NOVÁ DOHODA

PROGRAM SOCIÁLNĚ-EKOLOGICKÉ TRANSFORMACE PRO ČESKOU REPUBLIKU

6 ÚVOD: PROPOJENÉ KRIZE, PROPOJENÁ ŘEŠENÍ
10 SKUTEČNOU DEMOKRACII PRO VŠECHNY
14 PÉČE JAKO ZÁKLAD
18 NOVÝ SMYSL PRÁCE
22 DOSTUPNÉ A KVALITNÍ BYDLENÍ PRO VŠECHNY
27 ZDRAVÁ KRAJINA
32 UDRŽITELNÉ ZEMĚDĚLSTVÍ OTEVŘENÉ LIDEM
37 SPRAVEDLIVÁ TRANSFORMACE ENERGETIKY
42 LEVNÁ A POHODLNÁ DOPRAVA S NÍZKÝMI EMISEMI
46 TĚŽKÝ PRŮMYSL NA CESTĚ K DEKARBONIZACI
48 CITLIVÉ A SPRAVEDLIVÉ VYUŽÍVÁNÍ ZDROJŮ
52 PENÍZE, KTERÉ SLOUŽÍ
56 EKONOMICKÁ DEMOKRACIE
61 ZÁVĚR: NOVÝ SVĚT JE NUTNÝ

Text vznikl na základě podkladů z kulatých stolů, které se odehrály v průběhu roku 2020 a do kterých se zapojilo přes sto účastníků a účastnic z různých oblastí.

Editor a editorka:
Radek Kubala a Barbora Bakošová

Organizační tým:
Bob Čáp, Jan Trnka, Josef Patočka, Radek Kubala, Barbora Bakošová, Leona Masare

Vydal re-set: platforma pro sociálně-ekologickou transformaci v roce 2021.

re-set.cz

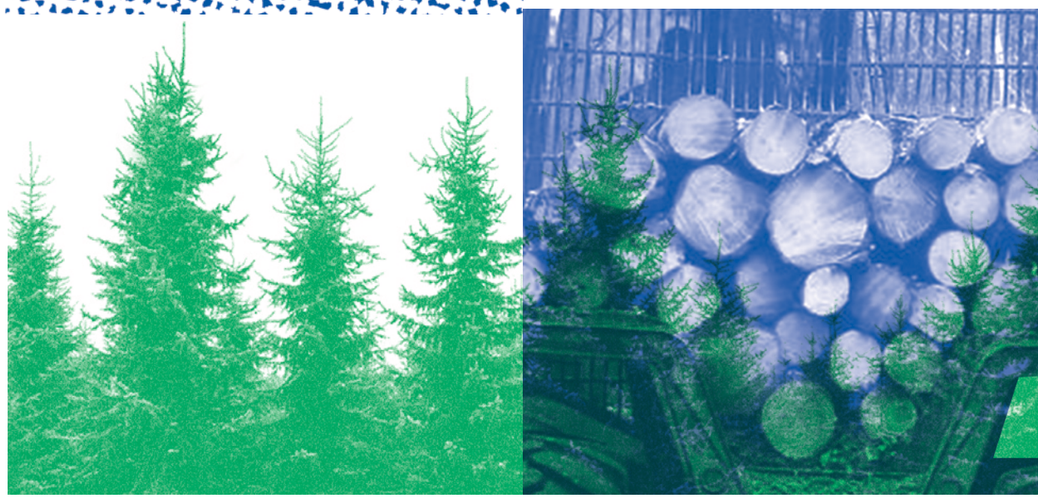

STOJÍME NA ROZCESTÍ

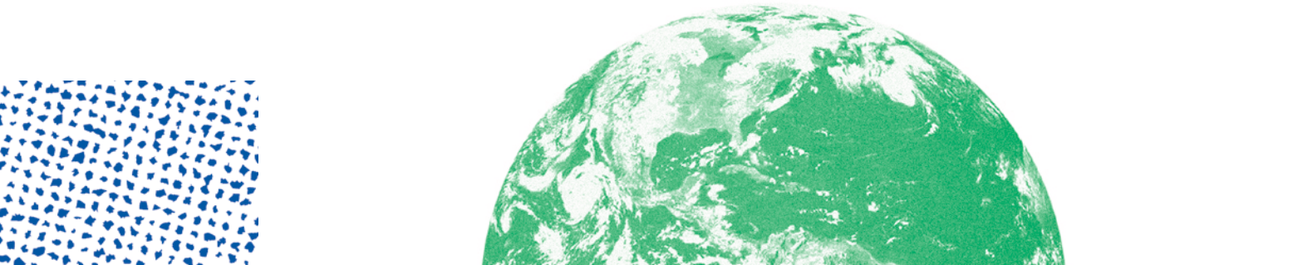

eská republika, stejně jako celý svět, dnes stojí na rozcestí. Pandemie covidu-19 vyvedla naši společnost z jejích zajetých kolejí, přerušila doposud běžný chod života a otevřela otázku, jakým směrem se vydáme, až potlačíme bezprostřední ohrožení svého zdraví a pustíme se do odstraňování následků pandemie. Všichni bychom se chtěli vrátit do „normálu" – v tom smyslu, že ze sebe chceme setřást omezení, jež si virus vymáhá. **Existuje však celá řada důvodů, proč bychom se k „normálu", jak vypadal před březnem 2020, neměli chtít vracet tak docela.** Krize ekologická, krize sociální, krize demokracie: to všechno směřovalo k nějaké formě pohromy již před covidem. Nerozmyslíme-li se rychle, jak se vydat lepším směrem, snadno brzy zapadneme do starých, nefunkčních poměrů.

Chce-li mít naše společnost – česká, ale i ta světová – nějakou budoucnost, musí se rychle dohodnout na způsobu, jak tyto propojené krize účinně, systémově a komplexně řešit. **Právě rámec pro takový nový společenský program – „Novou dohodu" – má představovat tento dokument: „Program sociálně-ekologické transformace pro Českou republiku".** Vznikal během roku 2020 ze série debat širokého spektra desítek organizací i jednotlivců, expertek i laiků reprezentujících rozmanité společenské obory a zájmy. Ve dvanácti kapitolách představuje paletu návrhů a opatření, jež mohou pomoci nasměrovat trajektorii naší ekonomiky a společnosti k větší spravedlnosti, udržitelnosti a demokracii.

PROPOJENÉ KRIZE...

Pandemie, která sama má ekologické souvislosti s tlakem průmyslového zemědělství na divokou přírodu, je jen aspektem celého shluku propojených krizí, které se postupně zhoršují již několik desetiletí.[1] Odhalila nepřipravenost naší společnosti na neočekávané události, způsobila ekonomickou krizi a prohloubila chudobu a nejistoté životní podmínky nemalé části společnosti. Ekonomické důsledky šíření viru pak nekompromisně odhalily krizi sociální nerovnosti, kvůli které ani ty nejvyspělejší země světa, jako je ta naše, nejsou schopné zajistit všem základní životní potřeby, jako je důstojná práce, příjem či střecha nad hlavou. V krizi na povrch vystupují „slepé skvrny", zanedbané odvrácené stránky post-komunistické transformace, které jsme až příliš dlouho ignorovali:[2] nejistota lidí ve špatně placených zaměstnáních; nerovné rozdělení zisků z produktivity práce, kvůli kterému peníze odcházejí jako dividendy do zahraničí, zatímco čeští pracující trpí jedny z nejdelších pracovních dob v Evropské unii za podprůměrné mzdy;[3] zadluženost a s ní spojené řádění soukromých exekutorů, kvůli kterému měla Česká republika před aktuální krizí exekuovanost odpovídající zemi v hluboké recesi; nerovnost mezi regiony, kvůli které z ekonomického růstu těží spíše bohatší centra (a i v nich především ti lépe situovaní), zatímco mnohé kraje se ekonomicky propadají; tragická situace na trhu s bydlením.

Díky pandemii jsme přitom mohli na vlastní kůži poznat, že nejdůležitější pro fungování ekonomiky nejsou zisky a dividendy akcionářů těch největších firem, nýbrž právě lidé, kteří ji svou každodenní prací udržují v chodu, ať už tím, že přispívají k chodu zdravotnictví, sociálních služeb a školství, nebo se starají o pěstování potravin, plné obchody či svážení odpadu. Ohromná vlna vzájemné pomoci, kterou jsme mohli v počátcích pandemie pozorovat například při šití a distribuci roušek, podpoře lidí ve zdravotnictví nebo pečujících v rodinách, ukázaly, jak velký v naší společnosti existuje potenciál pro vzájemnou solidaritu a spolupráci.

Na druhé straně ale právě přetížení mnoha těchto „pečujících" sektorů – zdravotnictví, školství, sociálních služeb – ukázalo, jak závažně naše společnost a ekonomika právě péči o druhé a o sebe navzájem podceňuje. To se nám může vymstít jak v kontextu stárnutí populace, kvůli němuž bude do budoucna větší část z nás péči potřebovat, tak v kontextu budoucích krizových situací – v neposlední řadě těch, k nimž může vést vyostřující se krize klimatická a ekologická.

Přestože klimatická a ekologická krize po roce 2019, kdy na ni vrhly světlo studentské stávky, ustoupila kvůli pandemii ze středu pozornosti, zůstává z dlouhodobého hlediska nezávažnější hrozbou a výzvou pro naši společnost a její budoucí existenci. **V důsledku spalování fosilních paliv a vypouštění skleníkových plynů do atmosféry jsme bezprecedentně nabourali křehkou rovnováhu planetárního ekosystému, na němž naše životy závisí.** Výsledkem jsou čím dál častější projevy extrémního počasí, zanedlouho hrozící nedostatek vody či odumírání lesů. Zmiňme dále vymírání druhů, odlesňování, znečištění a další ekologické problémy, jejichž účinky se vzájemně propojují a posilují. Náprava tohoto katastrofického stavu by měla být klíčovým úkolem nás všech.[4]

Klimatická a ekologická krize přitom existující nerovnosti ještě prohlubuje, pustoší podmínky života nás všech a ohrožuje stabilitu již tak rozpolcených společností. Zatímco zisky ze spalování fosilních paliv a jím poháněného ekonomického růstu se hromadí v rukou těch nejbohatších, dopady neseme my všichni, ať už zhoršováním zdraví v důsledku znečištěného ovzduší, vyrovnáváním se s dopady extrémních výkyvů počasí (sucha, vlny veder, povodně), či zvyšováním cen potravin v důsledku sucha a degradace půdy.

Všechny tyto krize mají přitom propojené, související příčiny. **Klimatickou a ekologickou krizi i krizi sociální nerovnosti největší měrou způsobila orientace na maximalizaci zisku a výroby.**[5] Mají společné kořeny v ekonomickém systému, který byl v posledních desetiletích u nás i ve světě nastaven tak, že až příliš upřednostňuje soukromý zisk těch největších korporací na úkor lidských potřeb i na úkor zdraví naší planety. Rozdíly mezi úzkou skupinou nejbohatších a zbytkem obyvatelstva jsou přitom jedny z největších v historii a tato nerovnost se ještě zvyšuje. Zatímco většina společnosti bojuje s následky pandemie i klimatické krize, nejmovitější procento obyvatel v České republice i na celém světě naopak využívá těchto krizí k dalšímu bohatnutí.[6]

Ekonomická nerovnost a moc velkých peněz se totiž promítá i do politické sféry, kde vede k oligarchizaci politiky a postupné erozi demokracie. Velké korporace a oligarchové omezují práva pracujících i práva občanská, přihrávají si pro sebe peníze od států a nadále prohlubují ekologickou a klimatickou krizi. Svou příliš velkou moc používají k ovlivňování politiky, k lobbingu a ke kupování si vlivu, díky kterému zákulisně ohýbají pravidla ve svůj prospěch. Výsledkem je krize demokracie, která vede k zužování možností, jimiž mohou obyčejní lidé ovlivňovat podmínky svých životů – a pokoušet se nepříznivý vývoj zvrátit.

...PROPOJENÁ ŘEŠENÍ

Jakákoliv politika usilující o lepší společnost proto musí přinášet odpovědi na tyto propojené krize – zdravotní i ekologické, sociální i politické. **Cílem Nové dohody: programu sociálně-ekologické transformace pro Českou republiku je ukázat, že lze současné problémy řešit souběžně, a to takovým způsobem, který zlepší život většině lidí žijících v České republice**. Držíte v ruce dokument, jehož smyslem je nastavit rámec pro potřebný proces sociálně-ekologické transformace společnosti. Najdete v něm konkrétní nástroje, které mohou zabránit nejhorším dopadům změny klimatu, přispět k obnově životadárné kapacity naší planety a přitom snížit sociální nerovnosti a přispět ke kvalitě života a k rozšiřování spravedlnosti a svobody všech lidí.

Vychází přitom z přesvědčení, že naše dnešní problémy bychom už kvůli provázanosti jejich příčin neměli řešit odděleně, nýbrž právě naopak propojeně. **Přechod k ekologicky a klimaticky udržitelnému hospodářství si žádá transformaci ekonomiky jako celku.** Snížení emisí a spotřeby energie a materiálů se totiž nemůže obejít bez silného prvku spravedlnosti a redistribuce.

1. Přestože vliv nekontrolovaného ekonomického růstu a zvláště pak průmyslového zemědělství na častější přenos virů a dalších patogenů ze zvířat na člověka (takzvaná „zoonóza") je velmi dobře vědecky doložen, ekologické souvislosti pandemie po březnu 2020 rychle zapadly. Více k tématu například kniha evolučního biologa Roba Wallace *Big Farms Make Big Flu* z roku 2016 či *The Monster Enters* Mikea Davise z roku 2020.

2. Viz tematická kniha sociologa Daniela Prokopa *Slepé skvrny*, publikovaná v roce 2019 nakladatelstvím Host.

3. Viz analýzy ekonomů Českomoravské konfederace odborových svazů jako například „Šance na přibližování českých mezd vyspělé EU" z roku 2019, na jejichž základě odbory organizovaly populární kampaň „Konec levné práce".

4. Ekologická krize je mnohem širší problém než samotná klimatická krize, na niž se v posledních letech fixuje pozornost. Stejně závažné je například zmíněné vymírání a úbytek biodiverzity či narušené koloběhy dusíku a fosforu, jež vážně ohrožují zdraví světových oceánů. Také proto k jejímu řešení nebude stačit jen snížit skleníkové emise – klesnout musí spotřeba materiálů a energie vůbec. Záměrně proto hovoříme o „ekologické a klimatické krizi". K různých dimenzím ekologické krize, která se zdaleka neomezuje jen na oteplování planety, viz výzkum „planetárních mezí" od Stockholm Resilience Center:
→ https://www.stockholmresilience.org/research/planetary-boundaries.html.

5. K ekologické neudržitelnosti ekonomického růstu viz například nedávná zpráva Evropské agentury pro životní prostředí *Growth Without Economic Growth*. K souvislostem mezi současným nastavením ekonomiky, sociální nerovností a ekologickou devastací například kniha Ulricha Branda a Markuse Wissena *The Imperial Mode of Living: Everyday Life and the Ecological Crisis of Capitalism* či historická analýza Jasona Moorea a Raje Patela *Dějiny světa na příkladu sedmi laciných věcí*.

6. Podle studie organizace Oxfam jen deset nejbohatších mužů světa zbohatlo během roku 2020 o půl bilionu dolarů – tedy částku, která by mohla *každému člověku na světě* pořídit vakcínu proti covidu-19 a ještě zajistit, aby kvůli pandemii nikdo nesklouzl pod hranici chudoby.
Viz → https://www.oxfam.org/en/press-releases/mega-rich-recoup-covid-losses-record-time-yet-billions-will-live-poverty-least.

Nejen proto, že by nebylo fér, aby řešení problému dopadalo na ty, kteří nejméně přispěli k jeho zavinění, a naopak nejvážněji nesou jeho dopady. Ale také proto, že méně majetná část společnosti nespravedlivá řešení – právem – nebude chtít přijmout.

Nejde přitom jen o potřebu „spravedlivé transformace“ – tedy zajištění férových podmínek, za nichž můžeme postupně utlumit a ukončit ty ekologicky nejdestruktivnější průmyslové aktivity, jako je těžba uhlí či výroba automobilů, aniž by se tak dělo na úkor lidí, komunit a regionů, jež na nich dnes ekonomicky závisí. Řešení sociálních a ekologických problémů se naopak mohou doplňovat a posilovat navzájem – „spravedlivá transformace“ se může týkat celé společnosti a dát šanci na lepší budoucnost nejen bezprostředně ohroženým odvětvím a regionům, ale všem.

Rozvoj obnovitelných zdrojů, tažený veřejnými rozpočty, může například nejen velmi rychle nahradit fosilní paliva ve výrobě elektrické energie a následně i v dalších sektorech, ale také vytvořit desítky tisíc pracovních míst, v nichž může stát dobře nastavenými kritérii pro investice zajistit důstojné mzdy, dobré pracovní podmínky a právo na reprezentaci v odborech. Obecní renovace budov a výstavba dostupného nízkoenergetického bydlení může pomoci snížit jak emise z vytápění, tak počet mladých rodin, které mají problém najít střechu nad hlavou. Rozvoj dopravy postavené na železnici, elektrických autobusech a dalších formách veřejné dopravy může zlepšit kvalitu ovzduší a zachránit tak tisíce lidí před předčasnou smrtí, ale také pomoci zlepšit dopravní situaci v regionech, trpících dnes špatným spojením s centry.

A nabízejí se další příklady: „zelená“ nejsou jen pracovní místa v obnovitelných zdrojích. Bezemisní a ekologicky nenáročná je i prakticky veškerá práce, která se věnuje péči. Tou myslíme celou širokou oblast placené i neplacené práce, v níž lidi pečují o sebe navzájem od vzdělávání přes zdravotnictví až po sociální služby – ale třeba i o krajinu či veřejný prostor. Podpora „pečujících“ sektorů může jak zvýšit kvalitu života všech, tak snížit emise a spotřebu férovým způsobem. Podobně mohou nové příležitosti na venkově vznikat v obnově a oživování suchem zkoušené krajiny a ve městech v uzavírání materiálových cyklů a snižování materiálové náročnosti a spotřeby ekonomiky.

Různé konkrétní kroky, které mohou takovou spravedlivou sociálně-ekologickou transformaci uvést do chodu právě v různých oblastech ekonomiky, od péče a práce přes energetiku a zemědělství až po průmysl a výrobu, jsou samostatnou součástí tohoto dokumentu.

Ze dvou stran, na začátku a na konci, je pak doprovázejí také návrhy na systémové změny v uspořádání politiky a ekonomiky, bez nichž se ostatní opatření budou účinně prosazovat jen obtížně. Jde o kroky, jež mají, zjednodušeně řečeno, oživit demokracii v nejširším smyslu: omezit vliv, jenž mají na podobu našich životů obří korporace i odosobněné úřady – a přiblížit kontrolu nad jejich životy všem lidem.

Na úvod tak shrnujeme návrhy, jejichž cílem je zvýšit zapojení lidí do rozhodování o celkovém směřování společnosti a přivést principy demokratického fungování i do komunit, na pracoviště a do našich každodenních životů. Oživení účasti lidí na společenském životě a posílení struktur společenské samosprávy v obcích, v občanské společnosti i v ekonomice například prostřednictvím odborů je nezbytnou podmínkou pro to, aby demokracie znovu získala navrch nad silou velkých peněz.

Naopak závěrečné dvě kapitoly se pak věnují tomu, jak můžeme proměnit fungování finančního sektoru a nastavení ekonomiky tak, aby sloužila potřebám všech lidí a obnově životodárných kapacit planety Země, a nejen úzké skupině nejbohatších. První z nich pojednává jak o tom, jak zajistit potřebné prostředky k provádění transformačních kroků zejména ve veřejném sektoru, tak o tom, jak v konečném důsledku přestavět „architekturu“ ekonomiky a zejména pak finančního systému tak, aby peníze sloužily lidem, a ne naopak.

Poslední kapitola pak řeší, jak čelit stále větší koncentraci vlastnictví – a s ním i kontroly nad ekonomikou a společností – v rukou monopolů, oligarchických klik či kartelů největších akciových korporací. Prezentuje konkrétní cesty k tomu, jak ekonomiku proměnit tak, aby se stala mnohem pluralitnější než dnes: tedy redistribuovat vlastnictví do rukou mnohem širšího množství lidí a širší palety různých institucí od rodinných firem a živností přes obecní a družstevní podniky až po sociálně-ekologické společnosti nového typu.

Právě bez změny v tom, kdo má nad ekonomikou kontrolu – bez její demokratizace – se totiž nakonec její transformace nemůže obejít.

SPOLEČNÁ CESTA K „NOVÉ DOHODĚ“

Publikace, kterou držíte v ruce, je výsledkem společného dialogu – více než rok trvajících diskuzí mezi různými expertkami, aktivisty, zástupkyněmi odborů, ochránci přírody a akademiky, kteří reprezentovali různé obory a společenské zájmy. V procesu vznikání pak dokument těžil z extenzivních vstupů a připomínek řady lidí a organizací.

Spojuje nás to, že nechceme žít ve společnosti, jejímž primárním cílem je maximalizace zisku, i když se prosazuje na úkor ničení životního prostředí či živobytí lidí. Ve které má čím dál víc lidí strach o svou budoucnost, žije od výplaty k výplatě a nemůže si dovolit žít důstojný, zdravý a plnohodnotný – zkrátka dobrý – život. Naopak chceme svět, kde má každý právo na klidný život v čistém životním prostředí, kde máme dostatek času věnovat se svým zájmům a rozvíjet vztahy se svými blízkými a komunitami. Svět, jehož smyslem není více vydělávat a spotřebovávat, ale lépe žít.

Dokument nemá být nicméně koncem této cesty, nýbrž spíše začátkem: začátkem dalšího hledání souvislostí a společných zájmů, prohlubování vzájemného porozumění a spojování sil. Doufáme, že se stane základem a podkladem pro další diskuze a politické pohyby, které k „Nové dohodě“ na tom, jakým způsobem chceme na naší planetě společně žít, skutečně povedou. Jde v tomto smyslu o program politický, ačkoliv ne stranický: naopak vyzýváme také všechny strany a hnutí, aby na něj reagovaly a vzaly jej za svůj. Sami hodláme pokračovat v rozšiřování debaty o jeho návrzích směrem k nejširší veřejnosti.

Je nám – na závěr – jasné, že sociálně-ekologická transformace, jakou bychom potřebovali, nemůže proběhnout jen v České republice. Proto se hlásíme ke spřízněným inspirativním dokumentům, jako jsou například Green New Deal pro Evropu,[7] kanadský Leap Manifesto[8] nebo americký Green New Deal[9] – jež pro nás představují nejen inspiraci, nýbrž také naději, že svět se v nejbližších letech může vydat směrem, který bude příznivý naplňování této vize i v naší vlastní zemi. Tyto i mnohé jiné dokumenty byly inspirací i pro napsání Nové dohody, kterou vnímáme jako příspěvek k celosvětové snaze o sociálně spravedlivější, udržitelnější a svobodnější život.

Zveme všechny, kteří takový život chtějí, aby se vydali na tuto cestu s námi.

7. Green New Deal for Europe
→ https://www.gndforeurope.com/.

8. Leap Manifesto
→ https://leapmanifesto.org/en/the-leap-manifesto/.

9. Green New Deal
→ https://www.sunrisemovement.org/green-new-deal/.

1 SKUTEČNOU DEMOKRACII PRO VŠECHNY

Hnutí za občanskou svobodu, občanská iniciativa vzniklá z prostředí Charty 77, sepsalo v roce 1988 manifest ***Demokracii pro všechny***.[10] Ten začíná těmito slovy: „Vstupme do prostoru, k němuž lidé chovají všeobecnou nedůvěru vinou těch, kteří ho po desetiletí okupují svou diktaturou a svou nekompetentností. Tento prostor musí být rehabilitován. Politika se opět musí stát místem výrazu a uplatnění skutečných zájmů společnosti.“ Po více než třiceti letech je na místě položit si otázku, zda jsme tyto ideály dokázali naplnit.

Dnes již naštěstí nestojíme proti diktatuře jedné strany a jejího úřednického a bezpečnostního aparátu. Svobodu v dnešní době ohrožují ekonomické zájmové skupiny, které mají větší moc než vlády jednotlivých států.[11] V některých případech usilují o celkové ovládnutí státu, což je příklad Andreje Babiše a jeho firmy Agrofert, jindy se zaměřují na strategické sektory, jako v případě snahy Daniela Křetínského nebo Pavla Tykače ovládnout energetiku, bankovní sektor či média. Díky ekonomické moci koncentrované ve svých rukou ohýbají veřejnou politiku ve svůj soukromý prospěch na úkor ostatních. Rostoucí nedůvěra společnosti vůči demokratickým institucím pramení mimo jiné i z toho, že na směřování společnosti má nepoměrně velký vliv úzká skupina privilegovaných.[12]

Pokud má být sociálně-ekologická transformace společnosti skutečně pro všechny, musí zároveň uzavřít propast mezi ekonomickými elitami, které řídí společnost, a obyčejnými lidmi, kteří mají na ovlivňování věcí kolem sebe jen malý vliv. Po třiceti letech pěstování demokracie přišel čas rozšířit ji do míst, kde dosud chyběla. Na pracoviště, do energetiky, ale třeba i do rozhodování o našem nejbližším okolí. Demokracii nelze zúžit jen na volby. Jejím nárokům musíme dostát v každodenním životě. Jen tak můžeme obnovit důvěru lidí ve svobodu a demokracii a zastavit štěpení společnosti do nepřátelských táborů stojících proti sobě. Proto s odkazem na Hnutí za občanskou svobodu říkáme, že je nejvyšší čas, aby do politiky vstoupila společnost sama, to znamená my všichni.

10. Manifest Demokracii pro všechny → http://www.csds.cz/cs/2138-DS/version/7/part/15/data/Manifest%20HOS.pdf.

11. Na nerovnost mezi mocí politických a ekonomických elit pravidelně upozorňují studie organizace Oxfam: → https://policy-practice.oxfam.org/resources/an-economy-for-the-1-how-privilege-and-power-in-the-economy-drive-extreme-inequ-592643/.

12. Studie Oxfam popisující, jak bohatí po celém světě využívají bohatství k ovlivňování politiky: → https://www.oxfam.org/en/press-releases/rigged-rules-mean-economic-growth-increasingly-winner-takes-all-rich-elites-all-over.

13. Na vzestup autoritářských tendencí a rozkládání demokratických institucí upozorňuje pravidelně zpráva World Justice Project: → https://www.worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/.

14. Vlivu lobbistů na politiky evropských států se věnují například organizace Transparency International nebo Corporate Europe Observatory TI: → https://www.integritywatch.eu/organizations.

15. Registr lobbistů EU – → https://ec.europa.eu/info/about-european-commission/service-standards-and-principles/transparency/transparency-register_en.

16. Některé dobré návrhy viz → https://frankbold.org/sites/default/files/publikace/zasady_reformy_regulace_lobbingu_eps_soc_ustav.pdf.

17. Mezi lety 2013 a 2020 jsme se propadli z 16. místa na 40. Viz → https://rsf.org/en/czech-republic.

18. Vliv exekucí na zvyšování nedůvěry v politiku popisuje Daniel Prokop v knize *Slepé skvrny* → https://www.hostbrno.cz/slepe-skvrny/.

KONTEXT: DEMOKRACIE JE V KRIZI

Souběh klimatické, sociální a zdravotní krize přispěl k tomu, že zažíváme také krizi demokracie. Autoritářští populisté využívají mnohdy oprávněné naštvanosti lidí na elity a skrze tento hněv se snaží dostat k moci a rozložit demokratické instituce států.[13] Za úpadkem demokracie je třeba vidět právě i frustraci lidí z vývoje ekonomického systému, který zvýhodňuje procento nejbohatších na úkor všech ostatních. V odpovědi na tyto frustrace bychom neměli dávat moc do rukou autoritářů, ale naopak požadovat více demokracie a zapojení lidí do rozhodování o politice. Fungování demokracie je nutné přenastavit tak, aby síla hlasu ve společnosti nesouvisela s velikostí bankovního konta či množstvím vlastněných akcií ve velkých korporacích.

POŽADOVANÉ POLITIKY

VYROVNÁNÍ STARTOVACÍ ČÁRY

1. Omezení vlivu nepoctivých lobbistů a korporací

Korporace vynakládají ročně stovky milionů korun na politický lobbing,[14] který jim umožňuje účinně ovlivňovat politiku ve svůj prospěch. A to na všech úrovních. V České republice navíc lobbing nemá prakticky žádná pravidla, což přispívá k politické korupci. K omezení vlivu lobbistů může sloužit hned několik nástrojů, od zavedení povinného registru lobbistů i lobbovaných politiků (jako to již funguje například na úrovni EU)[15] přes účinné nástroje zamezující střetu zájmů u politiků až po přímé regulace.[16] V odůvodněných případech dává smysl zamezit možnosti styku lobbistů s politiky (například zástupců tabákových firem při jednání o regulaci kouření nebo zástupců fosilních firem při jednáních o řešení změny klimatu). Vliv lobbistů lze omezit také investicemi do expertního zázemí politických stran a podporou politických nadací a think-tanků. Příkladem může být Německo, kde fungující systém politických nadací pomáhá programové diskuzi uvnitř politických stran.

2. Pravidla pro volby, politickou reklamu a kampaně

Ekonomickým elitám umožňuje jednodušší přístup k ovlivňování politiky také současné nastavení politické soutěže. Například štědrými sponzorskými dary si mohou získat přízeň politických stran, nákupem médií pak klid na práci. Je proto nutné nastavit pravidla tak, aby mezi ekonomikou a politikou existovala jasná nepřekročitelná čára. Pravidla pro politickou reklamu je potřeba přenastavit tak, aby se do veřejného prostoru dostaly i hlasy menších politických uskupení, potřebné je přísněji zastropovat maximální množství peněz na jednu kampaň a regulovat sponzorské dary politickým stranám.

3. Média bez oligarchů

Součástí snahy zbavit politiku vlivu korporací by měla být i mediální reforma s cílem výrazně omezit vliv oligarchických skupin na mediální provoz. Média jsou v České republice vlastněna nejbohatšími oligarchy (Andrejem Babišem, Zdeňkem Bakalou, Danielem Křetínským, Ivo Valentou či finančními skupinami Penta a PPF). I kvůli oligarchizaci vlastnictví médií Česká republika každoročně klesá v Indexu svobody médií.[17] Stát by měl vytvářet prostor pro vznik lokálních a komunitních médií (například pomocí dotací a pobídek), posílit veřejnoprávní média (ať už reformou a posílením jejich financování, či založením veřejnoprávního deníku) a přijmout zákony o střetu zájmu, které zamezí politikům a velkým ekonomickým hráčům vlastnit média.

4. Konec dluhových pastí

Exekuce přispívají k destabilizaci společnosti, nárůstu rozdílů mezi

chudými a bohatými a vytváření sociálních problémů. Omezuje však také účast lidí na politickém rozhodování.[18] S dluhovou pastí se potýká přibližně osm set dvacet tisíc lidí.[19] Mnohdy nelegitimně, protože exekutorský zákon u nás umožňuje nesmyslně rychlý nárůst dluhů. Exekucemi také stát přichází o příjmy z aktivního života lidí a naopak narůstají náklady na sociální a zdravotní péči předlužených. Nutná je proto reforma, která zruší soukromé exekutory (jako například ve skandinávských zemích), zavede jejich místní příslušnost, výrazně usnadní oddlužení a nastaví jasná pravidla pro celý exekutorský sektor tak, aby čím dál méně lidí padalo do neřešitelných dluhových pastí. Snaha o usnadnění oddlužování je přitom trendem ve většině evropských zemí, včetně našich sousedů ze Slovenska, Rakouska a Německa.[20]

5. Vzdělávání k sebevědomému občanství

Potřebujeme také zvyšovat sebevědomí lidí, které je podmínkou pro účast na rozhodování. Nezbytná je proto reforma vzdělávacího systému, aby jedním z jeho hlavních cílů bylo prohlubování kritického myšlení a zvyšování kompetencí i politické představivosti pro přímou účast na rozhodování. Je žádoucí zrušit také institucionální překážky zamezující lidem z chudších poměrů dosáhnout kvalitního vzdělání. Vzdělávání k sebevědomému občanství se však nemůže omezit pouze na školství, mělo by se týkat celé populace.

PODPORA PŘÍMÉ DEMOKRACIE

6. Veřejné digitální platformy pro podporu participace

Stát by měl na všech úrovních vytvářet veřejně vlastněné digitální platformy, které umožní lidem snadnější přístup k informacím a účasti na rozhodování. Digitální platformy mohou sloužit k větší participaci při rozhodování na obecní i celostátní úrovni, ale i pro jednodušší spojení mezi občany a politickou sférou. Inspiraci lze hledat například v Barceloně,[21] kde podobný systém funguje na úrovni města, či případně z nápadů organizace Nesta.[22] Lze také otevřít diskuzi o zavedení elektronických voleb. Rolí státu by pak mělo být, aby zajistil rovný přístup k digitálním platformám všem lidem a pomáhal vzdělávat ty, kteří s nimi neumí zacházet dostatečně. Digitální platformy je však potřeba vnímat pouze jako doplněk k setkáním a diskuzím mimo internet. Mimo jiné i proto, že internet a skladování dat mají významné dopady na životní prostředí[23] – ať už se jedná o spotřebu elektřiny, závislost počítačů a mobilů na vzácných surovinách či nutnost stavět velká datacentra.

7. Celostátní i obecní referendum ve prospěch lidí

Jedním z důležitých nástrojů umožňujících lidem účast na rozhodování jsou bezpochyby referenda. Obecní referenda v současnosti fungují efektivně jen v menších obcích, naopak ve středních a větších městech svou úlohu nesehrávají.[24] Nutná je proto reforma obecních referend spojená se zjednodušením jejich vyhlášení ve středních a velkých městech, stejně jako výrazné snížení povinného procenta účasti pro platnost referenda. Je také nutné zavést institut celostátního referenda, které bude moct rozhodovat o všech důležitých otázkách vyjma těch týkajících se základních lidských a občanských práv či otázek, které by mohly vést k destabilizaci celé společnosti (například zrušení daní). Po vzoru Dánska pak lze testovat využití veřejně vlastněných digitálních platforem k usnadnění průběhu referend. Aby referenda fungovala a byla spravedlivá, je nutné také zavést pravidla pro politické kampaně a lobbing (viz body 1 a 2). Stát by měl zajistit objektivní informování o otázkách referenda. Inspirovat se lze například ve Švýcarsku, kde model referend na všech úrovních funguje.

8. Občanská shromáždění

Umožnit lidem participovat na rozhodování je možné také zavedením institutu občanského shromáždění, které funguje například ve Francii, Kanadě nebo Nizozemsku.[25] Účelem občanského shromáždění je na reprezentativním vzorku získat názor veřejnosti a na základě vnitřní diskuze přijít s řešením některých politických otázek. Navíc slouží i jako vzdělávací nástroj zvyšující kompetence lidí účastnit se politického rozhodování. Členství v něm by bylo určeno losem, avšak reprezentativním výběrem s průřezovým zastoupením všech skupin společnosti (věkových, sociálních, podle dosaženého vzdělání atd.). Účastníci by pak dostali veškeré podklady od expertek na dané téma. Účast by byla placená, což by motivovalo k účasti a omezilo vnější tlaky. Výstupy mohou být vhodné například jako podklad pro rozhodování v referendu, o reformách volebního systému nebo legislativních návrzích pro obce, kraje či stát.

SAMOSPRÁVA OTEVŘENÁ LIDEM

9. Víc financí i pravomocí obecním samosprávám

Obce je potřeba bránit před centralizací rozhodování, a to zejména v oblastech jejich vlastního rozvoje, územního plánování a rozhodování o rozpočtech. Obce by měly mít větší pravomoce při určování podoby svého nejbližšího okolí. Posílit obce je nutné také prostřednictvím větší finanční podpory, a to jak přímo ze státního rozpočtu, tak například formou upravení rozpočtového určení daní.

10. Participativní rozpočtování a územní plánování

Obce potom mohou vytvářet nástroje, jak zapojit do rozhodování své obyvatele. Vhodným nástrojem může být například participativní rozpočtování, v rámci kterého by lidé rozhodovali jak o návrzích projektů navržených obcí, tak přímo občany. U nás participativní rozpočtování funguje například v Říčanech nebo Novém Městě na Moravě,[26] avšak většinou se týká pouze nízkého procenta rozpočtu. Na městských a regionálních úrovních by lidé mohli rozhodovat alespoň o pěti procentech financí z rozpočtu. Metodami participativního rozpočtování by se pak rozhodovalo i o důležitých otázkách týkajících se rozvoje obce. Větší pravomoce by měli mít lidé také při územním plánování, k čemuž bude potřeba reformovat stavební zákon.

11. Městské rady občanů a občanek

Po vzoru některých evropských měst by potom obce měly iniciovat vznik takzvaných městských rad občanů a občanek, které by sloužily jako platforma pro diskuzi mezi obecním zastupitelstvem a lidmi. Jejich členy by kromě vedení obce a zástupců městské části mělo být také velké množství lidí z jednotlivých institucí podílejících se na životě obce a zástupkyň sousedských rad (viz bod 12). Počet lidí i konkrétní složení by se stanovovalo na základě velikosti obcí.

12. Zavádění sousedských rad

Sousedské rady zřizované na úrovních jednotlivých čtvrtí by měly fungovat jako nejnižší rozhodovací orgány v rámci samotných měst. Jejich účelem by mělo být rozhodovat o spravování jednotlivých sousedství, napomáhat rozhodování o záležitostech celé obce, ale i přispívat k soudržnosti komunit a učení se politickému rozhodování na nejnižší úrovni. Složení, velikost a struktura sousedské rady závisí na konkrétních podmínkách. Inspiraci pro fungování sousedských i městských rad lze hledat například v Barceloně.[27]

13. Podpora spolků a komunitního života

Na obecní i celostátní úrovni by stát měl vytvořit vhodné podmínky pro rozvoj spolků, komunit a zájmových sdružení občanů. Těm by pak měl usnadnit přístup do správních procesů a umožnit jim větší vliv na rozhodování o obecních i celostátních záležitostech.

Garant kapitoly:
– **Jiří Guth**, spolek Alternativa zdola

19. Data o množství exekucí v České republice sbírá server Mapa exekucí → http://mapaexekuci.cz/.
20. Přístupy k oddlužení shrnuje tato analýza → http://mapaexekuci.cz/wp-content/uploads/2017/04/Analyza_WEB.pdf.
21. Participace v Barceloně → https://ajuntament.barcelona.cat/participaciociutadana/sites/default/files/documents/en_gb_en_citizen_participation_regulations_final.pdf.
22. Viz → https://media.nesta.org.uk/documents/digital_democracy.pdf.
23. Na environmentální dopady digitálních technologií upozorňuje například analýza BBC → https://www.bbc.com/future/article/20200305-why-your-internet-habits-are-not-as-clean-as-you-think#:~:text=Those%20scraps%20of%20energy%2C%20and,emissions%2C%20according%20to%20some%20estimates.
24. Na problémy s obecními referendy pravidelně upozorňuje například Transparency International: → https://www.transparency.cz/jak-resit-problemy-mistnich-referend/.
25. Více o občanských shromážděních včetně příkladu jejich využití v zahraničí se dá dočíst například zde: → https://www.extinctionrebellion.cz/jednejme-okamzite/navody-a-materialy/shromazdeni-obcanu/.
26. Pro příklady ze světa navštivte třeba → https://www.pbatlas.net/index.html.
27. Viz poznámka č. 12.

2 PÉČE JAKO ZÁKLAD

V debatách o cestě k bezuhlíkové ekonomice se často hovoří převážně o transformaci energetiky a průmyslu, konci fosilních paliv a přechodu na obnovitelné zdroje či potřebě zásadních změn v dopravě či zemědělství. Často zapomínáme na to, že již dnes je velká část práce prakticky bezuhlíková, přitom však klíčová pro udržení společenské soudržnosti a zlepšování kvality života. Každý z nás někdy v životě potřeboval pomoc: všichni jsme byli děti, o něž bylo potřeba pečovat, byli jsme někdy nemocní, měli v rodině nemohoucí osobu, potřebovali sousedskou výpomoc nebo se starali o domácnost. Péče je základní a důležitou součástí naší společnosti, jejich výhod využíváme každý den. Přesto pečovatelství (ať už placenému či neplacenému) není přiznána taková důležitost, jakou ve společnosti zasluhuje.

Sociálně-ekologická transformace znamená také proměnu společenských priorit. Od společnosti založené na těžkém průmyslu, neustálém růstu a konzumu, s čímž se pojí také drancování planety, k péči o druhé, krajinu i životní prostředí. Zvýšit význam a dostupnost pečovatelských profesí je nutným předpokladem pro důstojný a kvalitní život všech.[28] Změna priorit přinese také zpomalení hektického životního tempa, ve kterém všichni žijeme, a více odpočinku. Potřebujeme více času na sebe a své blízké, méně času na práci zatěžující životní prostředí a nesmyslný konzum.[29] To vše je možné jen za předpokladu, že péče se stane klíčovou součástí naší ekonomiky i našich životů, bude se na ní podílet více lidí a bude také dobře zaplacená.[30]

KONTEXT: KRIZE PÉČE

Krize způsobená šířením koronaviru ukázala, jak významnou roli v našich životech i v chodu společnosti sehrává péče. Ženy i muži pracující ve zdravotnictví či v sociálních službách prokázali v první linii boje s nákazou bezprecedentní odhodlání. Stejně tak významná část společnosti mohla při zpomalení běžného provozu a uzavření do svých domovů zakusit, že péče o domácnost, děti a blízké je taky náročná práce, byť neplacená. Při debatách o obnově ekonomiky a ekonomické krizi často zapomínáme na to, že bez této často neviditelné práce by se naše společnost kompletně zhroutila. Celý sektor péče, do kterého zahrnujeme jak placenou práci ve veřejných službách, tak neplacenou v domácnosti, prochází (nejen)[31] v České republice vážnou krizí, o které se téměř nemluví.

Populace České republiky i Evropy stárne[32] a spolu s tím nabývá péče na ještě větším významu než doposud. Už nyní je situace v sektoru péče neudržitelná a do budoucna velmi riziková. Platy ve zdravotnických a sociálních službách jsou sice podle statistik průměrné,[33] oproti jiným státům EU (stejně jako i v jiných sférách)[34] však zaostáváme. Nicméně platí, že u pracovních míst zřizovaných státem jsou platy vyšší než u těch zřizovaných soukromým sektorem. Například v sociálních službách, kde pracuje přes sto třicet tisíc lidí, jsou průměrné platy hluboko pod celostátním průměrem.[35] Podle dotazníku Ministerstva zdravotnictví z roku 2019 chce třetina zdravotníků a zdravotnic změnit práci, přičemž hlavními důvody jsou právě nízké platy a přetížení.[36]

Jedním z hlavních důvodů přetížení a nespokojenosti v pečovatelských službách je, že v nich pracuje velmi málo lidí a celý sektor je podfinancovaný.[37] Množství práce je navíc nerovně rozděleno napříč společností. Pečovatelské profese vykonávají takřka výhradně ženy, na které navíc často dopadají také starosti spojené s péčí o domácnost a děti. Problém dvojí směny, tedy jedné v práci a druhé neplacené v domácnosti, je v České republice stále přítomný a dopadá častěji na ženy.[38]

Právě i velké množství žen ve špatně placených pečovatelských profesích je jedním z důvodů, proč je v České republice podle statistik rozdíl mezi průměrnými platy žen a mužů druhý nejvyšší v Evropské unii. V průměru činí jednadvacet procent.[39] Nerovnost panuje také při regionálním rozdělení pečovatelských služeb. Lidé žijící v Praze, Brně nebo jiných větších městech mají ke kvalitním službám zdravotní a sociální péče lepší přístup než lidé ze Šluknovska nebo Bruntálska. Nedostatek pečovatelských služeb tak ještě zhoršuje kvalitu života v regionech či v menších městech.[40]

Přitom neexistují jednoduché nástroje, jak se s krizí panující v sektoru péče rychle a snadno vyrovnat. Pokud však chceme žít ve společnosti založené na udržitelnosti, důstojném a kvalitním životě a větší míře svobody, musíme společně krizi péče vyřešit se stejným nasazením, jakým potřebujeme snížit emise skleníkových plynů.

POŽADOVANÉ POLITIKY

LEPŠÍ OHODNOCENÍ PEČOVATELSKÝCH PROFESÍ

1. Plošné navýšení platů a mezd v pečovatelských profesích

Platy a mzdy v sektoru placené péče (zdravotnictví, sociální služby) zdaleka neodpovídají významu, jaký tento sektor ve společnosti má. Proto musíme plošně zvýšit platy v pečovatelských profesích, jak o to usilují například odbory, a to

28. O významu péče pro důstojný a kvalitní život pojednává například Mezinárodní organizace práce → http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/---coop/documents/genericdocument/wcms_420240.pdf.

29. Jak může podpora pečovatelství přispět k ochraně planety popisuje pro Sondy Revue Josef Patočka: https://www.esondy.cz/obsah/205/pece-je-taky-prace-lepe-ji-ohodnocovat-muze-prospet-lidem-i/266772.

30. O významu péče v našich životech mluví také Mezinárodní odborová organizace: https://www.etuc.org/en/pressrelease/world-day-decent-work-7-october-2019-invest-care.

31. Podle Mezinárodní organizace práce se musí celosvětově investice do pečovatelského sektoru zdvojnásobit, abychom se vyhnuli krizové situaci → https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_633115/lang--en/index.htm.

32. Viz Eurostat → https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Ageing_Europe_-_statistics_on_pensions,_income_and_expenditure.

33. Pro porovnání průměrných platů podle profesí viz → https://www.ispv.cz/cz/Vysledky-setreni/Aktualni.aspx.

34. Pro porovnání průměrných platů podle profesí viz → https://www.ispv.cz/cz/Vysledky-setreni/Aktualni.aspx.

35. O vývoji průměrných platů v sociálních službách viz → http://www.zdravotnickeodbory.cz/cz/clanky/1-6-2018-socialni-sluzby-statistika.aspx.

36. Dotazníkové šetření Ministerstva zdravotnictví → https://www.mzcr.cz/tiskove-centrum-mz/nejvetsi-motivaci-k-praci-je-pro-nelekare-moznost-pomahat-druhym-lidem-ukazalo-dotaznikove-setreni-mz/.

37. Podfinancovanost sektorů zdravotnictví a sociálních služeb vynikne v porovnání s ostatními státy OECD. Viz například → https://www.nzip.cz/clanek/477-zdravotnictvi-ceske-republiky-ve-srovnani-se-staty-oecd.

38. I proto se Česká republika v Indexu genderové rovnosti propadla až na 23. místo → https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2020/CZ.

39. Rozdíl v platech mezi muži a ženami → https://www.rovnaodmena.cz/rovne-odmenovani/gender-pay-gap.

40. Na regionální nerovnost při poskytování zdravotních a sociálních služeb upozorňuje například zpráva Institutu pro sociální politiku a výzkum: → https://socialnipolitika.eu/wp-content/uploads/2019/09/Analyza-socialnich-a-zdravotnich-sluzeb-dlouhodobe-pece-v-CR.pdf.

v pravidelných intervalech. Zvýšení platů je nutné také pro zvýšení společenského uznání péče jako důležitého stavebního kamene ekonomiky a také pro přivedení většího množství lidí do tohoto sektoru, zejména mužů.

2. Zvýšit zaručené mzdy pečujících profesí

V České republice funguje institut zaručené mzdy pečujících profesí, která je však příliš nízká. Zvýšení koeficientu výpočtu zaručené mzdy zajistí, že nikdo nebude muset čelit nedůstojnému ohodnocení své práce.

3. Zlepšit pracovní podmínky v pečovatelských službách

V sektoru péče jsou pravidelné přesčasy, dvanáctihodinové směny či práce o víkendech a svátcích. I přes fyzicky i emočně náročnou práci jsou po lidech v pečovatelských profesích vyžadovány nadstandardní výkony. Pro zlepšení pracovních podmínek i zkvalitnění poskytované péče je proto potřeba snížit pracovní dobu a zejména snížit počet klientek na zaměstnance v pobytových službách a zároveň podpořit zvýšení kapacit u sociálních a zdravotních služeb. Regulovat je také potřeba rozšířenou praxi zaměstnávání za nejistých pracovních podmínek, nejčastěji na dohodu o provedení práce nebo dohodu o pracovní činnosti.

4. Zajistit lidem pracujícím v pečovatelských profesích lepší vztahy na pracovišti a více odpočinku

Práce v pečovatelském sektoru je fyzicky i psychicky velmi náročná. I proto musí mít lidé pracující v pečovatelských profesích nárok na kvalitní odpočinek, a to pomocí zvýšení množství dovolené nebo nároku na sabatikal (několikaměsíční dovolenou po odpracování určitého počtu let). Stejně tak je nutné do všech pečujících oborů zavést supervize, které zlepšují vztahy na pracovišti a pomáhají vyhnout se syndromu vyhoření.

5. Sjednotit a zjednodušit zdravotní a sociální péči

Česká republika má jeden z nejsložitějších systémů pro zdravotní i sociální péči mezi státy Evropské unie. Existuje velké množství poskytovatelů služeb, některé financuje a zřizuje stát, jiné kraj, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo zdravotnictví a některé také soukromé subjekty a občanské organizace. Výsledkem je, že služby na sebe nenavazují a systém je celkově chaotický. Například některé dávky na podporu péče vyplácí pracovní úřad a jiné obecní. Tento systém je potřeba zjednodušit a zpřehlednit. Sjednotit musíme také vyplácení odměn za sociální a zdravotní péči. Například při krizi způsobené onemocněním covid-19 neměly zdravotnice a zdravotníci z domovů seniorů nárok na odměny od státu právě kvůli nefunkčnímu rozdělení zdravotní a sociální péče.

6. Zajistit regionální dostupnost pečovatelských služeb

Mezi různými regiony panuje velká nerovnost dostupnosti pečovatelských služeb. Proto musíme zlepšit regionální dostupnost pečovatelských služeb, což povede ke zkvalitnění života v menších městech a regionech. V kombinaci s minimální pečovatelskou mzdou to může také pomoct vyřešit nerovnosti v rámci České republiky, kdy některé regiony (konkrétně třeba Karlovarský, Ústecký nebo Moravskoslezský) trpí takzvaným deficitem péče, protože lidé pracující v pečovatelských profesích chodí do zahraničí za lepším ohodnocením.

DÁT PÉČI SILNĚJŠÍ HLAS VE SPOLEČNOSTI

7. Podpořit odborové organizování v pečovatelských profesích

Pečovatelské profese mají v současné chvíli malé slovo v sociálním dialogu. I z toho důvodu platy v sektoru péče rostou pomaleji než jinde. Právě proto musíme podpořit odborovou organizovanost v sektoru péče (viz kapitola *Nový smysl práce*), kolektivní vyjednávání a při tvorbě zákonů dát silnější hlas lidem, kteří zastupují zájmy lidí pracujících v zdravotních a sociálních službách.

8. Zapojení pečujících, opečovávaných i pracujících do rozhodování

Aby sektor péče získal silnější hlas ve společnosti, musíme dát prostor pracujícím ve zdravotních i sociálních službách v rozhodování o konkrétních zákonech (například je zapojovat do rozhodování příslušných parlamentních výborů) i ohledně pracovních podmínek na pracovištích. Při posuzování dopadů jednotlivých zákonů musíme zkoumat také dopady jejich implementace na pečující a opečovávané. Větší participace pomůže také obecnému zvýšení úrovně demokracie.

OCENĚNÍ DOMÁCÍ PÉČE

9. Zavedení plošných odměn za neplacenou péči

Spousta práce vykonávané ve společnosti je neplacená. Jedná se například o péči o domácnost, děti nebo jiné členy rodiny. Právě tato práce je takřka neviditelná, ačkoliv je pro chod společnosti klíčová. Aby i tato práce nabývala důležitosti, jakou si zaslouží, je potřeba zavést plošné odměny za neplacenou péči.

10. Rozšířit a zvýšit příspěvek na péči

Současná výše příspěvku na péči je nedostatečná. Navíc panuje nedostatek posudkových lékařů a posudky nezohledňují komplexitu potřebné péče. Je proto potřeba zvýšit příspěvek na péči a upravit jej tak, aby na něj dosáhli všichni, kteří jej potřebují – například i pečující.

11. Rodičovská dovolená pro muže i ženy

Podmínky pro mateřskou a rodičovskou dovolenou je nutné upravit tak, aby byla stejně výhodná pro muže i ženy (například formou zvýšení rodičovského příspěvku pro muže). Inspirovat se lze i v Německu, kde mají rodiče možnost prodloužit rodičovskou dovolenou v případě, kdy se oba rodiče v péči o dítě prostřídají. Ženám po mateřské dovolené je nutné usnadnit přístup na pracovní trh a pro ty, kteří se budou vracet do zaměstnání indexovat mzdy.

12. Podpora terénních služeb

Rodiny, které chtějí péči vykonávat v rámci rodiny, komunity nebo domácnosti mimo státní instituce, by měly mít přístup ke službám terénních pracovníků. Proto je potřeba zvýšit množství terénních pracovníků (například prostřednictvím informačních kampaní, rekvalifikací a posílením atraktivity i kapacit příslušných studijních oborů), zvýšit jejich platové ohodnocení a zlepšit jejich pracovní podmínky.

Garantky kapitoly:

- **Mgr. Eva M. Hejzlarová, Ph.D.**
  Katedra veřejné a sociální politiky FSV UK
- **Mgr. Petra Ezzeddine, Ph.D.**
  Katedra antropologie FHS UK
- **Mgr. Vladimíra Tomášková**
  Katedra veřejné a sociální politiky FSV UK
- **Petra Selingerová**
  ALICE – odborová organizace zaměstnankyň a zaměstnanců v sociálních službách

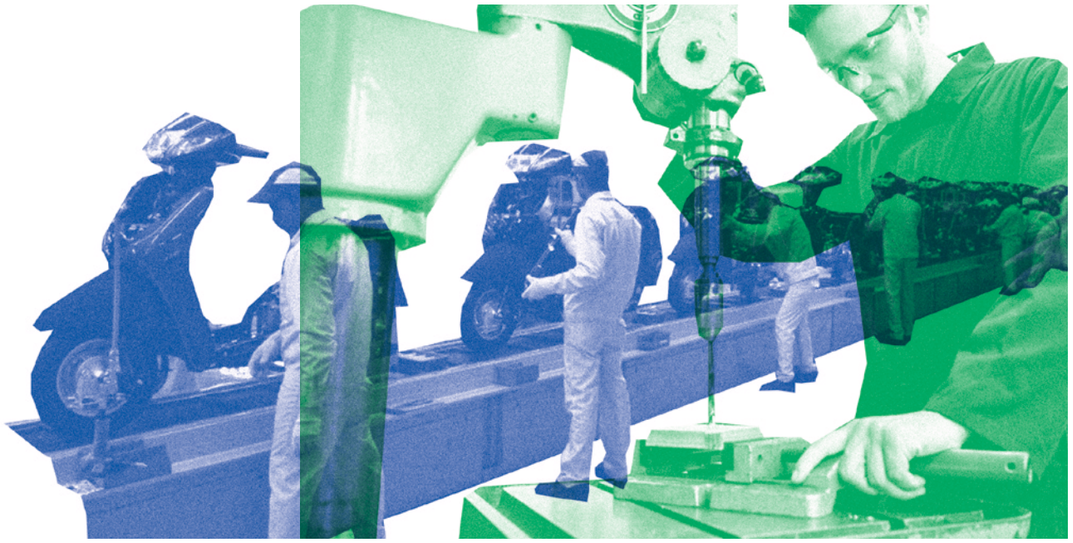

3 NOVÝ SMYSL PRÁCE

Sociálně-ekologická transformace by měla přispívat k tvorbě pracovních míst a vytvářet takové podmínky práce, které budou kombinovat ohleduplnost k životnímu prostředí a zabezpečení důstojného života. Mezi ochranou klimatu a ochranou pracujících totiž není rozpor, naopak tato témata se mohou prosazovat společně a navzájem se podporovat. Práce v období přechodu na bezuhlíkovou společnost a po jejím uskutečnění by měla splňovat zejména následujících šest kritérií.

Měla by být:

1. důstojně placená,
2. zdravá,
3. smysluplná,
4. demokratická a neodcizená,
5. dostupná,
6. časově přiměřená.

O práci je potřeba začít přemýšlet v širších souvislostech jako o činnosti, která negativně i pozitivně ovlivňuje podobu našeho okolí i našich životů. Tyto souvislosti zahrnují například energetickou náročnost výrobních procesů a poskytovaných služeb (včetně energetické náročnosti softwaru), stejně jako samotné produkty práce, kde je potřeba brát v úvahu životnost, ekologičnost dopravy zboží i ekologickou šetrnost výrobků.

Ze současného pojetí práce a zaměstnání navíc vypadává mnoho lidských činností, které nelze jednoduše ekonomizovat. Jsou přitom nezbytně nutné pro kvalitu našich životů i životního prostředí. Jedná se zejména o péči o lidi a krajinu, výchovu, vzdělávání. Na druhé straně existuje mnoho zaměstnání, která jsou zdraví škodlivá, přispívají k ničení přírody nebo poškozují zájmy lidí. Práce by přitom měla být způsobem, jak se smysluplně a za důstojných podmínek věnovat seberealizaci, tvůrčímu naplnění a také činnostem, které budou prospívat společnosti a zdraví planety. A také způsobem, jak realizovat své touhy.

KONTEXT: ČESKÁ REPUBLIKA JAKO LEVNÁ MONTOVNA

Česká republika patří v rámci Evropské unie k zemím s nejlevnější pracovní silou. Měřeno poměrem nákladů na pracovní sílu a produktivity je česká práce zhruba třikrát levnější než v sousedním Německu.[41] Češi a Češky tráví v práci více hodin, než je evropský průměr.[42] To může mít za následek zdravotní komplikace a životní nespokojenost. V důsledku koncentrace pracovních příležitostí ve větších městech dochází v ČR k odlivu lidí ze vzdálenějších menších obcí a k pravidelnému dojíždění za prací.[43] Je proto důležité udržet a rozvíjet pracovní místa ve všech regionech.

Zatímco se zaměstnanost obyvatelstva koncentruje v průmyslu (ČR je nejprůmyslovější zemí EU),[44] pracujících ve zdravotnictví a v sociální péči je nedostatek a jejich mzdy a platy jsou podfinancované.[45] Postupná automatizace a přechod na průmysl 4.0 nepřinášejí slibovanou pracovní úlevu a kratší pracovní dobu. Rozmáhají se různé formy prekérní práce (OSVČ v rámci švarcsystému,[46] práce na DPP, agenturní zaměstnávání), které pracující vrhají do nejistoty ohledně ztráty zaměstnání a výpadku příjmu v případě nemoci či zranění, ale i pokrytí základních potřeb: nákladů na bydlení, jídla či zdravotní péče.

Regiony ČR, v nichž v minulosti probíhala nebo pořád probíhá těžba uhlí (Ústecký kraj, Moravskoslezský kraj, Karlovarský kraj), jsou zároveň oblastmi s průměrně nejvyšší nezaměstnaností, nejnižšími mzdami a statisticky nejhorší kvalitou života.[47] Těžbou je zde poničená krajina a kvalita ovzduší i zdraví obyvatelstva. Spravedlivý přechod musí znamenat podporu těchto regionů v odklonu od těžby fosilních paliv ke tvorbě zdravých, demokratických, bezemisních a kvalitních pracovních míst.

POŽADOVANÉ POLITIKY

DOBRÁ PRÁCE

1. Zkracování pracovní doby, zavedení čtyřdenního pracovního týdne při současném zvyšování mzdy

Zkracování pracovní doby podle studií z firem, v nichž je již čtyřdenní pracovní týden zaveden, přináší pracujícím menší stres, vyšší pocit štěstí i vyšší produktivitu. Studie ukazují, že více volného času přispívá k lepší kvalitě života a vytváří prostor pro aktivity, které mají méně nepříznivý dopad na klima (trávení času s blízkými, osobní rozvoj, čtení, zahradničení, kutilství, politická participace, budování komunity, cestování po okolí).[48] Zkracování pracovní doby zároveň nemusí znamenat, že se bude snižovat výše mezd. Je několik způsobů, jak zkracování pracovní doby realizovat tak, aby nebyl oslaben tlak na růst mezd.[49]

2. Konec levné a nedůstojné práce

Různé formy prekarizované práce, práce v nestandardním pracovněprávním vztahu, špatně placené, práce nejisté či ve formě nechtěného částečného pracovního úvazku, dnes ohrožují čím dál větší skupinu pracujících.[50] Ti přicházejí o jistotu stabilního a předvídatelného příjmu, mají slabší právní ochranu vůči zaměstnavateli, nemohou si odpočinout na dovolené, nejsou kryti v případě nemoci či zranění, nemohou se odborově organizovat, kolektivně vyjednávat, v případě založení rodiny nemají záruku návratu na pracovní místo, mají nižší příspěvek na důchod a další nevýhody. Další formou prekarizace je rozšířené agenturní zaměstnávání čili zaměstnání, v němž agentura „pronajímá“ uživateli své zaměstnance, kteří se u ní většinou zavážou za nevýhodných podmínek (nízká mzda, krátkodobost, nejistota a nepředvídatelnost dalšího

41. Více k ceně pracovní síly v ČR viz: Fassmann M., Ungerman J., Vize změny hospodářské politiky ČR, Revue Pohledy, 2/2015.
42. Viz → https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Hours_of_work_-_annual_statistics.
43. Postavení venkova v rámci krajů: → https://www.czso.cz/csu/czso/postaveni_venkova_v_krajich_cr.
44. Zdroj: Eurostat.
45. Srovnání odvětví v rámci EU → https://www.czso.cz/documents/10180/110652111/32030819.pdf/961f579a-9cf9-43ef-b896-eba397fa259e?version=1.0.
46. Švarcsystém je zastřený pracovněprávní vztah, ve kterém zaměstnavatel uzavírá se zaměstnanci jinou než pracovní smlouvu.
47. Viz → https://www.statistikaamy.cz/2015/09/15/prijmova-nerovnost-prahy-a-regionu/.
48. Pozitivní dopady zkrácené pracovní doby → https://www.workstars.com/recognition-and-engagement-blog/2020/03/25/six-businesses-that-have-moved-to-a-four-day-working-week-and-what-they-found/.
49. K otázce zkracování pracovní doby viz De Spiegelaere, Piasna: Zkracování pracovní doby – proč a jak – str. 53-56; → https://www.cmkos.cz/cs/obsah/219/publikace-etui-zkracovani-pracovni-doby-proc-jak/268417.
50. K problémům prekarizované práce: → http://praha.vupsv.cz/Fulltext/FSP_2017-04.pdf, str. 11-15.

zaměstnání a jiné). Prekarizaci je potřeba předcházet, zabezpečit sociální ochranu pro všechny pracující bez rozdílu smluvního vztahu k faktickému zaměstnavateli a požadovat od firem zajištění důstojných a stabilních pracovních podmínek. Agenturní zaměstnávání je nutné důsledně regulovat a kontrolovat. Zároveň je potřeba posílit pravomoci a financování inspekce práce.

3. Zavedení minimální důstojné mzdy

Minimální důstojná mzda (angl. *living wage*) je odměna za práci za běžnou pracovní dobu, která pracujícím a jejich domácnostem poskytuje dostatek finančních prostředků k životu, který je většinou společnosti vnímaný jako určitý základní standard (zajištění nákladů na stravu, bydlení, oblečení, zdravotní péči, dopravu a další). Od minimální mzdy, která vychází z politického rozhodnutí, se liší tím, že reálně počítá současné životní náklady v jednotlivých kategoriích. Zatímco minimální mzda činila v roce 2020 v ČR 14 600 Kč, výše minimální důstojné mzdy by měla být až 32 438 Kč. Tento rozdíl ukazuje, jak levná je v ČR práce v poměru s běžnou výší výdajů.[51] Uzákonění minimální důstojné mzdy je nástrojem, jak zabezpečit obyvatelstvu důstojný život a umožnit cítit se plnohodnotným členem či členkou společnosti. Minimální důstojnou mzdu zavedl v roce 2012 například Birmingham[52] a o její prosazení se v mnoha ohledech úspěšně snaží britská iniciativa Living Wage Foundation, která rovněž zprostředkovává certifikaci zaměstnavatelů.[53]

4. Podpora debaty a testování konceptu nepodmíněného základního příjmu

Nepodmíněný základní příjem (NZP) je systém, v němž stát nebo jiná veřejná instituce vyplácí pravidelnou finanční dávku ve stejné výši všem lidem bez jakýchkoliv podmínek. Jeho zavedení garantuje zajištění základních životních potřeb, jako je jídlo, bydlení, léky, vzdělání apod. Díky nepodmíněnému základnímu příjmu by se přístupu k těmto potřebám dostalo i těm nejchudším a sloužil by tak také jako nástroj pro ukončování bezdomovectví nebo podvýživy. Vyjímá také lidi ze závislosti na práci a umožňuje jim věnovat se aktivitám, které momentálně stojí mimo tržní ekonomický systém: péče o rodinu a komunitu, péče o krajinu, pěstitelství apod. Zavedení nepodmíněného základního příjmu se testovalo např. ve Finsku na vzorku obyvatelstva. Ukázaly se jeho pozitivní efekty na mentální zdraví, rozvoj kreativity, zapojení se do dobrovolnických aktivit nebo větší zaměstnatelnost.[54]

5. Bezemisní práce

S útlumem průmyslu, který produkuje vysoké množství skleníkových plynů, vznikne potřeba na vytvoření nových, tzv. čistých pracovních míst. Ruku v ruce s transformací na bezuhlíkovou společnost musí jít adekvátní kompenzace pro zaměstnance a zaměstnankyně. Nedílnou součástí je aktivní politika zaměstnanosti a dostupné rekvalifikace pro pracovní činnosti v sektorech ekonomiky, které prospívají společnosti i životnímu prostředí. Stát by měl také garantovat dostatek pracovních míst v oblastech péče o krajinu a obnovy ekosystému podobně jako podporovat malé ekologické zemědělce a zemědělkyně a jiná uplatnění, které vedou ke kvalitnějšímu životnímu prostředí nebo zlepšení života lidí. Jedním příkladem úspěšné transformace po ukončení těžby uhlí je nizozemský region Limburg, v němž se povedlo přeškolení více než sta tisíc pracujících a přechod na čisté zdroje energie. Dnes celý region patří k oblastem s nejvyšší kvalitou života v Nizozemsku.[55]

DEMOKRATICKÁ PRÁCE

6. Umožnit zaměstnancům a zaměstnankyním účast na rozhodování v podnicích

Zvýšení míry podílu na řízení podniků ze strany samotných zaměstnanců a zaměstnankyň je předpokladem ke zvýšení spokojenosti na pracovišti a společnému rozvoji podniku. Jedním ze způsobů může být například obsazování podnikových orgánů (např. dozorčích rad a představenstev) mimo jiné demokraticky volenými zastupujícími zaměstnanců a zaměstnankyň, díky němuž by byly více zohledněny zájmy pracujících ve věcech, jako je pracovní doba, zavádění technologií, přijímání a propouštění lidí nebo ochrana zdraví. Tento model úspěšně funguje v Německu.

7. Podporovat demokratické a veřejně prospěšné formy podnikání, například družstva a sociální podniky

Demokratické formy podnikání již existují, nemají však dostatečnou legislativní a dotační podporu. Je potřeba vytvořit programy podpory a systematicky rozvíjet různé formy družstev, sociálních podniků a spolků, které na lokální úrovni podporují péči o lidi, přírodu a budují demokracii na pracovištích. Víc se podpoře družstev a sociálních podniků věnuje kapitola *Ekonomická demokracie*.

8. Tvorba mechanismů k podpoře participace pracujících na spravedlivém přechodu

Spravedlivý přechod na formy práce, u nichž nevznikají skleníkové plyny, by měl vycházet z potřeb a přání pracujících a lidí z regionů, kterých se transformace týká nejvíce. Stát by měl pomoci vytvářet taková pracovní místa, která naplní očekávání pracujících i místních komunit. Úspěšný dialog o budoucnosti uhelného regionu po konci těžby byl zahájen například v regionu Horná Nitra na Slovensku.[56]

9. Podpora kolektivního vyjednávání na všech úrovních

Kolektivní vyjednávání jakož i uzavírání kolektivních smluv na vyšších než podnikových úrovních mají zásadní vliv na životní úroveň pracujících. Z mezinárodních srovnání vyplývá, že čím centrálnější je kolektivní vyjednávání, tím vyšší je růst mezd nízkopříjmových, protože kolektivní smlouvy pokrývají více pracujících.[57] Proto je třeba motivovat sociální partnery (odborové a zaměstnavatelské svazy) k organizování. V případě nedostatečné reprezentativnosti lze vytvořit pracovní, resp. hospodářskou komoru s povinnou účastí všech subjektů podle rakouského vzoru.

Garantka kapitoly:

– **Kateřina Smejkalová**
politoložka, vědecká pracovnice Friedrich-Ebert-Stiftung Praha

51. Více o minimální důstojné mzdě včetně jejího výpočtu pro ČR naleznete zde → https://www.dustojnamzda.cz/.
52. Více o birminghamském přístupu zavádění minimální důstojné mzdy: → https://www.birmingham.gov.uk/info/50209/birmingham_business_charter_for_social_responsibility/2033/the_living_wage.
53. Stránky britské iniciativy: → https://www.livingwage.org.uk/.
54. Podrobně k nepodmíněnému základnímu příjmu → https://www.ubie.org/the-unheard-results-of-the-finnish-basic-income-experiment/.
55. Viz → https://www.iddri.org/sites/default/files/import/publications/coal_synthesisreport_v04.pdf.
56. O slovenském transformačním plánu → https://bankwatch.org/wp-content/uploads/2019/09/Transformation-Action-Plan-Upper-Nitra.pdf.
57. Negotiating Our Way Up, 2019. OECD → https://www.oecd.org/employment/negotiating-our-way-up-1fd2da34-en.htm.

4

DOSTUPNÉ A KVALITNÍ BYDLENÍ PRO VŠECHNY

Bydlení je základní životní potřebou a lidským právem.[58] Je proto zásadní změnit dosavadní kurz orientovaný na bydlení jako komoditu a začít ho vnímat jako důležitý prostředek k dosažení spokojeného a kvalitního života.

Sociálně-ekologická transformace znamená masivní podporu a investování prostředků do této proměny v kombinaci s podporou takového bydlení, které je citlivé k životnímu prostředí, je bezuhlíkové a zmírňuje dopady klimatické krize. Protože je garance kvalitního a dostupného bydlení jádrem sociálně-ekologického přechodu, směřuje transformace k podpoře obecního a družstevního bydlení, které bude zároveň šetrné k životnímu prostředí. Chceme také rozvíjet demokratické procesy a zapojovat obyvatele a obyvatelky do rozhodování o tom, jak má bydlení i místo, v němž žijí, vypadat. Na druhé straně je potřeba nastavit opatření, která omezí necitlivé a neudržitelné developerské projekty, sloužící jako spekulace a pouhá investice. Vlastnictví domů, jak veřejné, tak soukromé, je odpovědností, z níž by měla vycházet péče o ně a jejich udržování. Mělo by se garantovat jejich smysluplné využití (ať jako dostupné bydlení, nebo k využití pro sousedství) a nenechat domy chátrat.

58. O potřebě změny přístupu k bydlení rozhovor se zpravodajkou OSN Leilani Farha → https://wave.rozhlas.cz/bydleni-neni-komodita-pravo-na-bydleni-je-lidskym-pravem-rika-zpravodajka-osn-8162327.

KONTEXT: KRIZE BYDLENÍ

Bydlení v posledních desetiletích prochází procesem komodifikace a financializace. Z bydlení se stala komodita a finanční produkt, jež slouží k uložení kapitálu a maximalizace zisku investorů.[59] Tak, jak se dříve peníze ukládaly do zlata, akcií či dluhopisů, dnes investiční a penzijní fondy nakupují ve velkém nemovitosti. Tato zvýšená poptávka od investorů i jejich tlak na maximální zhodnocení ženou ceny bytů nahoru. Dlouhodobým cílem vedoucím k sociálnímu a ekologicky udržitelnému bydlení musí být tedy dekomodifikace – od ziskových forem bydlení se musíme přiklonit k těm neziskovým. Musíme klást důraz na sociální funkci bydlení jako stabilního, bezpečného a důstojného domova pro všechny.

Bytová krize významně zasahuje velkou část obyvatelstva České republiky. Dramaticky rostou ceny nemovitostí i nájmů. Za posledních pět let vzrostly ceny bytů o více než 50 %, v Praze je toto číslo ještě vyšší.[60] Zároveň rostou ceny bydlení dvakrát rychleji než mzdy.[61] Česká republika se, co se týče cen bytů, dostává na čelo Evropské unie.[62] Kvalitní bydlení ve zdravém prostředí si může dovolit čím dál méně lidí. Nadměrný turismus a rozmach krátkodobých ubytovacích online platforem typu Airbnb vytlačuje z center velkých měst místní obyvatelstvo. Ceny nemovitostí i služeb zde rostou do takové míry, že nejsou dostupné pro místní.[63] Masivní privatizace státního a obecního bytového fondu přinesla nárůst soukromého segmentu bydlení na úkor toho veřejného, což znamená, že se z pozice státu a obcí těžce hledají řešení problémů způsobených bytovou krizí.[64] Přispívá k tomu i absence kvalitní bytové politiky, chybí například zákon o sociálním bydlení a účinnější ochrana nájemníků a nájemnic. Územní plánování a rozvoj, podobně jako současná i plánovaná podoba stavebního zákona, jdou často proti zájmu samotného obyvatelstva měst a obcí, a naopak nahrávají velkým developerům.[65] Jenom pomalu se začíná mluvit o potřebě rychlého přechodu na uhlíkově neutrální bydlení a obecně územní plánování. Ze strany státu, krajů i obcí chybí opatření, která by pro obyvatele zabezpečila kvalitní bydlení a zdravé prostředí.

Klíčové bude zajistit dostupnost bydlení všem skupinám obyvatelstva, budování bezpečného a zdravého prostředí, které zabezpečí spokojený život a zároveň nepřispívá ke klimatickému rozvratu. Obce by měly být odpovědné za realizaci dostupného a ekologicky udržitelného bydlení, stát jim k tomu ale musí vytvořit legislativní prostředí a poskytnout prostředky.

59. K financializaci bydlení podrobně zde → https://www.academia.edu/44457178/Financializace_bydlen%C3%AD_Kdy%C5%BE_se_z_domova_st%C3%A1v%C3%A1_investice.

60. Srovnání cen bytů v průběhu posledních let → https://www.czso.cz/csu/czso/ceny_bytu.

61. Srovnání nárůstu cen bytů ve srovnání s mzdami → https://www.kurzy.cz/zpravy/450838-ceny-bytu-rostou-dvakrat-rychleji-nez-platy-postavilo-se-81-000-novych-bytu/.

62. K růstu cen nemovitostí v Evropě: → https://www.hypoindex.cz/clanky/ceny-bytu-v-evrope-nejrychleji-rostly-v-cesku/.

63. Podrobnosti zde: → https://www.soc.cas.cz/sites/default/files/publikace/samec_ed._-_jak_zajistit_dostupne_bydleni.pdf.

64. Více o potřebě ukončení privatizace obecního bytového fondu pro zajištění dostupného bydlení zde: → http://socialnibydleni.mpsv.cz/cs/co-je-socialni-bydleni/priklady-dobre-praxe/2-uncategorised/221-ukonceni-privatizace-bytoveho-fondu.

65. Více zde → http://zelenykruh.cz/na-cem-pracujeme/rozhodovani-o-stavbach/.

66. Podrobněji k současné bytové situaci v ČR i s nástinem řešení: → https://www.soc.cas.cz/sites/default/files/publikace/samec_ed._-_jak_zajistit_dostupne_bydleni.pdf.

POŽADOVANÉ POLITIKY

ZVYŠOVÁNÍ PODÍLU DOSTUPNÉHO BYDLENÍ

1. Zastavit privatizaci obecních bytů a pozemků a významně podpořit odkup bytů, výkup pozemků obcemi a výstavbu obecních bytů

Posledních třicet let se neslo ve znamení masivního prodeje obecního majetku do soukromých rukou. Tato distribuce však neproběhla mezi vším obyvatelstvem rovnoměrně, na část se vlastní bydlení nedostalo. Nová porevoluční generace tak již na vlastní bydlení dosahuje čím dál hůře a s vidinou velkého zadlužení.[66] Státní i obecní politiky by měly směřovat ke zvrácení tohoto trendu a k podpoře jeho opaku: odkupu bytů a pozemků obcemi a výstavbě nových obecních bytů, v nichž by se kombinoval vznik sociálních bytů a vznik bytů pro důležité profese a střední třídu tak, aby se podpořil vznik sociálně pestrých sousedství. Podpůrnými opatřeními k těmto krokům jsou především podpora sociálního bydlení a výstavba bydlení obecního.

Dalším podpůrným opatřením je určit v soukromé developerské výstavbě podíl dostupných nájemních bytů nebo obecních bytů (například v Barceloně je to 30% podíl) pro

zajištění sociálního mixu domu a k útlumu zvyšování nájmu a vystěhování obyvatelstva z centrálních částí měst.[67] Možností je také zavést předkupní právo obce nebo státu k odkupu bytu při každém jeho prodeji. Takovýto systém funguje například v Berlíně.[68]

2. Podpořit demokratické a komunitní formy bydlení

Odklon od tržního uvažování o bydlení může nastat i podporou komunitních projektů, v nichž se mají obyvatelé možnost přímo zapojit do návrhu i stavby svého společně vlastněného bydlení. Může se to dít formou podpory výstavby družstevních bytů např. poskytnutím obecních pozemků (např. skrze dlouhodobé pronájmy nebo pozemkové spolky, v nichž jsou členy obec i družstvo), neziskových půjček a poradenství pro stavební družstva typu baugruppe (komunitní/participativní družstva).[69] Další možností je podpora nájemných syndikátů, což je skupina nájemníků a nájemnic, která chce odkoupit dům a zároveň formou zásad ukotvených ve svých stanovách garantovat, že se již nedostane zpět na trh a bude nadále sloužit jako dostupné bydlení. Stát nebo obec mohou této formě pomoci neziskovými půjčkami či ustanovením předkupního práva nájemnic (ale jen do družstva/syndikátu). V Německu existuje síť nájemných syndikátů s názvem Mietshäuser Syndikat[70] již téměř třicet let a sdružuje přes sto padesát domů. V České republice o podobný koncept usiluje spolek Sdílené domy.[71]

3. Zavést ochranná opatření pro nájemníky a nájemnice

Nájemní bydlení je nedostupné a nepopulární i z toho důvodu, že není zajištěna dostatečná ochrana pro nájemníky a nájemnice. Růst nájmů byl před deseti lety v ČR deregulován a místo nájemních smluv na dobu neurčitou začaly převažovat smlouvy krátkodobé na jeden rok. Nejistota pramenící ze ztráty bydlení a nárůstu nájmu odrazuje obyvatele a obyvatelky od zvažování dlouhodobého nájemního bydlení a mnozí upřednostní zadlužení a nákup vlastní nemovitosti. Nájemní bydlení proto v ČR představuje jen 20% podíl[72], což je ve srovnání s jinými zeměmi západní Evropy nízké číslo (v Německu se jedná o 50%). Státní a obecní podpora dostupného nájemního bydlení přitom může vést k nižšímu zadlužování obyvatelstva, větší svobodě, dobré mobilitě a důstojnému životu pro široké spektrum společnosti i pestré složení skupin obyvatel v jednotlivých částech měst.

Podpůrnými opatřeními pro nastavení takovéto ochrany jsou například omezení krátkodobé smlouvy a podpora dlouhodobé nájemní smlouvy (například zavedením daňového zvýhodnění pro dlouhodobé nájemní smlouvy); zastropování růstu nájmu – například podle růstu mezd nebo inflace (aby se zastavila rostoucí nedostupnost); zvýšení transparentnosti pronajímatelů a jejich zisků (povinnost poskytovat nájemníkům informace o nákladech, investicích do bytového fondu a zisku pronajímatelů apod.) nebo ochrana nájemnických odborů a nastavení možností pro kolektivní vyjednávání o nájmech s vlastníkem. Například v roce 2020 bylo v Berlíně po tlaku hnutí nájemníků zmraženo nájemné na pět let a od roku 2022 může růst jen o 1,3 % ročně, což by mělo vyvážit inflaci.

PODPORA UDRŽITELNÉHO BYDLENÍ

Budovy jsou zodpovědné za 40 % spotřeby energie.[73] Nedostatečné využití izolačních materiálů nebo zastaralý systém vytápění způsobují energetické ztráty, jež se promítají také do vysokých emisí oxidu uhličitého. Původ této energie z fosilních zdrojů je jednou z příčin klimatického rozvratu. Budovy jsou rovněž významným spolutvůrcem tepelného městského ostrova, přičemž mají potenciál naopak okolí chladit. Pro zajištění spravedlnosti během sociálně-ekologické transformace je potřeba přemýšlet o energetické a ekologické náročnosti budov i použitých stavebních materiálů. Ekologická udržitelnost přitom nesmí jít na úkor dostupnosti bydlení.

67. Více zde → https://tranio.com/articles/barcelona-30-of-new-build-apartments-set-for-social-housing/.

68. Berlínské řešení bytové krize: → https://ekonomickydenik.cz/vykoupi-se-berlin-krize-bydleni/.

69. O principech a fungování baugruppe se můžete podrobněji dozvědět zde: → http://www.baugruppe.cz/index.php?page=baugruppe-manual.

70. Podrobnosti o německém Mietshäuser Syndikat zde: → https://www.syndikat.org/de/.

71. Více o spolku Sdílené domy: → https://sdilenedomy.cz/?page_id=388&lang=en.

72. Podrobná data k bydlení v ČR: → https://www.ceskovdatech.cz/clanek/55-kde-domov-muj-aneb-jak-cesi-bydli-a-kde-pracuji/.

73. Více studie EU → https://www.mzp.cz/cz/news_tz101021Studie_EU_uspory%20_energie.

4. Ekologická renovace budov

Renovace stávajících budov je ekologičtější než výstavba na zelené louce.[74] Mnoho budov ve městech i na venkově je nevyužívaných a je třeba věnovat prostředky na jejich ekologickou renovaci. Formami podpory takových renovací jsou například dotace na zelené střechy, zelené fasády, systémy zachytávající dešťovou vodu nebo zeleň kolem domů. Více podpořit formou dotací či daňových úlev se dá i využití obnovitelných zdrojů, například solárních panelů nebo tepelných čerpadel (více v kapitole *Energetická transformace*) nebo šetrné zacházení s vodou (formou systému sběru dešťové vody a lepšího využívání vody užitkové).

5. Nová výstavba v pasivních standardech

U nových budov je potřeba prosazovat výstavbu v pasivních standardech s ohledem na energetickou a materiálovou náročnost i oběhovost vody. V této oblasti je zároveň velký potenciál rozvoje pracovních míst.

6. Podpora komunit

Méně technicistní, ale stejně důležitou cestou k ekologicky udržitelnému bydlení je podpora komunit, které kreativními a různorodými způsoby rozvíjejí udržitelnou a ekologickou praxi ve městském i venkovním prostředí nebo budují sítě alternativních ekonomik. Podpora může mít formu vymezení prostoru pro komunitní zahrady a zemědělství, pro ochranu a rozvoj sousedských vnitrobloků, tvorbu ulic s potenciálem pro setkávání, zřizování a podporu vzniku komunitních center nebo budování a kvalitní péči o veřejné parky.

PODPORA UDRŽITELNÉHO A PARTICIPATIVNÍHO ÚZEMNÍHO ROZVOJE

7. Rozvoj udržitelného urbanismu

Pro územní plánování jakožto obor, který zásadně určuje podobu obcí na desítky let dopředu, by mělo být umenšování klimatické krize a příprava na její dopady prioritou číslo jedna. Důraz by měl být kladen na budování udržitelných měst krátkých vzdáleností s dobře propojeným systémem zeleně, vody a technické infrastruktury (tzv. modro-šedo-zelené infrastruktury) a občanských služeb, omezení neudržitelné suburbanizační zástavby. Další investice by měly směřovat do masivní podpory udržitelné dopravní infrastruktury, která podporuje kvalitní a zdravý život ve městech a obcích a je nízkoemisní. Rozvíjet by se měly formy veřejné, pěší a cyklistické mobility, a naopak je nutné omezovat dopravu automobilovou a leteckou (např. nerozšiřovat letiště a postupně snižovat počet ranvejí). Rozšiřování letecké dopravy má za následek rozvoj neudržitelného turismu, který snižuje kvalitu života místních obyvatel.[75] Strategické dokumenty mnohých měst a obcí již na klimatickou krizi reagují a dávají vodítko, jak v následujících letech postupovat.[76] Jen málo z nich se však daří proměnit v praxi prostřednictvím lokálních politik a závazných územně-plánovacích dokumentů a pravidel. V územním rozvoji musí být potřeby místních občanů a ekologická udržitelnost nadřazeny potřebě zisků soukromých developerů a tyto hodnoty musí být vtisknuty jak do celorepublikových zákonů, tak do místních územních i regulačních plánů (pomáhají lépe sladit zájmy v území) a také do posilování demokratických procesů.

8. Kvalitní stavební zákon

Pro dostupné a zároveň ekologické bydlení je také důležitá příprava kvalitního stavebního zákona, který by nastavil jasná a transparentní pravidla výstavby, podpořil by participaci občanů, sociální aspekty, památkovou péči, ochranu klimatu a udržitelný urbanismus. Stavební úřady a odbory územního rozvoje musí být personálně posíleny a jejich práce zkvalitněna. Za účelem zkvalitňování legislativy je třeba také systematický sběr dat o výstavbě a povolovacích procesech – pouze na jejich základě je možné připravit optimalizované zákony.

9. Podpora participace obyvatelstva v územním rozhodování

Aby byla zajištěna demokratická dohoda o podobě a využívání území, musí participace obyvatel probíhat

74. Srovnání nové výstavby a rekonstrukce z pohledu environmentální šetrnosti → https://science.time.com/2012/01/27/leed-from-behind-why-we-should-focus-on-greening-existing-buildings/.

75. Jak vláda upřednostňuje financování turismu před dostupným bydlením → https://a2larm.cz/2019/11/babis-na-turismus-55-miliard-na-dostupne-bydleni-nic/.

76. Takové strategie má například Vídeň → https://smartcity.wien.gv.at/en/approach/framework-strategy/.

na vícero úrovních: od lokálních komunit, čtvrtí, po celá města nebo obce. S tím se pojí i posílení regionů a místních samospráv. Je třeba hledat a zapojovat nové formy participativního plánování. U zásadních projektů nebo při pořizování a úpravě územně-plánovacích dokumentací je nezbytná vícekolová participace se všemi zapojenými aktéry včetně veřejnosti. Do procesu územního plánování je třeba zapojit širší škálu expertů než jen architektky a urbanisty, potažmo ekonomky či právníky, kteří v současnosti o rozvoji měst zejména rozhodují. Důležitá je také expertíza např. geografů, socioložek, ekoložek a dalších, kteří umožní v plánování zohlednit jeho tzv. „měkké“ složky – primárně zaměřené na obyvatele měst a životní prostředí. Participace nesmí probíhat jednostranně, nemůže být vedena soukromými investory, o jejichž projektech se rozhoduje, a o podnětech zapojených aktérů je třeba diskutovat s pokorou za účelem dosažení maximální míry dohody. Více se participaci věnuje kapitola *Skutečnou demokracii pro všechny*.

OMEZENÍ SPEKULACE S BYDLENÍM, INVESTIČNÍCH BYTŮ A AIRBNB

K navrácení bydlení jeho hodnoty základní lidské potřeby je třeba omezit spekulace s bydlením, investičními byty a krátkodobými pronájmy hotelového typu, jakým je například služba Airbnb. Toho se dá dosáhnout vícero opatřeními.

10. Progresivní daň z nemovitosti

Zavedení progresivní daně z nemovitosti je vhodným nástrojem pro omezení spekulací s bydlením a pojímání bytů jako investiční komodity. V Praze se na investice prodává až 40 % nových bytů. Progresivní zdanění se může odvíjet od hodnoty nemovitosti či od počtu nemovitostí. Osoby či firmy vlastnící mnoho nemovitostí (například více než 5 bytů), ať už k pronajímatelskému byznysu či k čisté spekulaci, by měly platit znatelně vyšší daně než obyvatelé vlastnící byty k uspokojování vlastní potřeby bydlet. To by generovalo příjem pro obce a zároveň vytvořilo prostor pro daňové zvýhodnění těch vlastníků, kteří se například zaváží pronajímat své byty dostupně a s dlouhodobými smlouvami. Zvláštní daň je také možné uvalit na zahraniční investory či prázdné byty a domy, tak jako to udělali v kanadském Vancouveru.[77]

11. Omezení online platforem typu Airbnb

Online platformy pro turistické krátkodobé pronájmy typu Airbnb musí být omezeny maximálně na sdílení jednoho vlastního bytu na část roku. Tím se navrátit k původní myšlence sdíleného ubytování, ne byznysu, který ničí sousedství. Jako alternativy k této službě mohou být podporovány demokratické online platformy, v nichž je v dozorčím orgánu městská samospráva a volení představitelé obyvatelstva.

Garanti kapitoly:
- **Jakub Nakládal**, Paměť města, re-set
- **Václav Orcígr**, Arnika
- **Petr Kubala**, Sociologický ústav

77. Více k zdanění nemovitostí ve Vancouveru → https://donurquhart.com/blog/new-property-tax-rules-vancouver-bc/.

5 ZDRAVÁ KRAJINA

Míra lidské činnosti v krajině se otiskuje nejen do její vizuální podoby, ale také do její kondice a schopnosti odolávat různým výkyvům, včetně těch klimatických. To, jak v ní dnes hospodaříme a jak o ni pečujeme, bude sehrávat klíčovou roli v letech prohlubující se klimatické krize: při její rychlé proměně může krajina zmírňovat dopady klimatické změny, nebo dokonce přispívat k jejímu umenšení.

Na strukturu krajiny má v České republice výrazný vliv ekonomika, což znamená, že při jejím spravování se primárně hledí na její schopnost generovat zisk než na její další funkce: ekologické, sociální, proklimatické. Touto jednostrannou orientací čistě na sledování výnosnosti lesů a zemědělské půdy se narušil charakteristický krajinný ráz českého venkova, historicky tvořený mozaikou remízků, jezírek, polí a lesíků. Přístup k péči o krajinu se musí proměnit, aby zohledňoval všechny tyto aspekty. Musí se do ní navrátit rozmanitost krajinných prvků a na ně navázaných rostlinných a živočišných druhů, což zároveň přispěje k lepším adaptačním a mitigačním vlastnostem krajiny. Tato proměna je důležitá i z pohledu zdraví lidí a kvality jejich života. Potřebujeme krajinu, která není znečištěná, je pestrá a plná života, je místem k relaxaci, k trávení volného času a ke zklidnění. A také může být příležitostí pro vznik nových kvalitních pracovních míst.

Z pohledu probíhající klimatické krize by měla být budoucí krajina odolnější k různým projevům počasí, zajišťovat kvalitní jídlo (případně i udržitelný stavební materiál) lidem a také (v malé míře) produkovat biomasu (pro pohon některých forem dopravy nebo jako zálohu energetického systému). A nakonec také absorbovat z atmosféry uhlík a tím v bezemisním scenáři vyrovnat (radikálně sníženou,

ale pořád nutně nějakou) produkci oxidu uhličitého v sektorech průmyslu a dopravy.

KONTEXT: MRTVÁ A SUCHÁ KRAJINA

Současná podoba české krajiny je výsledkem politicko-hospodářských rozhodnutí učiněných za minulého režimu (scelování polí, odvodňování krajiny, postupná intenzifikace a chemizace zemědělství, pěstování monokultur – jak v lesích, tak na polích). K dalšímu zhoršení stavu z environmentálního pohledu došlo po našem vstupu do Evropské unie v roce 2004, kdy hospodaření začaly naplno ovlivňovat evropské dotace i nutnost prosadit se na otevřeném evropském trhu.[78] České zemědělství je kontrolováno velkými zemědělskými koncerny, a proto v krajině dochází k několika negativním jevům. Půda je odnášena erozí, kdy každoročně zmizí až 21 milionů tun ornice.[79] Ze zemědělské krajiny v důsledku hospodaření na velkých plochách polí rapidně ubývá různých druhů živočichů, například hmyzu (vč. opylovačů) a ptáků, stejně tak klesá přítomnost půdních organismů.[80] A chybí také různé typy vegetace – remízků, solitérních stromů, mokřadů, alejí a dalších, které jsou pro tyto živočichy útočištěm. Schopnost zemědělské půdy zadržovat vodu výrazně klesá (dnes je na 60% úrovni oproti minulosti, což vede k jejímu rychlému odtoku z lokality do řek a tím k vysušování krajiny). Jako pozůstatek minulého režimu jsou na čtvrtině ploch zemědělské půdy meliorace, čili zatrubněné odvodňovací systémy, které rovněž přispívají k vysoušení krajiny.

Vodu navíc znečišťují pesticidy používané v průmyslovém zemědělství.[81] Jeho negativní dopady i vizi, jak ho proměnit, podrobně představujeme v kapitole ***Udržitelné zemědělství otevřené lidem***.

Lesy v důsledku sázky na holosečné hospodaření a pěstování pro naše podmínky nevhodných monokultur (hlavně smrků) a také kvůli výkyvům počasí, způsobených klimatickou krizí, trpí různými plošnými nákazami. Patří mezi ně rozsáhlá kůrovcová kalamita, ale i různé typy houbových nemocí.

Cílem lesního hospodaření je hlavně zisk z prodeje dřeva, což vede k pokračování holosečného hospodaření, používání těžké těžební techniky (např. harvestorů), již zmiňovanému pěstování smrkových monokultur a jiným formám intenzivního lesního hospodaření.[82] Je nutné vytvořit jasný plán, jak snížit emise v zemědělství i lesnictví, adaptovat krajinu na klimatickou krizi a zvýšit schopnost zemědělské i lesní krajiny absorbovat uhlík. (Například po vzoru dokumentu od organizace Centre for Alternative Technology z Velké Britániie.)[83] Na různých úrovních existuje již několik strategických dokumentů, které se zabývají obnovou zdravé krajiny. Nejsou však sjednocené a navzájem propojené. A také dochází jen k jejich částečnému plnění. Pro rychlou proměnu české krajiny je potřeba sjednotit jednotlivé strategické dokumenty a vytvořit jasný plán obnovy krajiny, který by prioritizoval nutné kroky i s časovým harmonogramem, a to na celorepublikové úrovni. Stát, kraje i obce musí alokovat dostatek finančních prostředků do jeho plnění.

POŽADOVANÉ POLITIKY

1. Podpora biodiverzity v krajině

Do krajiny, a to zejména do té zemědělské, je potřeba opět navracet různorodé druhy zvířat a rostlin, které z ní vlivem nešetrných zemědělských praktik v posledních dekádách zcela vymizely. Garantovaný podíl neproduktivních prvků by měl být minimálně 10 %; z toho alespoň 5 % by měly tvořit krajinné prvky, které slouží jako ekologická kostra krajiny. Mezi ně patří zejména rozptýlená zeleň, meze, remízky, tůně. Navrácení vegetace a vody do krajiny povede k nárůstu počtu různých druhů živočichů. Na úrovni obcí zavedla podobná opatření Praha, která svou půdu pronajímá za stanovených podmínek (kromě jiného výsadba remízků, ovocných stromů, travnatých ploch a dalších) ekologickým zemědělcům.[84] O návrat tůní, mokřadů a dalších důležitých krajinných prvků na Vysočinu úspěšně usilují například sdružení Krajina, Meluzína, JARO Jaroměř, Živá voda nebo Česká společnost ornitologická.

78. Podrobnosti o českých i celosvětových příčinách degradace půdy: → https://www.glopolis.org/site/assets/files/1113/atlas-pudy.pdf.

79. Více zde → http://www.csop.cz/index.php?m_id_old=1000&m_id_akt=9564.

80. O úbytku druhů ze zemědělské krajiny více zde → https://euractiv.cz/section/evropske-finance/news/intenzivni-zemedelstvi-ohrozuje-ptaky-i-hmyz-z-krajiny-mizi-i-drive-bezne-druhy/.

81. Podrobně k pesticidům v podzemních vodách → https://www.vak.cz/soubory/Sbornik2017/Kodes.pdf.

82. O potřebě proměny druhové skladby českých lesů: → https://www.hnutiduha.cz/sites/default/files/publikace/2020/04/druhova_skladba_www.pdf.

83. Celý dokument k dispozici zde: → https://www.cat.org.uk/info-resources/zero-carbon-britain/.

84. Více o možnosti ekologického zemědělství na pozemcích Prahy: → https://www.praha.eu/jnp/cz/o_meste/magistrat/tiskovy_servis/tiskove_zpravy/praha_nabizi_zajemcum_pozemky_pro.html.

Zásadní pro vybudování zdravé krajiny bude celostní proměna zemědělských praktik směrem k ekologickému zemědělství. Podstatné kroky vedoucí k takovéto proměně jsou popsány v kapitole ***Udržitelné zemědělství otevřené lidem***.

Dobrý a ambiciózní plán, jak proměnit krajinu tak, aby v ní vzrostla biodiverzita, byla odolnější vůči klimatickým změnám a dokázala lépe absorbovat uhlík, vypracovalo například Centre for Alternative Technology ve Velké Británii.[85]

2. Navrácení vody do krajiny

V důsledku systematického odvodňování krajiny a špatného lesního i zemědělského hospodaření v uplynulých dekádách (zhruba od 50. let minulého století) je krajina v České republice vysušená. Vymizely z ní malé potůčky, tůně, mokřady a další, pro zdravou krajinu klíčové vodní prvky. Asi čtvrtina zemědělské půdy je dnes protkána systémem podzemních odvodňovacích trubek, tzv. odvodňovacích meliorací, které odvádějí vodu z polí a luk pryč z České republiky.[86] Pro boj s dopady sucha, které je a v budoucnu bude podle vědců a vědkyň nejvýraznějším projevem klimatické krize ve střední Evropě,[87] je potřeba co nejrychleji začít s návratem vody do krajiny a se zvyšováním schopnosti půdy vodu zadržet.

Této proměny lze dosáhnout zmapováním, upravením a v mnoha případech i odstraněním nepotřebných trubek odvádějících vodu z krajiny a postupnou obnovou povrchových vodních toků (potůčků, říček). Dalšími opatřeními je postupné navrácení mokřadů do krajiny, obnova tůněk, revitalizace potoků a řek a navrácení jejich přirozených meandrů. To je možné ve formě různých dotačních programů jak na úrovni státu, tak na úrovni krajů a obcí. Některé z těchto krajinných proměn již podporuje stát nebo obce skrze systém dotací.

Pro lepší adaptaci krajiny na klimatickou změnu je důležité zavést a uvést v život pojem Krajinný plán ČR a podpořit ho jak dotačně, tak ve státní politice. Plán cílí na komplexní obnovu volné krajiny, ale i obcí a měst (zahrnuje i zlepšení hospodaření s dešťovou a odpadní vodou, modrozelenou infrastrukturu a jiné oblasti na úrovni obcí). Počítá se zádrží vody, protipovodňovou ochranou a zlepšením hydrologických funkcí a struktury lesa i zemědělského půdního fondu či využitím nebo odstavením hydromelioračních systémů. To vše vede ke zvýšení akumulace, retence a retardace vody v celých plochách všech povodí České republiky a také jako boj proti suchu. Takovýto komplexní plán již v malém měřítku připravil a realizuje spolek Živá voda v obci Zdoňov na Broumovsku.

V neposlední řadě je boj proti suchu a ochranu vodních zdrojů možné ukotvit v územně-plánovacích dokumentech (územní plán, zásady územního rozvoje [ZÚR] a politiky územního rozvoje [PÚR], například lepším zanesením podpory modrozelené infrastruktury apod.).

3. Druhově pestré, strukturně i věkově rozmanité lesy

Pro zdravé a odolné lesy je potřeba upustit od holosečného monokulturního hospodaření a přejít k hospodaření přírodě blízkému: nechávat les přirozeně se obnovovat, a to i na významné části kalamitních ploch, těžit jednotlivé stromy nebo malé skupiny stromů, aby nevznikaly holé plochy, pěstovat na jedné ploše různé druhy dřevin s přirozeným výskytem v dané lokalitě. Zdravé, rozmanité lesy nejenže lépe odolávají změně klimatu, dokážou rovněž i ukládat uhlík z atmosféry. K zavedení těchto změn do praxe je nutné reformovat lesní zákon a vnést do něho povinnost citlivějšího lesního managementu, který by lesní hospodaření posunul za přístup maximální výnosnosti k udržitelnější formě správy.

Dalším motivačním nástrojem, jak proměny lesů docílit, je podpora certifikace FSC (Forest Stewardship Council), jejíž český standard vycházející z mezinárodních pravidel zaručuje zdravé hospodaření, zohledňující jak ekonomickou, tak sociální

85. Již zmíněná analýza CAT zde: → https://www.cat.org.uk/info-resources/zero-carbon-britain/research-reports/zero-carbon-britain-rising-to-the-climate-emergency/.

86. Projekty navracení vody do krajiny od spolku Živá voda: → https://spolecneprotisuchu.cz/.

87. Více: → https://www.klimatickazmena.cz/cs/vse-o-klimaticke-zmene/dopady-zmeny-klimatu-extremni-jevy/.

a ekologickou funkci lesů. Sociální, protože nabízí důstojné podmínky pro zaměstnance a zaměstnankyně v lesnictví a podporuje malé lesní firmy. Ekologické, protože lesní hospodaření spojuje s ochranou přírody a ekosystémů nebo omezuje používání pesticidů. Ministerstvo zemědělství musí zavést na významné části lesů v majetku státu (Lesy ČR s. p.) jakožto majoritního správce českých lesů certifikaci FSC, která bude garantovat šetrné hospodaření ve veřejných lesích. Musí také formou dotací nebo veřejných zakázek motivovat soukromé vlastníky, aby certifikaci FSC rovněž zaváděli.

Novelizací musí projít i myslivecký zákon, který zajistí snížení počtů spárkaté zvěři v lesích. Jejich cílené přemnožování ze strany myslivců a podnikatelů vede k vážnému poškozování mladých stromů a brání přirozené obnově lesů.

4. Rozmanitost lesních hospodářských postupů

Většina lesů je v podhorských oblastech a naopak zcela chybí v nížinách. Lesy je proto nutné sázet tam, kde je potřebujeme z hlediska zadržování vody a rozmachu biodiverzity. Přechod na přírodě blízké lesní hospodaření je v určité míře vhodné dobře doplňovat jinými formami lesa: lesy nízkými a středními (tzv. výmladkovým lesním hospodařením) nebo agrolesnictvím. Tyto postupy je potřeba podpořit v lesním zákoně i formou dotací. O proměnu monokulturních lesů a přírodě blízké pěstování lesů u nás usiluje například spolek Pro Silva Bohemica.

Zároveň je důležité ponechat určité procento lesů (3–5 % rozlohy krajiny, cca 10 % rozlohy lesa) bezzásahové a rozvíjet vzorky divočiny, u nichž můžeme pozorovat například i to, jak jsou lesy v přirozeném stavu schopny reagovat na klimatickou změnu.

5. Podpora lidí na venkově

Transformace krajiny musí být zároveň příležitostí pro zkvalitnění života lidí na venkově. Zdravá krajina s sebou přináší čisté životní prostředí bez chemie, znečištěného ovzduší a vody. Pro lepší přístup lidí do krajiny je potřeba obnovovat stezky a polní cesty (jak už se děje na úrovni obcí, například v Miroslavi nebo Božicích na jižní Moravě), které mohou zpříjemnit pobyt v přírodě. Na ochranu před extrémními projevy počasí v důsledku klimatických změn je vhodné podpořit možnosti pojištění proti suchu nebo povodním.

Nástroje obnovy zdravé krajiny jsou také příležitostí pro rozvoj udržitelné ekonomiky a tvorbu nových pracovních míst. Pozice mohou jak vznikat v oblasti péče o krajinu a praktické ochrany přírody, tak se mohou podporovat malé firmy a podnikatelé (zpracovatelé dřeva, producenti a zpracovatelé biomasy, výrobci přírodních izolací nebo nábytku, stavitelé dřevostaveb apod.).

Podpora tvorby lokálních pracovních míst je možná například skrze rozvoj malých krajských firem a živnostníků a také skrze dotační podporu ze strany státu.

6. KOMPLEXNÍ POZEMKOVÉ ÚPRAVY

Komplexní pozemkové úpravy jsou dalším významným nástrojem, který může, při správném nastavení, zásadně přispět ke stabilizaci ekosystémů v krajině. Zejména pokud jde o záchyt a práci s vodními zdroji, obnovení starých cest, čímž se zprůchodní krajina a pole se rozčlení na menší celky. Lze přijmout takovou právní úpravu, která by stanovila předkupní právo pro stát při každé žádosti o vyřazení půdy ze zemědělského půdního fondu a s tím spojenou povinnost pozemek opět prodat k zemědělskému využití. Tímto způsobem je možné chránit půdu před masivním zastavováním.

7. Omezovat rozšiřování měst a neudržitelnou zástavbu krajiny

Rozrůstání měst do krajiny je často nekoncepční a nebere ohled na další funkce území (úrodnost půdy, krajinný ráz, plochy zeleně k rekreaci apod.) V územních plánech měst by měl být důraz kladen spíše na jejich zahušťování (ne však na úkor dostatku zeleně a veřejného prostoru). Rovněž by v nich měla být regulována výstavba velkých logistických hal a nákupních center, které se často staví na kvalitní půdě, která by mohla být využita lepším způsobem: například pro ekologické zemědělství. Částečné opatření, například již zmíněná podpora ekologických zemědělců v Praze, již existují. Chybí však komplexní řešení.

8. Podpora pěstování biomasy

Produkce biomasy pro energetiku a dopravu bude v budoucnu do jisté míry nevyhnutelná, protože je to pro podmínky střední Evropy nezbytný zdroj čisté energie. První pokusy o dotování biomasy na evropské úrovni byly omylem. Musí se upustit od pěstování biopaliv první generace, jakými jsou řepka, kukuřice, pšenice. To jsou plodiny, které mají v první řadě sloužit jako potraviny. Oproti tomu je potřeba systémem dotací podpořit proměnu biologického odpadu na biouhlí s cílem vrátit jej do půdy, případně na paliva druhé generace, kterou tvoří především dřevnaté a travní porosty. Pěstování biomasy pro účely energetiky však musí být udržitelné, ideální je při něm využívat dále nezpracovatelné zbytky. Proto by i využívání biomasy pro účely energetiky mělo být omezené možnostmi krajiny.

Biomasa se může také získávat z dalších forem lesa, například z výmladkového lesního hospodaření nebo z pěstování rychle rostoucích lesů s druhy, jako jsou javor, olše nebo bříza.

9. Připravit se na katastrofy a nepředvídatelné události

Česká republika se v důsledku klimatické změny ocitne v situacích, ve kterých se bude muset postarat o lidi zasažené katastrofami (narůstající výskyt povodní, nedostatek pitné vody, vlny veder, silné přívalové deště a bouřky nebo sněhové vánice, požáry a další). V takových situacích je potřeba mít předem připravené scénáře (strategie, zásoby jídla, pití a materiálu, systém včasného varování, finance, lidské kapacity, distribuci informací, zdravotní materiál, logistiku, zázemí v budovách, evakuační centra, podporu pro lidi se speciálními potřebami, pro děti a starší lidi…), které umožní danou situaci řešit s co nejmenším dopadem na zdraví a bezpečnost lidí, hlavně těch nejzranitelnějších.

Na různých úrovních je potřeba vytvořit pracovní skupiny, které budou mít za úkol krizový management v souvislosti s dopady změn klimatu. Podobné skupiny a strategie vznikají v různých státech globálního Jihu, kde jsou rizika katastrof ještě výraznější a uvažuje se více o riziku kombinovaných katastrof.[88] Řadu inspirativních strategií vypracovalo OSN pro země globálního Jihu a také se věnovalo roli genderu v řešení a prevenci před klimatickými katastrofami.[89 90]

Garanti a garantka kapitoly:

- **Václav Zámečník**, Česká společnost ornitologická
- **Jaromír Bláha**, Hnutí DUHA
- **Josef Šedlbauer**, Technická univerzita v Liberci
- **Anna Kšírová**, lékařka

88. Podrobněji ke stupňujícím se katastrofám zde → https://www.unescap.org/resources/protecting-most-vulnerable-cascading-risks-climate-extremes-and-covid-19-south-asia.

89. Více informací v dokumentu od OSN Gender, Climate Change Adaptation and Disaster Risk Reduction (pdf).

90. Více zde → https://www.undrr.org/publication/climate-change-adaptation-and-disaster-risk-reduction-institutional-and-policy.

6 UDRŽITELNÉ ZEMĚDĚLSTVÍ OTEVŘENÉ LIDEM

Zemědělství mělo v historii Československa a České republiky důležitou úlohu pro produkci jídla, ale i utváření krajinného rázu a podoby venkova. Je jedním ze základních pilířů ekonomik a důležitou součástí fungování světa, protože poskytuje lidem obživu. Podoba zemědělských praktik do velké míry určuje, jak vypadá životní prostředí. Pokud budeme hospodařit šetrně a v souladu s přírodou, můžeme přispívat k rozvoji ekosystémů, vytvářet příznivé prostředí pro zvířata i rostliny a zdravé životní podmínky pro člověka. Naopak průmyslové zemědělství závislé na chemických přípravcích, které v současnosti dominuje, přispívá k ničení ekosystémů, vymírání živočichů a navrch prohlubuje klimatickou krizi.

V březnu roku 2020 podepsalo přes tři a půl tisíce vědců ze všech států Evropské unie výzvu evropským státníkům, aby od průmyslového zemědělství ustoupili, protože způsobuje ztrátu biologické rozmanitosti, zhoršení podnebí, degradaci půdy a kontaminaci podzemních i povrchových vod dusičnany a pesticidy.[91] V České republice zemědělství zodpovídá za 6,7 procenta emisí skleníkových plynů.[92] To je sice výrazně méně než v případě energetiky, dopravy nebo průmyslu, nicméně i tak se jedná o důležitý sektor, ve kterém je potřeba emise snižovat.

Sociálně-ekologická transformace se proto neobejde také bez zásadních změn v oblasti zemědělské produkce. V první řadě je nutné překonat koncept potravinové bezpečnosti, který říká, že hlavním cílem zemědělství je zajistit dostupnost potravin a zamezit hladu. Ačkoliv je tento model ve svém jádru správný, svým tlakem na vysokou produkci a orientaci na vývoz potravin vyhovuje velkým agrokorporacím a průmyslovému farmaření, které přispívá k ničení životního prostředí a krajiny. Namísto bezpečnosti by tak cílem měla být potravinová suverenita, která vychází z ideálu demokratizace systémů produkce, distribuce a spotřeby potravin. Rozhodující slovo o podobě zemědělství by nemělo patřit trhu a velkým korporacím, ale samotným zemědělcům, odborníkům, malým a středním producentům a všem spotřebitelům. Lidé pak v tomto modelu mají právo na zdravé potraviny produkované udržitelným způsobem. Stát musí definovat, např. jako ve Švýcarsku, jaké potraviny budou místně produkovány a jaké dováženy, a také definovat standardy udržitelné produkce, bioprodukce a případně férové produkce.

KONTEXT: ZEMĚDĚLSTVÍ ZÁVISLÉ NA AGROKORPORACÍCH

Současná situace v České republice je však přesně opačná, protože v ní dominují velké podniky ovládající většinu produkce. Podle statistik Ministerstva zemědělství disponujeme největší průměrnou výměrou zemědělského podniku mezi ostatními členskými státy Evropské unie. A to výrazně. Průměrná výměra mezi evropskými státy je šestnáct hektarů, v České republice je to sto třiatřicet hektarů.[93] Podniky s více než padesáti hektary obdělávané zemědělské půdy obhospodařují dvaadevadesát procent z celkové zemědělské výměry, což je dáno zejména strukturou držení půdy před rokem 1989 a následnou privatizací velkých zemědělských podniků.[94] Agrokorporace většinou využívají postupů průmyslového zemědělství, jejich primárním cílem není ochrana zdraví lidí a krajiny, ale zisk za každou cenu. V České republice takovým příkladem může být Agrofert, jehož majitel Andrej Babiš je ukázkovým příkladem propojení agrobyznysu a politiky. Agrokorporace většinou fungují na principu průmyslového zemědělství, čímž přispívají k ničení půdy nadužíváním anorganických hnojiv a pesticidů a velice omezeným osevním postupem. V České republice pak namísto luštěnin, ovoce či zeleniny pro lokální spotřebu pak ve velkém pěstují řepku či kukuřici pro biopaliva a velká část vypěstovaných potravin jde na vývoz.[95]

Zemědělství bychom místo toho měli začít pojímat jako aktivitu pečující o krajinu a životní prostředí, jehož jedním z cílů je nakrmit lidstvo. Měli bychom proto směřovat k decentralizované síti spíše menších farem s rozmanitou produkcí, hospodařících v souladu s životním prostředím a krajinou. Malé a rodinné farmy ukotvené v komunitních vazbách jsou i společenskými centry venkova a mnohdy přinášejí významné sociální benefity (například zaměstnávání sociálně slabších). Cílem také je lokalizovat spotřebu, abychom jedli hlavně to, co se vypěstuje nedaleko. Omezí se tím přeprava potravin na velké vzdálenosti, která má velké dopady na životní prostředí, a podpoříme tak domácí farmáře.

POŽADOVANÉ POLITIKY

EKOLOGIZACE ZEMĚDĚLSTVÍ

1. Akční plán pro rozvoj ekologického zemědělství

Zastřešujícím dokumentem pro transformaci zemědělství v České republice směrem k životnímu prostředí šetrnějším postupům je v současnosti Akční plán pro rozvoj ekologického zemědělství. Je potřebné zajistit, aby dokument fungoval až do roku 2050 a obsahoval realistické, ale ambiciózní cíle, jako například dosažení 25% podílu půdy

91. Výzva vědců na podporu ekologického zemědělství → https://www.birdlife.cz/intenzivni-zemedelstvi-nici-krajinu-upozornuje-3600-vedcu/.

92. Emise v zemědělství → https://faktaoklimatu.cz/infografiky/emise-cr-detail.

93. Výměra zemědělských podniků → http://eagri.cz/public/web/file/648258/Zelena_zprava_2018.pdf.

94. Viz → https://www.zscr.cz/clanek/vetsinu-zemedelske-produkce-zajistuji-velke-podniky-3929.

95. Viz → https://eagronom.com/cs/blog/zemedelske-plodiny-cr/.

obhospodařované v ekologickém režimu do roku 2030, s jeho následným navyšováním.

Problém však je, že Akční plán v současnosti vláda nerespektuje a nedodržuje. Je proto nutné zajistit jeho plnění a přidělit mu adekvátní rozpočet, včetně vyčlenění poradenských kapacit.

2. Zemědělské dotace podporující ochranu životního prostředí

Klíčovým nástrojem pro fungování zemědělství v Evropské unii jsou zemědělské dotace, které ovlivňují podobu zemědělské produkce i velikost farem. Ačkoliv hlavní parametry jsou vyjednávány mezi členskými státy EU v rámci Společné zemědělské politiky, Česká republika má poměrně široký manévrovací prostor pro nastavování podmínek vyplácení dotací. Cílem by mělo být přenastavit systém dotací tak, aby podporoval přechod na zemědělství vykonávané v souladu s životním prostředím. Nabízí se podmínit vyplácení dotací veřejným přínosem, který by kromě pěstování potravin bez pesticidů a dusičnanů zahrnoval také zvyšování organické hmoty v půdě a podporu biodiverzity, což jsou indikátory udržitelného způsobu farmaření. Toho lze dosáhnout například zpřísněním ekoschémat a parametrů pro Dobrý zemědělský a environmentální stav půdy (takzvaných parametrů DZES). Česká republika by měla také aktivně využívat a nastavovat nástroje určené k ekologizaci zemědělství nabízené Evropskou unií.

3. Veřejné stravování ve prospěch ekologického zemědělství

Jedním z problémů ekologického zemědělství je nedostatek odbytu pro biopotraviny. Velkou příležitostí pro podporu domácích ekologických farmářů je veřejné stravování ve školách, nemocnicích, armádě, úřadech či vězeních, které by měly povinně odebírat určité procento potravin výhradně z ekologického zemědělství, ideálně lokálního. Pro začátek je nutné nastavit ambiciózní, ale splnitelný cíl pro množství potravin, které povinně musí veřejné instituce odebírat od lokálních, ekologických farmářů. Pro začátek by to mělo být alespoň patnáct procent do roku 2025 (v některých městech je možné uvažovat o vyšším procentu). Toto číslo se bude pravidelně zvyšovat s přihlédnutím k procesu ekologizace zemědělství. Podobná opatření fungují například v Římě, Vídni či jiných evropských městech.

4. Ekologizace a regulace živočišné výroby

Živočišná výroba patří k významným zdrojům metanu a jiných skleníkových plynů oteplujících planetu.[96] Vysoká konzumace masa má i dopady na zdraví lidí. Podle Světové zdravotnické organizace například zvyšuje riziko rakoviny. Zvířata však mají důležité místo v zemědělství, zejména kvůli zúrodňování půdy statkovým hnojem a kvůli šetrnému spásání trvalých travních porostů. Cestou, jak tyto problémy řešit, je zvýšení ekologických standardů a zlepšení životních podmínek pro chov zvířat, zamezení dotacím pro průmyslové velkochovy a zvířata integrovat do systému zemědělských podniků v rámci uzavřeného koloběhu živin. I přesto však je nutné směřovat ke snižování počtu chovaných zvířat, a to zejména kvůli nutnosti snižovat emise skleníkových plynů, na jejichž vypouštění se chov zvířat v ekologickém zemědělství rovněž významně podílí.[97] Zvážit lze také rychlejší snížení spotřeby pomocí zavedení daně na maso.

5. Regulace chemických přípravků

Dalším krokem k ekologizaci zemědělství je také výrazné omezení využívání chemických prostředků, jako jsou herbicidy, pesticidy a minerální hnojiva. Tyto látky totiž jsou jednou z hlavních příčin vymírání živočichů a rostlin a kontaminace podzemních vod, navíc přispívají ke zhoršování zdraví lidí. U případů, jako je glyfosát nebo u jiných velmi nebezpečných látek, je na místě úplný zákaz. V případě pesticidů a umělých hnojiv je cestou postupné utlumování, státní regulace a postupné nahrazení přírodě blízkými metodami ochrany rostlin. U pesticidů by do roku 2030 měl klesnout jejich podíl o padesát procent, u umělých hnojiv o dvacet procent a u antibiotik podávaných zvířatům o padesát procent, s následným dalším snížením těchto podílů. Nabízí se také systém monetární regulace v podobě vyššího zdanění látek zatěžujících životní prostředí.

96. Emisní náročnost chovu zvířat → http://www.fao.org/news/story/en/item/197623/icode/.

97. Emisní náročnost extenzivního chovu zvířat → https://www.nature.com/articles/s41467-020-19474-6.

6. Propagace ekologického zemědělství a podpora výzkumu

V zájmu státu je také vést informační kampaně na propagaci zdravotních i environmentálních výhod ekologického zemědělství spolu s tím, jak tento způsob farmaření zlepšuje českou krajinu. Nutné je také z prostředků ministerstva zemědělství výrazně větší měrou podpořit výzkum ekologického zemědělství a možností uplatnění jeho metod v České republice.

OD AGROKORPORACÍ K SÍTI MENŠÍCH FAREM

7. Zastropování zemědělských dotací

Jedním z klíčových nástrojů omezení vlivu velkých agrokorporací na podobu českého zemědělství a krajiny je zastropování zemědělských dotací (přímých plateb) podle skutečného vlastníka. Jinými slovy umožnit jednomu skutečnému vlastníkovi ucházet se pouze o omezené množství dotací, což otevírá prostor pro čerpání menšími zemědělskými podniky. V podmínkách České republiky dává smysl podpořit výrazně menší podniky zvýšenou platbou na první hektary.

8. Podpora mladých, začínajících i již zavedených zemědělců a zemědělkyň

Stát by měl také poskytovat podporu mladým a začínajícím zemědělcům a pomáhat rovněž zavedeným farmářům uvažujícím o přechodu na udržitelnější formy zemědělství. Například vytvořením poradního orgánu se zastoupením odborníků z řad výzkumných organizací, úřednic i samotných zemědělců, který by poskytoval poradenství, jak v konkrétních podmínkách každé farmy aplikovat ekologická opatření, pomoc při přechodu na ekologické zemědělství a jak na ně získat peníze. Dále je pak nutné odstraňovat bariéry pro ekologické vzdělávání u začínajících zemědělkyň (například zavedení platů pro stážisty v ekologickém zemědělství). Podobná opatření fungují v různých státech Evropské unie, jako například ve Francii či Irsku.

9. Podpora sdílení technologií, semen a znalostí mezi zemědělci a zemědělkyněmi

Potenciál pro urychlení transformace zemědělství je také ve sdílení výrobních a zpracovatelských technologií. Stát by měl podpořit vznik open source platforem pro sdílené a DIY (do it yourself = udělej si sám) technologie formou legislativního zvýhodnění družstevních forem vlastnění a užívání technologií, včetně podpory výzkumu a vývoje (za účasti samotných zemědělců) levných forem DIY technologií. Stejně tak je vhodné nastavit podmínky pro vznik semenných bank a sdílení semen mezi zemědělci, aby nad nimi neměly kontrolu jen některé velké agrokorporace.

10. Sdílení a předávání znalostí mezi zemědělci a zemědělkyněmi

S každým ekologickým zemědělcem, který odejde do důchodu nebo ukončí činnost, odchází i cenné zkušenosti a mnoha lety získané znalosti a dovednosti, které se váží k porozumění specifických klimatických a půdních podmínek dané lokality. Je nutné zajistit, aby tyto znalosti zůstaly zachovány podporou stáží. Je také nutné tyto zkušenosti systematicky sbírat, vyhodnocovat a poskytovat zájemcům z řad vědkyň, studentů, zemědělkyň či zájemců z řad veřejnosti. Zároveň je nutné podporovat sdílení znalostí mezi samotnými zemědělci, zajišťovat podmínky pro jejich setkávání a také zajistit užší kontakt se spotřebitelskými skupinami.

11. Udržitelné spravování půdy

Jedním z významných a málo používaných nástrojů, kterými mohou vlastníci půdy zavázat zemědělce k šetrnému, případně k certifikovanému ekologickému hospodaření jsou pachtovní smlouvy. Vzhledem k tomu, že většina zemědělců hospodaří také na propachtované půdě a v České republice existuje velké množství vlastníků půdy (3,5 milionů), je pachtovní smlouva vhodný nástroj k začlenění přesně definovaných kritérií udržitelnosti do praxe daného zemědělce.

Stát, kraje i obce by měly jako vlastníci půdy neodkladně integrovat do pachtovních smluv kritéria udržitelnosti a šetrné péče o půdu směrem ke zvyšování organické hmoty v půdě. To již funguje například u pozemků pronajímaných městem Praha. Pro fyzické vlastníky půdy by měl být zřízen poradní orgán, který pomůže formulovat obsah nové smlouvy a pomůže vyjednat změnu v užívání půdy se zemědělcem tak, aby byla zohledněna technologická a jiná omezení a zemědělec měl možnost se adaptovat.

Větším sdružením drobných zemědělců či zájmovým organizacím (družstvům, asociacím či neziskovým organizacím) by pak měl stát nastavit vhodné podmínky pro výkup pozemků od majitelů, kteří o spravování půdy nemají zájem, a jejich přeprodej či najímání zemědělcům hospodařícím v souladu s životním prostředím. Podpořit je potřeba také vznik společenství vlastníků půdy, která by na obecní úrovni zajišťovala vzájemnou informovanost a mohla vystupovat jako partner pro spolupráci s obcí.

12. Podpora v samovýrobě energie pomocí obnovitelných zdrojů

Zemědělství patří rovněž k sektorům, které by měly být součástí energetické transformace od fosilních paliv k čistým zdrojům energie. V rámci speciálních dotačních programů by měl stát umožnit zemědělcům instalovat solární panely na střechy farem či jiné vhodné plochy, stavět větrné turbíny či bioplynové stanice, jejichž fungování však nepovede k degradaci půdy (například zvýšením pěstování kukuřice pro účely spalování). Malým a středně velkým podnikům by měl stát také pomoci v aplikování agrivoltaiky, tedy

souběžného pěstování potravin a vyrábění energie solárními panely na jednom poli. Tato technologie je v současnosti drahá a návratnost investic je dlouhá, proto by ji měl stát zpřístupňovat malým zemědělcům a zároveň investovat do výzkumu inovací v tomto oboru. Agrivoltaiku využívají například zemědělci v Japonsku nebo Austrálii.

LOKÁLNÍ A ZDRAVÉ POTRAVINY

13. Vznik potravinových rad

Po vzoru jiných států by měl ten náš na lokálních úrovních (například na úrovni mikroregionů) zavést komunitní potravinové rady (food councils), které by propojovaly drobné zemědělce s odbornicemi, zpracovateli, prodejci, lokálními političkami i podnikateli, restauracemi a spotřebitekami. Potravinové rady by pak měly být platformou pro diskuzi o dalším směřování zemědělství v regionu a zapojování zemědělců i široké veřejnosti do rozhodování o podobě lokálních potravinových systémů a utváření krajiny v jejich okolí. Nutné je zajistit, aby na její rozhodování neměly rozhodující vliv agrokorporace. Potravinové rady fungují v různých částech světa.[98]

14. Pestřejší skladba potravin

Stát by měl (například dotacemi či nastavováním tržních podmínek) podpořit i pěstování pestrých skladeb potravin, od různorodých druhů zelenin a ovoce až po obiloviny alespoň tak, jak to mají nastavené státy s rozvinutým zemědělským systémem (Francie, Irsko, Itálie). Spolu s tím je nutné zrušit povinné přimíchávání biopaliv první generace do pohonných hmot, což by mělo omezit zabírání půdy pro nadměrné pěstování řepky či kukuřice. Zpoplatnit je pak potřeba plýtvání potravinami (zejména u velkoobchodů), aby jídlo zbytečně nekončilo v kontejnerech a na skládkách.

15. Podpora spotřebitelských i zemědělských družstev

Stát by měl také vytvářet podmínky a poradenství pro vznik demokraticky spravovaných zemědělských družstev složených z malých farmářů a vlastníků půdy. Právě tato družstva mohou hrát velkou roli zprostředkovatele diskuze mezi zemědělci, sdílení znalostí a technologií a společné využívání půdy či obnovitelných zdrojů energie. Spolu s tím by měl podpořit vznik spotřebitelských družstev, která mohou pomoct zajistit odbyt ekologickým zemědělkyním. Podporu si zaslouží také koncept komunitou podporovaného zemědělství, které propojuje spotřebitele přímo s farmářkami.

16. Započtení dopadů dálkové dopravy potravin i zvířat na životní prostředí

Česká republika patří k tranzitním zemím, skrze které se často přesouvají kamiony převážející (či dovážející) potraviny a zvířata. Systémově je potřeba podpořit lokální zemědělskou produkci tím, že kamionová a další přeprava potravin a zvířat na velké vzdálenosti nebude výhodná (některá opatření v kapitole *Levná a pohodlná doprava bez emisí*).

17. Podpora samozásobitelského zahrádkaření v souladu s principy ekologického zemědělství

Ochránit a podpořit je třeba také stávající zahrádkové plochy, zahrádkářské asociace a komunitní zahrady. Stát by měl podpořit programy na sdílení zkušeností s ekologickým pěstitelstvím, zahrádkářské prodejny a sítě sdílení. Obce a města by pak při tvorbě městských plánů měly zohlednit produktivní plochy, na kterých je možné pěstovat potraviny. Zahrádkářských kolonií a osad v České republice fungují stovky, málo z nich má však větší podporu (například nabídkou vhodných prostorů) ze strany obcí a měst.

18. Podpora spolupráce napříč mikroregiony

Stát by měl také vytvářet prostředí pro diskuzi a spolupráci mikroregionů, které si mohou vzájemně vypomáhat například s vypisováním podpory pro zemědělce, poskytováním pracovní síly nebo naopak odbytu pro potraviny pěstované ekologickými postupy. V některých případech dává smysl, aby spolupráce mikroregionů byla nadnárodní. Pro některé příhraniční regiony se totiž vyplatí odebírat potraviny z regionů sousedního státu než z druhého konce České republiky. Na obecní úrovni pak dává smysl využívání potravinových bank pro potřebné v obcích. Potravinových bank už existuje v České republice několik, zejména ve velkých městech.[99]

Garant a garantky kapitoly:

- **Ing. Kateřina Pazderů, Ph.D.**, Katedra agroekologie a rostlinné produkce, Česká zemědělská univerzita v Praze
- **Lucie Sovová, Ph.D.**, Katedra environmentálních studií FSS MU
- **Tomáš Uhnák**, AMPI – Asociace místních potravinových iniciativ

98. Viz → https://connectourfuture.org/tools/local-food-councils/.
99. Jejich seznam najdete zde: → https://potravinovebanky.cz/potravinove-banky/.

7 SPRAVEDLIVÁ TRANSFORMACE ENERGETIKY

Směřování k uhlíkové neutralitě do roku 2040 se neobejde bez radikální proměny energetického odvětví. Energetika, potažmo výroba elektřiny a tepla, je nejvýraznějším sektorem z pohledu emisí skleníkových plynů. Připadají na ní zhruba dvě třetiny emisí.[100] Většina produkce oxidu uhličitého v České republice pochází ze spalování uhlí.[101] Co nejrychlejší odklon od jeho těžby a spalování je proto základním předpokladem pro včasné zmírnění klimatické krize. Přechod na bezuhlíkovou energetiku je možný, s kroky k jeho dosažení se však musí začít co nejdřív.

Energetická transformace musí být ekologická a sociální, garantován musí být přístup místních obyvatel a obyvatelek ke spolurozhodování o budoucnosti těžbou postižených regionů, zabezpečení kvalitních a zdraví ani klima nepoškozujících pracovních míst. Skončit musíme s veřejnou podporou a investicemi do fosilních paliv. Naopak je potřeba finance v maximálně možné míře přesunout do podpory rozvoje lokálních zdrojů výroby energie z obnovitelných zdrojů (OZE), ze kterých budou profitovat lidé žijící v blízkosti těchto zdrojů.

100. Více zde → https://www.iea.org/commentaries/if-the-energy-sector-is-to-tackle-climate-change-it-must-also-think-about-water.
101. Více zde → https://faktaoklimatu.cz/assets/files/atlas-klimaticke-zmeny.pdf.

Brzký odklon od uhlí není důležitý jen z pohledu snižování emisí CO_2. Útlum těžby a adekvátní revitalizace území povedou k čistějšímu a zdravějšímu životnímu prostředí pro lidi žijící v (bývalých) uhelných regionech.

Při odklonu od uhlí se zároveň nemůže počítat s jeho dlouhodobým nahrazením zemním plynem nebo jadernou energií. Obě tyto energetické cesty s sebou nesou významná ekologická a ekonomická rizika. Atomová energie je předražená, může způsobit růst ceny elektřiny, vždy hrozí riziko havárie a navíc při ní vzniká nebezpečný radioaktivní odpad.[102] Plyn je další fosilní palivo, jehož dopad na klima je spojený nejen se spalováním, ale i s úniky metanu při těžbě a transportu a v mnohých případech svou škodlivostí předčí uhlí.[103] Naproti tomu cena energie z obnovitelných zdrojů neustále klesá, elektřina ze slunce je dokonce ze všech zdrojů v současnosti po započtení všech nákladů (včetně těch na výstavbu uhelných elektráren) nejlevnější.

KONTEXT: ZEMĚ UHLÍ A JADRA

Z uhlí se vyrábí 49 % energie v České republice. Druhý největší podíl v energetickém mixu ČR, asi třetinový, má jaderná energie, následují obnovitelné zdroje a zemní plyn.[104] Spalování uhlí u nás zároveň tvoří 42 % emisí oxidu uhličitého.[105] Těží se ve třech krajích – Moravskoslezském, Ústeckém a Karlovarském, přičemž s ukončením těžby černého uhlí na Ostravsko-Karvinsku se počítá už v roce 2022.[106]

Na kraje zasažené těžbou a spalováním uhlí nejvíce doléhá řada sociálně-ekonomických a ekologických problémů. Po těžbě zůstává znečištěné ovzduší a zničená krajina, které snižují kvalitu života v těchto regionech.[107] Práce v dolech patří také k těm nejrizikovějším: mnozí horníci trpí chronickými zdravotními potížemi – dýchacími problémy, silikózou nebo onemocněními kloubů, šlach a nervů končetin – způsobených jejich dlouhodobým přetěžováním.[108] U těžby uhlí však nejde jen o zdraví horníků, jeho spalování má u nás za následek přes 1 200 předčasných úmrtí ročně.[109] Nejvíce ohrožené jsou nízkopříjmové skupiny.

Vládní programy na obnovu těžbou zasažených regionů existují. Program RE:START má za cíl investovat do proměny uhelných oblastí státní i evropské peníze. Forma investic však není koncepční a peníze netečou do klíčových opatření, ale do náhodných projektů, které mají často protichůdný efekt než ten, který by vedl ke spravedlivé transformaci regionů postižených těžbou.[110] Velkou část z peněz na proměnu těchto regionů navíc získají velké firmy, často těžaři, kteří už tak mají nad uhelnými regiony moc.

Přechod na obnovitelné zdroje energie (OZE) bude náročným procesem. Je proto důležité přijít s koncepcí, která bude garantovat, že náklady tohoto procesu neponese chudší část společnosti. Kompenzovat nárůst cen energií bude potřeba pomocí státních zásahů, ať už nabídkou bezplatné rekvalifikace pro pracující z uhelného průmyslu, zajištění nízkých cen energií, tak také pomocí finanční podpory i v jiných oblastech, například v bydlení.

Současné plány vlády počítají při přechodu na uhlíkovou neutralitu s rozvojem dalších pro kapsy lidí a životní prostředí nebezpečných zdrojů energie: jaderných elektráren a zemního plynu. Ani jeden z těchto zdrojů není skutečnou alternativou k uhlí. Ruku v ruce se zastavením těžby a spalování uhlí musí dojít i k postupnému opuštění jejich využití. Jejich role ve spravedlivé transformaci by měla být omezená, a to jedině v přechodové fázi jako podpora pro rozšiřování obnovitelných zdrojů energie.

POŽADOVANÉ POLITIKY

ÚSTUP OD UHLÍ A ROZVOJ OBNOVITELNÝCH ZDROJŮ ENERGIE

Pokud se Česká republika chce zasadit o snížení rozsahu klimatické krize a dostát cílům Pařížské dohody (nebo je i předčít), musí co nejrychleji nastolit plán na úplný útlum těžby a spalování uhlí a současně připravit cestu pro hladký přechod na OZE. Tento proces se neobejde bez nové komplexní energetické koncepce a masivního investování do vývoje a výzkumu na poli OZE a také možností akumulace energie. Přechod na OZE je potřeba nastavit tak, aby na něm vydělali lidé, a ne energetické koncerny.

1. Ukončit vývoz energie do zahraničí a odstavit všechny uhelné elektrárny do roku 2030

Uhelné elektrárny nyní vyrobí víc energie, než je její spotřeba v rámci ČR, a stát ji vyváží do zahraničí.[111] Externality v podobě znečištěného ovzduší a krajiny však zůstávají v uhelných regionech. Je proto potřeba co nejrychleji ukončit export energie a společně s tím uzavřít ty nejšpinavější uhelné elektrárny do roku 2025. Postupný přechod na OZE a uzavření všech elektráren musí nastat do roku 2030. Tento rok je podle studií jak realistický, tak důležitý kvůli snižování emisí skleníkových plynů.[112] K brzkému ukončení využívání uhlí se zavázala většina států Evropské unie (Portugalsko 2021, Francie 2022, Slovensko 2023, Velká Británie a Španělsko 2024). Inspirativní je přístup Řecka, u něhož je podíl energie vyrobené z uhlí přibližně 50 % (podobně jako u nás). Řecko se loni zavázalo ukončit dodávky energie z uhlí do roku 2028 a představilo jasný plán, jak toho chce dosáhnout.[113]

2. Nastartovat rozvoj OZE

S nastartováním rozvoje obnovitelných zdrojů energie se mělo začít už před dvaceti lety, dnes již není možné ho oddalovat. Strategie jak na to již existují, následovat můžeme například střední scénář Komory OZE, tj. zajistit 22 TWh produkce v roce 2030. Dále je nutné zadat studii pro úplné zásobování ČR z obnovitelných zdrojů energie na renomovaném pracovišti, které se uvedenou problematikou dlouhodobě zabývá a publikuje v recenzovaných časopisech. Z veřejných zdrojů se musí alokovat dostatečný objem financí na výzkum a vývoj technologií OZE.

3. Zavedení uhlíkové daně

Uhlíková daň je nástrojem, jak zahrnout negativní externality (dopady na životní prostředí, kvalitu ovzduší nebo klimatickou krizi) z využívání uhlí do jeho ceny. Daň by měla být progresivní, čímž by více zatížila největší znečišťovatele a luxusní spotřebu. Zavádět se musí postupně a musí ji doprovázet dobrá komunikace s občany. Výpadky z příjmů chudší části společnosti je nutné kompenzovat v jiných sférách života (dostupné bydlení, kvalitní veřejné služby zdarma, zdravé lokální a dostupné potraviny apod.). Nastavení uhlíkové daně musí respektovat možnosti a potřeby obyvatel a nesmí vést k prohloubení sociálních nerovností.

4. Okamžité investice do rozvoje akumulace elektřiny a nastavení jejího legislativního rámce

Pro rychlý přechod na obnovitelné zdroje energie bude potřeba masivně investovat do výzkumu a rozvoje technologií akumulace elektřiny, které zabezpečí stabilní přísun energie během celého roku. Investovat je potřeba do dlouhodobých akumulací typu power to gas, i těch krátkodobých, například přečerpávacích elektráren. Rovněž je nutné nastavit potřebný legislativní rámec, podporující a zvýhodňující rozvoj těchto technologií: akumulace by měla být kooptována do zákona o obnovitelných zdrojích a finančně by měly být podpořeny investice nebo prodej akumulované elektřiny.

Investice do rozvoje baterií má dobře nastavené Německo nebo Velká Británie. V Německu například funguje program, který pomáhá financovat projekty rozvíjející možnosti bateriové akumulace.[114]

5. Podpora komunitní a družstevní energetiky z obnovitelných zdrojů

Decentralizace energetiky je klíčová, a to jak pro získání podpory pro přechod na bezuhlíkovou energetiku ze strany lidí, tak pro zajištění demokratického přístupu k energii. Sami lidé by měli mít možnost kontrolovat

102. K hrozbám jaderné energie: → https://www.greenpeace.org/usa/ending-the-climate-crisis/issues/nuclear/.

103. Podrobněji o tom, jak zemní plyn přispívá ke klimatické změně: → https://www.ucsusa.org/resources/climate-risks-natural-gas.

104. Z dat → https://www.csve.cz/clanky/energeticky-mix-cr/485.

105. Podrobná zpráva o stavu hnědouhelných regionů a potřebě jejich transformace → https://cz.boell.org/sites/default/files/final_report_cz_online.pdf.

106. https://zpravy.aktualne.cz/ekonomika/promeny-ceskych-regionu/regio-videografika-ceske-uhelne-regiony/r-9ef5e29264a911eb95caac1f6b220ee8/.

107. O negativech těžby uhlí na krajinu i zdraví lidí → https://beyond-coal.eu/.

108. Údaje o nejrizikovějších povoláních → https://www.mzcr.cz/tiskove-centrum-mz/nemocemi-z-povolani-trpi-nejvice-hornici/.

109. Data k úmrtím v důsledku těžby uhlí → https://beyond-coal.eu/database/.

110. K nekoncepčnosti vládních kroků v rámci transformace uhelných regionů podrobnosti například zde: → https://hnutiduha.cz/aktualne/cistsi-vzduch-priprava-na-zmeny-klimatu-absurdni-byla-podpora-uhelnych-elektraren.

111. Více zde: → https://www.greenpeace.org/czech/tiskova-zprava/5821/z-cr-se-loni-zase-vyvezlo-vice-elektriny-nez-vyrabi-uhelne-pocerady-a-chvaletice-dohromady/.

112. Více zde: → https://www.greenpeace.org/czech/tiskova-zprava/12370/zavre-se-elektrarna-pocerady-uz-pristi-rok-ekologicke-organizace-zverejnuji-jizdni-rad-utlumu-uhli/.

113. Podrobněji k ambicím Řecka utlumovat spalování uhlí zde: → https://energytransition.org/2020/09/coal-on-its-way-out-how-the-greek-plans-to-phase-out-lignite-are-boosted-by-the-pandemic/.

114. Zprávu o různých způsobech, jakými země EU podporují rozvoj akumulace elektřiny najdete zde: → https://ec.europa.eu/energy/sites/default/files/policy_analysis_-_battery_promoting_policies_in_selected_member_states.pdf.

a profitovat na výrobě energií přímo v místě svého bydliště, například pomocí družstevního nebo obecního vlastnictví větrné či sluneční energie. Zisky z prodeje takovéto energie by následně zůstaly v místě a bylo by možné je investovat například do rozvoje sociálních služeb nebo jiných veřejně prospěšných činností.

Družstevní energetika je dobře rozvinuta například ve Španělsku, kde pro družstevní energetiku existuje dobrá legislativní podpora. Katalánské energetické družstvo Som Energia má téměř 55 000 členů a úspěšně se mu daří rozvíjet demokratické cesty pro obnovitelné zdroje.[115]

6. Zapojovat veřejnost do debaty o lokalizaci energetických zdrojů a jejich výhodách

Pro získání podpory veřejnosti k různým formám OZE je potřeba nastavit participativní procesy, které povedou k zvýšení informovanosti obyvatelstva a jejich možnosti určovat směr debaty a dalšího rozvoje OZE, z nichž budou mít následně možnost finančně i jinak profitovat.

O zapojování komunit do projektů rozvoje OZE dobře usiluje například Skotsko, kde vláda nabízí pro komunity, které se chtějí zapojit do budování větrných elektráren, různé typy podpory a má nastaveny procesy zapojování komunit do rozhodování o budoucí podobě OZE v jejich sousedství.[116]

7. Podpora dostupnosti OZE pro domácnosti

Je potřeba připravit anebo rozšířit státní podporu pro rozvoj OZE pro domácnosti a poskytnout finanční prostředky ve formě dotací k instalaci fotovoltaiky anebo malých větrných elektráren. Nutné je také odstranit legislativní překážky, které znevýhodňují samovýrobce energie oproti energetickým koncernům. Stát či specializované firmy musí zajistit také technickou pomoc lidem, kteří chtějí obnovitelné zdroje instalovat pro vlastní využití.

Dobrým příkladem podpory domácností při zavádění OZE je Irsko. V roce 2018 zavedlo systém dotací pro instalaci solárních systémů pro domácnosti včetně baterií a kontrolních technologií. Tyto systémy musely splňovat parametry vhodnosti pro odběr domácností. Díky těmto dotacím se za necelé dva roky instalovalo 1 500 systémů a vzniklo 90 firem instalujících solární panely.[117]

8. Podpora rekonstrukce budov do bezemisní a nízkoemisní podoby, podpora výstavby nízkoemisních a solarplus budov

Velký podíl na spotřebě energie tvoří energeticky neúsporné budovy, v nichž dochází k velkým ztrátám energie. Je potřeba připravit štědře dotované programy pro renovaci budov, které budou motivovat obyvatele k rekonstrukci jejich domovů do pasivních standardů. Stát pak musí investovat do veřejných budov (školy, nemocnice, úřady) a v co nejkratší možné době snížit jejich energetickou náročnost na minimum. Podobně je potřebné nastavit pravidla pro výstavbu nových budov a povolovat pouze stavby v nízkoemisním, nulemisním nebo solarplus standardu. Ukázkou státní podpory pro ekologickou a bezemisní renovaci budov je například Taiwan, kde usilují o celostní přístup k udržitelnějším budovám a sídlům (zateplování a zastiňování budov, ozeleňování střech, instalace solárních panelů, systém zadržování dešťové vody atd.)[118]

PODPORA RYCHLÉHO PŘECHODU NA OZE I NA ÚROVNI EU

9. Zahájit na celoevropské úrovni jednání o přerozdělování energie z obnovitelných zdrojů

Potřebujeme opustit dogma národní energetické suverenity, které požaduje, abychom veškerou u nás spotřebovanou energii také vyrobili. Ani v případě fosilních paliv (dovoz plynu z Ruska), ani v případě jádra (dovoz uranu z různých částí světa) to již neplatí. Spolupráce s dalšími evropskými státy, které mají pro výrobu obnovitelných zdrojů lepší podmínky než ČR, je podmínkou pro dosažení bezemisní energetiky. Nutné jsou proto investice do energetické infrastruktury, které propojí státy napříč Evropskou unií a pomůžou vychytávat případné výpadky u vnitrozemských států.

10. Usilovat o prosazení univerzální ceny uhlíku a zasazovat se o systém uhlíkové dovozní daně

V rámci systému emisních povolenek i mimo něj je nutné prosadit jednotný systém oceňování uhlíku, který by zahrnoval všechna hospodářská odvětví, včetně zemědělství. Česká republika by měla podporovat snahy Evropské unie o zavedení uhlíkového dovozního cla na evropské úrovni.

11. Reformovat systém emisních povolenek

Současný evropský systém emisních povolenek nevytváří dostatečný tlak na firmy ke snižování emisí skleníkových plynů. Nemůže být zároveň jediným nástrojem, jak tento tlak vyvíjet, je nutné doplňovat ho dalšími opatřeními, například uhlíkovou daní.

OPUSTIT PLÁNY ROZVOJE JINÝCH NEOBNOVITELNÝCH ZDROJŮ ENERGIE: ZEMNÍHO PLYNU A JÁDRA

12. Postupný útlum dovozu zemního plynu a jeho nahrazení OZE

Zemní plyn je také zdrojem skleníkových plynů. Ten má sice při spalování poloviční emise, ale při těžbě a transportu je jeho vliv na klimatickou změnu větší, než se dříve předpokládalo. Můžou za to zejména úniky metanu. Zemní plyn proto nesmí ve velké míře nahradit zdroje energie z uhlí. Jeho role při energetické transformaci by měla být přechodovou, a to pouze v omezené míře pro účely dočasného vykrývání obnovitelných zdrojů. Stát by neměl podporovat projekty výstavby plynové infrastruktury a měl by nachystat plán útlumu tohoto fosilního zdroje, který by neměl nastat později než v roce 2035.

S postupným útlumem zemního plynu počítá vícero zemí, konkrétní plán má připravený například Velká Británie.[119]

13. Zastavení plánu výstavby nových jaderných bloků a rozumné odstavení jádra

Současné vládní plány pro výstavbu dalších bloků jaderné elektrárny Dukovany (či případně i Temelína) nejsou uspokojivou náhradou za uhelné zdroje energie. Jedná se o finančně předražené projekty s dlouhým časem výstavby. Zkušenosti z jiných evropských zemí potvrzují, že v současnosti stavět nové jaderné zdroje je cestou do významných ekonomických i politických problémů, což se ukazuje například ve Spojených státech.[120] I bez případných komplikací, které lze očekávat, by byl nový zdroj v Dukovanech připravený až v druhé polovině třicátých let. My však potřebujeme utlumovat uhlí již nyní. Jaderná energie je v síti málo kompatibilní s technologií OZE, nehodí se proto pro vykrývání výpadků. Navíc vždy hrozí případné havárie a dosud není vyřešený problém s ukládáním nebezpečného radioaktivního odpadu. Nepotřebujeme stavět nové bloky jaderných elektráren. Naopak, je potřeba nechat dosloužit současné reaktory (Dukovany do roku 2035 a Temelín nejpozději do roku 2060) a v situaci, kdy bude dostatečná náhrada elektřiny v podobě OZE, je uzavřít ještě dříve.

Garantka a garanti kapitoly:

- **Jan Beránek**, energetický expert
- **Kristina Zindulková**, Masarykova univerzita
- **Oldřich Sklenář**, Fakta o klimatu

115. Katalánské energetické družstvo: → https://www.somenergia.coop/.

116. Více o principech dobrého zapojování veřejnosti do výstavby větrných elektráren se dočtete zde → https://www.gov.scot/publications/scottish-government-good-practice-principles-community-benefits-onshore-renewable-energy-developments/.

117. Další podpůrná opatření pro domácnosti naleznete zde: → https://www.interregeurope.eu/fileadmin/user_upload/plp_uploads/policy_briefs/Energy_self-consumption__Policy_brief_final.pdf.

118. Podrobnosti se dočtete zde: → https://www.irbnet.de/daten/iconda/CIB_DC25473.pdf.

119. Podrobná studie zde: → https://www.theccc.org.uk/wp-content/uploads/2019/05/Net-Zero-The-Uks-contribution-to-stopping-global-warming.pdf.

120. Podrobněji zde: → https://www.synapse-energy.com/sites/default/files/SynapsePaper.2008-07.0.Nuclear-Plant-Construction-Costs.A0022_0.pdf.

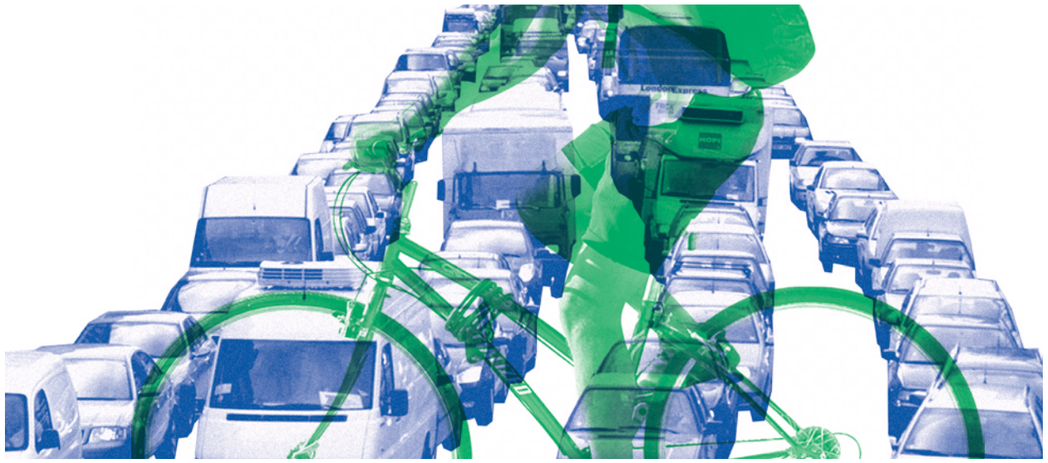

8 LEVNÁ A POHODLNÁ DOPRAVA S NÍZKÝMI EMISEMI

Každý z nás je závislý na schopnosti přepravit se z místa na místo, ať již v rámci města nebo mezi regiony. Miliony lidí denně dojíždějí do práce či za vzděláním, navštěvují své příbuzné nebo jezdí na výlety. Doprava má tak i svůj sociální rozměr, jelikož cena veřejné dopravy či pohonných hmot je důležitým aspektem při rozhodování lidí, jestli se vydají na cestu, zda pojedou autem, nebo třeba autobusem. Doprava totiž patří k sektorům, ve kterých vzniká nejvíce emisí skleníkových plynů. Spolu se zemědělstvím je za energetikou nejvíce emisně náročným odvětvím, v České republice může za 15,7 procent emisí skleníkových plynů.[121]

Může za to zejména spalování fosilních paliv ve spalovacích motorech, osobní automobilová doprava a dopravní systém nastavený tak, že zvýhodňuje dopravní návyky způsobující znečištění. Zároveň je významným zdrojem znečištění ovzduší, které v České republice ročně předčasně zabije deset tisíc lidí.[122] Sociálně-ekologická transformace se tedy neobejde bez přechodu na dopravní systém, který bude dostupný, pohodlný, bezpečný, energeticky efektivní, a tedy s nízkými emisemi skleníkových plynů i látek znečišťujících ovzduší.

KONTEXT: AUTOMOBILOVÁ A LETECKÁ DOPRAVA VLÁDNE

Současné nastavení dopravního systému v České republice zvýhodňuje chování škodlivé pro životní prostředí. Investice do dopravní infrastruktury většinou shrábnou výstavby nových dálnic či obchvatů nebo rozšiřování ulic a parkovišť ve městech pro potřeby řidičů automobilů a nákladních společností.[123] Ti navíc často cestují sami, kvůli čemuž je celý dopravní systém velmi neefektivní a náročný na emise skleníkových plynů i znečišťující látky, ale také na prostor, který je zejména ve městech i v krajině nesmírně cenný. Dalším doprovodným jevem jsou tak časté kolony ucpávající ulice měst.[124] A také dopravní nehody, při kterých ročně umírají stovky lidí.[125] Podobně se při delších cestách (dostupných i pozemní dopravou) vyplatí letět letadlem, které je největším zdrojem skleníkových plynů v dopravě v přepočtu na procestované kilometry a osobu.[126] Letět letadlem je takto levné zejména z toho důvodu, že letecký benzín (kerosin) není oproti jiným palivům zdaněný. Takto nízké letenky motivují lidi k využití letadla při cestách na místa, kam by se pohodlně dostali i vlakem.

Alternativa je přitom dávno známá. Veřejná doprava, ať již ve městech provozovaná pomocí trolejbusů a tramvají, nebo mezi městy pomocí vlaků a autobusů, je mnohem efektivnější a výrazně méně ničí životní prostředí i planetu.[127] Investice do rozvoje železniční sítě nebo ekologizace hromadné dopravy jsou však u nás velmi nízké oproti penězům, které ročně jdou na rozvoj automobilové a letecké dopravy.[128] Sociálně-ekologická transformace tak znamená, že stát bude investovat do rozvoje kvalitní veřejné dopravy, která bude dostupná i těm nejchudším, a zároveň odstraní zvýhodňování typů dopravy, které mají největší vliv na oteplování planety a ničení ovzduší.

POŽADOVANÉ POLITIKY

KVALITNĚJŠÍ A UDRŽITELNÁ MOBILITA

1. Investice do veřejné, pěší a cyklistické dopravy v rámci měst a obcí

Vyšší mobilitu v rámci měst nelze – už jen z prostorových důvodů – zajistit individuální automobilovou dopravou. Proto je třeba investice směrovat do rozvoje pěší a cyklistické dopravy, do rozvoje příměstské železniční sítě a do zkvalitnění a ekologizace veřejné dopravy a její infrastruktury tak, aby se každý dokázal na potřebné místo dostat včas a pohodlně bez auta. Veřejná doprava by měla být levná, v ideálním případě zcela zdarma, aby byla dostupná i pro ty nejchudší a motivovala k odložení aut. Nutné je také odstraňovat bariéry pro pěší a lidi na kolech. Například větší množství přechodů, širší chodníky, rozvinutá síť cyklopruhů a dostupná doprovodná infrastruktura pro cyklisty (stojany, sdílená kola). Žádoucí je plánovat mobilitu tak, aby byly všechny udržitelné dopravní módy vzájemně kombinovatelné (multimodalita). Inspirovat se lze například v holandských městech či Kodani, kde mají cyklisté i chodci velmi dobré podmínky.

2. Levná a pohodlná meziměstská doprava

Pro cesty mezi městy, dojíždění za prací či na výlety je nutné posílit autobusovou a železniční dopravu. V první řadě je potřeba posílit četnost spojů a zajistit jejich návaznost. Tuto úlohu mají hrát integrované dopravní systémy, které však mají v jednotlivých krajích různé úrovně kvality a nefungují zdaleka všude. Dobrým příkladem může být například fungování Integrovaného dopravního systému v Jihomoravském či Zlínském kraji. Nutné je proto směřovat k integrovanému dopravnímu systému na celostátní úrovni. Celou Českou republiku je potřeba protkat také sítí (ideálně neasfaltových) cyklostezek, aby bylo jednodušší mezi městy i obcemi cestovat pomocí bicyklu. Meziměstská veřejná doprava musí být dostupná, proto v odůvodněných případech je také vhodné zvýšení dotací z krajského či státního rozpočtu.

3. Rozvoj železniční dopravy

Česká republika má poměrně hustou železniční síť, nicméně svými parametry nemůže konkurovat automobilové a kamionové dopravě. Prioritou je zachování této husté sítě, a to i v místech, kde by v případě čistě tržních podmínek zanikaly menší železniční zastávky, a její zkvalitnění například pomocí rekonstrukcí

121. Emise v dopravě: → https://faktaoklimatu.cz/infografiky/emise-cr-detail.

122. Předčasná úmrtí v důsledku znečištěného ovzduší → https://www.eea.europa.eu/publications/air-quality-in-europe-2019.

123. Viz rozpis rozpočtu Ministerstva dopravy → https://bit.ly/3aGvhCk.

124. Viz → https://www.autoforum.cz/zivot-ridice/toto-jsou-ceska-mesta-s-nejhorsim-provozem-kde-stravite-nejvic-casu-v-kolonach-/.

125. Za rok 2020 zemřelo na silnicích 460 lidí → https://bezpecnejsisilnice.cz/i-pres-lockdown-zemrelo-v-roce-2020-na-ceskych-silnicich-460-lidi/#:~:text=Na%20silnic%C3%ADch%20v%20%C4%8Cesku%20loni,v%20roce%202020%20bylo%201807.

126. Výpočet emisní náročnosti letecké dopravy → https://www.carbonindependent.org/22.html.

127. O roli veřejné dopravy při snižování emisí hovoří například tato studie: → https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S221067071630004X.

128. Viz poznámka č. 3.

dlouhodobě zanedbaných úseků a zkapacitnění tratě. Inspirovat se lze ve Švýcarsku, kde funguje rozsáhlá a kvalitní železniční síť. Železniční doprava by také měla být klíčová pro přepravu nákladů, které se v současnosti převážejí kamiony po silnicích. Pro přechod z kamionů na vlaky je proto potřeba vybudovat celou síť překladišť a zvýšit kapacitu jednotlivých úseků železnice tak, aby po nich velké náklady bylo možné bezproblémově přesouvat.

Pro jednodušší napojení cestujících na železniční dopravu je potřeba také zkvalitnit infrastrukturu jednotlivých stanic pro jiné dopravní módy, a to např. formou krytých a chráněných stojanů na kola, cyklověží nebo malých parkovišť pro odstavení osobního automobilu (jen pro nejbližší obce k dané zastávce). Takto funguje železniční doprava například v Nizozemsku, Dánsku nebo Norsku. Stejně tak je nutné zajistit dobré pracovní podmínky pro strojvedoucí i všechny pracovníky dráhy, aby nebyli přepracovaní a unavení, což může vyústit v nehody vlaků. Privatizace železniční infrastruktury není možná, protože soukromé firmy nebudou vykonávat potřebné investice do rozvoje železnic. Kontrola nad tímto odvětvím musí zůstat v rukou státu. Investice do rozvoje železniční dopravy si vyžádají desítky miliard, jsou však klíčové pro rozvoj udržitelné a dostupné dopravy.

4. Aktivní přístup samospráv a státu pro změnu dopravního chování všech

Stát i samosprávy musí nastavit legislativu i své fungování tak, aby státní instituce podporovaly přechod na udržitelné formy dopravy. Vhodná je úprava silničního zákona a zákona o silničním provozu pro větší bezpečnost zranitelných účastníků (pěších, lidí na kolech), zahrnutí cyklostezek mezi veřejně prospěšné stavby v rámci liniového zákona a územně plánovacích dokumentací nebo zavedení vymahatelnosti naplňování Plánů udržitelné městské mobility. V rámci krajů by měly vzniknout odbory udržitelné mobility, které by nabízely řešení pro celý kraj a aktivně spolupracovaly s městy na rozvoji udržitelné mobility (v současnosti je to v gesci několika odborů, které vzájemně nespolupracují). Na podobném principu fungují samosprávy ve Skandinávii či Nizozemsku.

REGULACE AUTOMOBILOVÉ A KAMIONOVÉ DOPRAVY

5. Zastropování investic a rozvojových plánů do infrastruktury pro automobily

Investice do rozvoje automobilové dopravy, zejména dálnic, silnic a rychlostních komunikací, je potřeba zastropovat. Nutné je redukovat současný plán rozvoje dálniční a silniční sítě. Cílem by mělo být dobudovat již rozestavěné stavby a postupně opravovat současné silnice a dálnice. Silniční průtahy je potřeba upravovat tak, aby se po nich dalo bezpečně pohybovat na kole a pěšky. Je potřeba také budovat paralelní cyklistickou a pěší infrastrukturu i mimo silniční průtahy. Rozvojové plány je tak třeba nahradit stabilizačními plány, které budou pracovat se zkvalitňováním současné dopravní infrastruktury. Na úrovni měst je potřeba také zastropovat výstavby velkých infrastruktur pro automobily, jako jsou například velká parkoviště nebo parkovací domy, a zvyšování kapacity komunikací a křižovatek uprostřed měst – stát by měl zcela zastavit jejich dotační podporu. V některých městech je vhodné také po vzoru světových metropolí (Barcelona, Milán, Bogota) zavést zpoplatnění vjezdu automobilů či kompletní uzavření silnic. V mnoha světových městech tato opatření vedla ke snížení znečištění ovzduší, rozvoji veřejného prostoru a rozkvětu života v ulicích.

6. Kamionovou dopravu ze silnic na železnici

Kamionovou dopravu je nutné omezit na nezbytné minimum. Spolu s investicemi do železnice se tak musí zavádět opatření, která odstraní stávající zvýhodnění kamionové dopravy oproti přesunu nákladů vlaky. Pro kamionovou dopravu je proto nutné nastavit přísná pravidla, zpoplatnit všechny úseky a zavést mýtný systém, který do ceny přepravy zahrne také následky kamionové dopravy (ničení silnic, vypouštění emisí, znečištěné ovzduší, zdravotní následky nehod).

7. Transformace továren na výrobu automobilů

Česká republika je jedním ze států, kde je zaměstnanost v návaznosti na automobilový průmysl vysoká. Továrny na výrobu automobilů však bude nutné v průběhu nejbližších let transformovat na podniky, které vyrábí dopravní prostředky určené pro udržitelnou dopravu (autobusy, tramvaje, trolejbusy, elektrokola, nákladní kola). V České republice takto funguje například podnik Iveco Czech republic (dříve Karosa), který však patří zahraničnímu vlastníkovi. Jen tak můžeme být průkopníky udržitelné dopravy. Toho je možné docílit systémem státních pobídek či podmíněním státní pomoci v době ekonomické krize hotovým plánem transformace továren, v krajním případě jejich zespolečenštěním (viz kapitola ***Ekonomická demokracie***). Pro transformaci celého odvětví je důležitý aspekt spravedlnosti, aby zaměstnanci automobilek neskončili bez práce a pomoci (viz kapitola ***Nový smysl práce***). Toho lze docílit například nabídkou rekvalifikací, přechodů do jiných oborů či zaváděním sociálních programů.

8. Omezený rozvoj elektromobilů

Česká republika by si měla po vzoru Nizozemska, Dánska, ale i jiných států stanovit rok, kdy z prodeje i cest zmizí auta na spalovací motory. Elektromobily je však nutné regulovat podle množství dostupné energie z obnovitelných zdrojů. Při současných plánech rozvoje elektromobility a možnostech obnovitelných zdrojů v České republice by roční objem elektřiny potřebný na nabíjení elektromobilů měl být kolem roku 2030 maximálně kolem 1,7 terawatthodin.[129] Po roce 2030 bude nutné nastavit případný rozvoj elektromobility podle v té době dostupných možností. Veřejné instituce musí na elektromobily přejít co nejrychleji, vhodný je také rozvoj sdílení elektromobilů a jejich půjčování. Infrastrukturu dobíjecích stanic, které by primárně měly být v návaznosti na uzly hromadné dopravy, by měli zaplatit výrobci automobilů, v odůvodněných případech se spoluúčastí státu. Elektromobily je totiž nutné vnímat pouze jako omezený doplněk k veřejné, cyklistické a pěší dopravě. Nejde jen o jejich energetickou a materiálovou náročnost, ale také zabírají příliš mnoho prostoru a vyžadují si nákladnou infrastrukturu.

DÁLKOVÁ DOPRAVA S MINIMEM EMISÍ

9. Značné omezení letecké dopravy

Letecká doprava je jednou z důležitých příčin emisí skleníkových plynů v dopravě. Je jasné, že sociálně-ekologická transformace proto vyžaduje výrazné omezení letecké dopravy. V kontextu Evropy to znamená výrazné omezení vnitrokontinentálních letů (v koordinaci s rozvojem železniční dopravy), férové zdanění leteckého paliva a služeb v letectví. V České republice je nutné připravit řízený útlum regionálních letišť, která jsou mnohdy výrazně proděleční, a pro potřeby letů mimo Evropu zachovat letiště v Praze v jeho současné kapacitě, tedy ustoupit od záměru výstavby druhé přistávací dráhy.

10. Sociálně citlivá výstavba vysokorychlostních železničních tratí

Pro nahrazení dálkové letecké dopravy, ale také pro navýšení celkové kapacity železniční sítě, je potřeba budovat vysokorychlostní železniční tratě na základě technologie konvenční železnice, což umožní využívat je jako součást stávající železniční sítě. Vysokorychlostní železnice fungují například ve Francii, Nizozemí, Velké Británii či Rakousku. Tato výstavba však musí být sociálně i ekologicky citlivá a nesmí být na úkor životního prostředí a komplexního fungování železniční dopravy – například zapříčinit rozpad husté železniční sítě České republiky, zánik menších železničních stanic, zastávek a tratí nebo významně zvýšit cenu jízdenek. Při stavbě vysokorychlostních železnic musí stát nastavit poměrně přísná ekologická kritéria a vyžadovat jejich plnění při procesu Posuzování vlivu na životní prostředí. Stejně tak musí spolu s kraji garantovat zajištění financí pro menší železniční stanice a méně využívané tratě.

Garanti a garantka kapitoly:

- **Jakub Kutílek**, dopravní specialista, zastupitel města Pardubice
- **Denisa Morongová**, NESEHNUTÍ
- **Marek Lahoda**, geograf se zaměřením na dopravu a klima

129. Výpočet vznikl na základě Národního akčního plánu čisté mobility, kde se pro rok 2030 počítá s půl milionem elektromobilů.

9 TĚŽKÝ PRŮMYSL NA CESTĚ K DEKARBONIZACI

Česká republika patří mezi země, jejíž historii dlouhodobě tvořil těžký průmysl.[130] Tuzemské ocelárny, železárny, cementárny či stavební firmy patří k významným zaměstnavatelům v různých regionech. Nicméně těžký průmysl je i významným zdrojem skleníkových plynů a látek znečišťujících ovzduší. Celkově může průmyslová výroba v České republice až za 21 % tuzemských emisí, které oteplují planetu.[131] Je tedy jasné, že i průmyslový sektor musí projít dekarbonizací a přizpůsobit se cílům sociálně-ekologické transformace.

KONTEXT: CESTA DEKARBONIZACE JEŠTĚ NENÍ ZNÁMÁ

Na rozdíl od energetiky je transformace průmyslu mnohem náročnější proces. Nejde totiž pouze o výměnu zdroje jako v případě výroby elektřiny a tepla, ale celkovou proměnu komplexních průmyslových procesů.[132] V současnosti neexistuje jednoduchá cesta k dekarbonizaci celého odvětví, proto sociálně-ekologická transformace těžkého průmyslu musí stát i na investicích do výzkumu využitelnosti nových nízkoemisních materiálů. Mnohé prvky dekarbonizace je možné však začít zavádět hned, ať se již bavíme o energetických úsporách, nebo přechodu na obnovitelné zdroje energie.

Výroba železa, oceli a cementu je však důležitá pro uskutečnění sociálně-ekologické transformace. Konkrétně je nezbytná pro výrobu komponent nutných pro využívání obnovitelných zdrojů, renovaci budov nebo budování infrastruktury pro hromadnou dopravu.[133] Průmyslovým podnikům však hrozí krach v důsledku konkurence ze zemí s nízkou cenou práce, zejména Číny.[134] Abychom zamezili situaci, kdy by se materiály potřebné pro uskutečnění sociálně-ekologické transformace vozily přes celý svět (a spolu s tím rostla jejich emisní náročnost), musíme zavádět také politiky na ochranu domácí výroby. Cílem transformace průmyslu je také demokratizace, přerozdělení zisků ve prospěch zaměstnanců a podpora pracujících v rozhodování o chodu podniků (viz kapitola ***Nový smysl práce***).

POŽADOVANÉ POLITIKY

DEKARBONIZACE A OCHRANA PRŮMYSLU

1. Elektrifikace průmyslových procesů a jejich napojení na obnovitelné zdroje

Jedním z prvních kroků v dekarbonizaci průmyslu je přechod podniků na obnovitelné zdroje s maximální možnou mírou samovýroby energie (například pomocí solárních panelů na střechách nebo vlastních bioplynových či biomasových stanic). Všude tam, kde to bude možné, je také potřeba elektrifikovat procesy závislé na spalování fosilních paliv. Procesem přechodu na obnovitelné zdroje prochází některé železárny ve Spojených státech,[135] uhlíkové neutrality chce do roku 2030 dosáhnout i Liberty Steel, která vlastní hutnický a strojírenský komplex v Ostravě.[136] Toho je možné docílit systémem státních pobídek či podmíněním státní pomoci v době ekonomické krize hotovým plánem dekarbonizace továren, v krajním případě pak převzetím těchto závodů pod veřejnou kontrolu.

2. Investice do úsporných opatření

Pro dekarbonizaci průmyslu jsou nutné také investice do úsporných opatření, která sníží nutnost zbytečně plýtvat energií. Tyto investice musí provádět samy podniky, v odůvodněných případech se spoluúčastí státu.

3. Ochrana průmyslových podniků před zahraniční konkurencí

Kvůli konkurenci zahraničních podniků ze zemí s nízkou cenou práce (například Čína) hrozí mnohým průmyslovým podnikům v České republice krach. Pro jejich ochranu je nutné zavádět protekcionistické politiky, které upřednostní domácí výrobu před dovozem, často z druhého konce světa. Na úrovni Evropské unie se jedná například o podporu uhlíkového dovozního cla, o jehož zavedení se dá uvažovat i v České republice. Mezi tyto politiky patří i třeba daňové pobídky pro české podniky. Ochrana průmyslových podniků však musí být podmíněna jejich dekarbonizačním plánem, zapojením do cílů sociálně-ekologické transformace a v dlouhodobém horizontu i útlumovým plánem. Takový představila například britská organizace Common Wealth[137] a těší se velké podpoře od obou největších britských stran i odborů.

INVESTICE DO VÝZKUMU MATERIÁLOVÝCH PROMĚN

4. Investice do výzkumu využití lupku, nanomateriálů a dalších nových zdrojů

Pro hledání dalších cest k dekarbonizaci průmyslu bude nutné investovat do výzkumu nových materiálů, které je možné využít při průmyslové výrobě. Nabízí se výzkum možnosti využití lupku, jako náhrady cementu, nanomateriálů, MOE technologií, nahrazování oceli uhlíkovými materiály či případně investice do výzkumu štěpení metanu na vodík a uhlík s následným ukládáním uhlíku do půdy či jeho využitím jako nanomateriálu. O výrobu bezemisní oceli pomocí MOE technologií se pokouší například společnost Boston Metal[138] či již jednou zmiňovaný Liberty Steel. Zároveň je potřebné tyto inovace zavádět tam, kde mohou sloužit ke snížení emisní náročnosti průmyslových provozů.

5. Investice do výzkumu zeleného vodíku

Jednou z možností dekarbonizace těžkého průmyslu je také využití vodíku jako zdroje. Nutné jsou však investice do výzkumu využití vodíku v podmínkách průmyslových podniků České republiky. Za jedinou použitelnou formu lze považovat takzvaný zelený vodík, který vzniká elektrolýzou při využívání obnovitelné energie. Jiné typy vodíku jsou závislé na fosilních palivech, většinou vznikají chemickými reakcemi při výrobě plynu, a proto jsou pro potřeby dekarbonizace těžkého průmyslu nežádoucí. Možnosti zeleného vodíku jsou zatím omezené, nicméně k jeho rozvoji dochází v zemích, kde již ve větší míře využívají obnovitelné zdroje energie.

Garant kapitoly:
– **Milan Smrž**, EUROSOLAR

130. O historii českého průmyslu například zde → https://www.e15.cz/byznys/prumysl-a-energetika/100-let-prumyslu-promeny-ceskeho-prumyslu-v-minulem-stoleti-1352107#.

131. Emise v průmyslu viz: Emise v průmyslu – → https://faktaoklimatu.cz/infografiky/emise-cr-detail.

132. O těžkostech spojených s dekarbonizací průmyslu pojednává například tato studie → https://www.mckinsey.com/business-functions/sustainability/our-insights/how-industry-can-move-toward-a-low-carbon-future.

133. O významnosti železa, oceli a betonu například pro větrnou energii pojednává tato studie → https://emp.lbl.gov/wind-technologies-market-report/.

134. Studie aliance AEGIS mluví o riziku ztráty více než 3,5 milionů pracovních míst v průmyslu v důsledku konkurence čínské levné pracovní síly → https://static1.squarespace.com/static/5537b2fbe4b0e49a1e30c01c/t/56ab2df769a91ac32dae10e5/1454059000720/AEGIS+Europe+Economic+note.pdf.

135. Viz → https://www.cnbc.com/2019/12/07/first-us-steel-plants-powered-by-wind-solar-energy-are-coming.html.

136. Viz → https://libertysteelgroup.com/cz/news/realizaci-programu-uhlikove-neutrality-v-gfg-alliance-povede-nove-roland-junck/.

137. Viz → https://www.common-wealth.co.uk/interactive-digital-projects/a-test-of-mettle.

138. Viz → https://www.bostonmetal.com/moe-technology/?fbclid=IwAR03bB5FsnnyuxaBfsiwkC8gZLvW1SKYdGtrWA5wKRGS_08e2vXJyiAg1-I.

10 CITLIVÉ A SPRAVEDLIVÉ VYUŽÍVÁNÍ ZDROJŮ

Systém naší výroby a spotřeby je neudržitelný a zásoby surovin na naší planetě se výrazně snižují. Podle prognóz dosáhne do roku 2050 světová spotřeba takové úrovně, že budeme potřebovat planety tři.[139] Enormní množství odpadu navíc skrze emise skleníkových plynů výrazně přispívá ke klimatické krizi.[140] Dnešní ekonomický systém je postaven na lineárním využívání surovin „vezmi-vyrob-použij-vyhoď". Výrobky mají velmi krátkou životnost a spotřebovávají se v nezdravě rychlém tempu, za vzniku miliard tun odpadu. Jak suroviny, tak výrobky ke koncovému spotřebiteli navíc často putují tisíce kilometrů. To způsobuje nebývalou zátěž na životní prostředí a klima, ale i na obyvatele a obyvatelky, kteří žijí v místech těžby surovin nebo v blízkosti neekologického zpracování odpadů (např. u skládek). Je klíčové zavést takové mechanismy, které povedou ke snižování spotřeby a k rozumnému využívání zdrojů a surovin. Jakákoli výroba a spotřeba jednorázových a neopravitelných výrobků vede k nadměrnému zatěžování planety.

Přechod na **cirkulární ekonomiku** (také označovanou jako oběhová), čili ekonomiku, která dokáže stoprocentně zpracovat to, co dnes považujeme za odpad, a zároveň maximálně šetřit přírodní zdroje, musí být nutnou součástí bezuhlíkové budoucnosti. Cirkulární ekonomika znamená přechod z lineární ekonomiky na co nejdůslednější uzavírání cyklů surovin, materiálů a živin. Odpad je vnímán jako zdroj, který chceme využívat v maximální možné míře a co nejdéle. Nejedná se proto o pouhé zdokonalování recyklačního systému, ten je pro současný klimatický a ekologický rozvrat planety nedostačující. Pro uhlíkovou neutralitu do roku 2040 nestačí jenom energetická transformace a přechod na obnovitelné zdroje energie, potřebujeme také změnit systém výroby, těžby a využití zdrojů.[141] Přechod na cirkulární ekonomiku s sebou nese i rozvoj místní ekonomiky a pracovních míst. Opětovné využívání výrobků vytváří podle studií až třicetinásobek pracovních míst oproti konvenčnímu skládkování.[142]

KONTEXT: SKLÁDKOVÁNÍ MÁ U NÁS PŘEDNOST PŘED OPĚTOVNÝM VYUŽÍVÁNÍM

Celosvětově se v roce 2019 spotřebovalo 92 miliard tun surovin. Jenom 8 miliard tun se však dostalo zpátky do oběhu ve formě opětovného využití, ze zbytku se stal odpad.[143] Samotné státy Evropské unie produkují přibližně 2,5 miliardy tun odpadu ročně, z čehož více než polovina polovina končí na skládkách nebo ve spalovnách.[144] Zatímco na evropské úrovni je již připraven ambiciózní Akční plán pro oběhové hospodářství,[145] Česká republika nemá ucelenou strategii, propojující odpadové hospodářství s klimatickou politikou a implementací evropské vize cirkulární ekonomiky. Nový zákon o odpadech například navrhuje zákaz skládkování posunout místo slibovaného roku 2024 až na rok 2030.[146] Současně se objevují plány na výstavbu nových spaloven, zařízení na likvidaci odpadů pomocí nových technologií, jako je třeba pyrolýza či aktivně propagovaná chemická recyklace ze strany výrobců plastů. Tyto technologie spalují odpad či ho přeměňují na palivo za vzniku dalších extrémně toxických vedlejších produktů, jako jsou dioxiny.[147] Zákon také ani zdaleka nezohledňuje nutnost přechodu na cirkulární ekonomiku, jeho obsahem je zejména třídění odpadů a před omezováním vzniku odpadů a znovuvyužíváním materiálů také neadekvátně zvýhodňuje jejich spalování, které představuje zásadní překážku na cestě k cirkulární ekonomice. Tento přístup adekvátně nereaguje na hloubku současné klimatické krize.

Cirkulární ekonomika má daleko přesahující implikace mimo recyklaci odpadu. Obsahuje například změny designu produktů k jejich opravitelnosti, využitelnosti a celkovému prodloužení jejich životního cyklu, změny procesů ve stavebnictví (materiálové banky, využití odpadních a obnovitelných zdrojů jako stavebních materiálů, prodlužování životního cyklu budov, modularity či digitalizace materiálových databází) nebo regenerační procesy v zemědělství (omezení plýtvání jídlem, organická hnojiva, lokální produkce, atp.) a v neposlední řadě i podpora nových ekonomických modelů, které míří na sdílení a využívání zdrojů, služeb a produktů na maximum, nežli k jejich jednorázovému použití.[148] I na české úrovni by přitom podpora cirkulární ekonomiky znamenala rozvoj lokálních podniků a pracovních míst. Evropská unie odhaduje, že pokud se na celounijní úrovni aplikuje její návrh zavedení cirkulární ekonomiky, stimuluje to vznik až 700 000 nových pracovních míst do roku 2030.[149]

POŽADOVANÉ POLITIKY

1. Zdanění nebo zvýšení daní z využití primárních surovin

Hodnota primárních surovin (čili surovin, které vznikly přírodními procesy bez lidského zásahu) musí odrážet to, co je potřeba do nich při těžbě vložit, včetně škod a následků: například dopady na životní prostředí, energetickou náročnost těžby, nedůstojné pracovní podmínky apod. Zvýšení cen primárních surovin bude firmy motivovat ke snaze opětovně suroviny využívat. Společně s tímto opatřením by mělo dojít také ke stopnutí dotací na primární suroviny či fosilní paliva. Souběžně s těmito kroky je důležité snížit zdanění práce, která souvisí s opravami a znovuvyužíváním produktů a surovin nebo daňové zvýhodnění procesu recyklace.

Zavedení daní z těžby písku, štěrku, vápence anebo jiných materiálů zavedly z důvodu ochrany životního prostředí například Dánsko, Velká Británie nebo Švédsko.[150]

2. Uhlíková daň na suroviny/výrobky

Dálková přeprava zboží či využití primárních místo obnovitelných

139. Více zde → https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-consumption-production/.

140. Studie o tom, jak přispívá tvorba odpadů ke klimatické změně: → https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/8648/Waste&ClimateChange.pdf?sequence=3.

141. Více o potřebách transformace a konceptu zero waste zde: → https://zerowasteeurope.eu/2015/03/zero-waste-a-key-solution-for-a-low-carbon-economy/.

142. K pozitivnímu efektu přechodu na cirkulární ekonomiku na tvorbu pracovních míst → https://www.ecocyclesolutionshub.org/about-zero-waste/jobs-eco-impact/.

143. Podrobnější informace zde: → https://circularity-gap.world/global.

144. K produkci odpadů v rámci EU podrobněji zde → https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Waste_treatment_by_type_of_recovery_and_disposal,_2018_(%25_of_total_treatment).png.

145. Celý plán k dispozici zde: → https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:9903b325-6388-11ea-b735-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_1&format=PDF.

146. Podrobněji zde: → https://www.hnutiduha.cz/aktualne/poslanci-podporili-drazsi-skladkovani-ale-ne-rychly-konec-skladek-ani-pojistku-proti-dovozu.

147. K dalším problémům spalování odpadů podrobněji zde → https://arnika.org/spalovny-odpadu.

148. Akční plán k dispozici zde: → https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:9903b325-6388-11ea-b735-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_1&format=PDF.

149. Tamtéž.

150. Podrobněji k příkladům dobré praxe zde → https://ec.europa.eu/environment/integration/research/newsalert/pdf/262na1_en.pdf.

a sekundárních surovin se významně podílí na emisích skleníkových plynů a přispívá ke klimatické krizi.[151] Do cen výrobků a surovin, které k nám putují přes polovinu planety, je potřeba započítat ve formě uhlíkového cla i tuto externalitu. Toto opatření zvýhodní ty suroviny a výrobky, které jsou získávány již z druhotných zdrojů, podpoří trh s recyklátem nebo ty produkty, které budou vyrobeny a zpracovávány z místních zdrojů. Navíc zpracovávání v místě přinese nová pracovní místa.

Zejména stavební průmysl, v němž se tvoří enormní množství odpadu,[152] by toto opatření mohlo motivovat k využívání lokálních, odpadních a/nebo obnovitelných zdrojů jako stavebních materiálů.

Podobný systém zdanění má v plánu zavést Evropská unie. Jaká bude její konkrétní podoba však ještě není zřejmé.[153]

3. Podpora využití recyklátů a eliminování nerecyklovatelných produktů a odpadů

Míra opětovného využití výrobků a odpadů je velmi nízká. Cirkularita dosahuje podle výzkumů celosvětově jenom 8,6 %.[154] Velká část výrobců (dobrou ukázkou je módní průmysl) staví své podnikání na rychlém zastarávání věcí a vysoké kazivosti. Odpovědnost za to, aby se suroviny zpracovávaly co nejšetrněji k životnímu prostředí i ke klimatu a aby se výrobky nekazily, by měl nést výrobce/dovozce, ne společnost.

Průmysl je potřeba motivovat k rozšíření své odpovědnosti. To se dá formou zavádění poplatků nebo také tzv. ekomodulací (platba výrobce odpovídající nákladům za sběr, třídění a recyklaci jeho výrobku).

Další možností je zavádět další EPR schémata (tj. schémata pro rozšířenou odpovědnost výrobce): například legislativně rozšířit povinnost zpětně odebírat další typy produktů (použitý nábytek, pleny, textil atd.). Dál je důležité změnit principy fungování dnešních EPR schémat tak, aby byly motivací k předcházení vzniku odpadu a reálné recyklaci.

4. Podpora ekodesignu výrobků

Formou certifikací podporovat ekodesign v jeho širším pojetí. Je potřeba legislativně ukotvit ekodesign jako způsob výroby, v němž se klade ohled na životní prostředí a klima od jeho vzniku po jeho zánik. Čili nezohledňovat jako doposud jenom jeho spotřebu energie, ale také vhodnost výrobků pro klimaticky neutrální a netoxické oběhové hospodářství účinně využívající zdroje vč. podpory výrobků, které odstraňují CO_2 z atmosféry.

5. Veřejné zakázky pro klima a životní prostředí

Veřejné zakázky na úrovni státu, krajů i obcí jsou silným nástrojem, jak podporovat firmy, které zohledňují dlouhověkost a kvalitu výrobků, stejně jako jejich následné zpracování po skončení jejich životnosti. Ať již se jedná o veřejné zakázky v dopravě, zemědělství, nebo stavebnictví, musí státní i obecní politiky upustit od často jediného kritéria výběru – ceny – a soustředit se i na další, důležitější, aspekty poptávané služby. Je potřeba do právních předpisů navrhnout minimální kritéria pro zelené veřejné zakázky a monitorovat jejich zavádění.

Seznam ekologických kritérií při výběru firem využívá Vídeň. Jedním z kritérií pro veřejné zakázky je také použitý materiál nebo opravitelnost. Tato kritéria jsou závazná pro všechny městské instituce.[155]

6. Investice musí odrážet hierarchii nakládání s odpady

Z pohledu dalších státních i lokálních investic do nakládání se zdroji a do odpadového hospodářství musí směrovat nejvyšší částky do prevence vzniku odpadů a rozvoje jeho opakovaného použití, nižší do recyklace (včetně kompostování) a nejnižší do bioplynek jakožto způsobu zpracování biologického odpadu. Žádné dotace přitom nesmí směřovat do rozvoje nakládání se směsnými odpady a skládkování.

151. Viz → https://www.circularity-gap.world/2021.

152. Tamtéž.

153. Podrobněji k chystané dani na úrovni EU → https://ec.europa.eu/taxation_customs/news/commission-launches-public-consultations-energy-taxation-and-carbon-border-adjustment-mechanism_en.

154. Viz poznámka č. 138.

155. Víc k vídeňskému modelu: → https://www.wien.gv.at/english/environment/protection/oekokauf/criteria-catalogues.html

7. Podpora lepšího nakládání s odpadem

Nakládání s odpadem musí být ekologičtější a méně emisně náročné. Kromě investic do jeho minimalizace je také nutné co nejdříve omezit jeho nejškodlivější formy: skládkování a spalování. Ukončení skládkování by se nemělo odkládat až na rok 2030, jak to navrhuje nový zákon o odpadech, měl by nastat mnohem dřív.[156] Společně se zákazem skládkování by se měla přestat dotovat výstavba spaloven. Spalovny nepředstavují alternativu ke skládkám – podílejí se na znečišťování ovzduší a životního prostředí (voda, půda), přispívají k emisím skleníkových plynů a vytvářejí také nebezpečný odpad (popílek), který nezbývá než skládkovat. Naopak spalování odpadů by stejně jako skládkování mělo být adekvátně zpoplatněno a poplatky by měly každý rok narůstat, aby byly obce motivovány k lepší recyklaci. V Rakousku je například skládkování zdaněno již od roku 1989 s pravidelným navyšováním (mezi lety 2001 a 2010 se poplatky zvedly až o 50 %).[157] Skládky tvoří v Rakousku 3 % z objemu zpracování odpadu (v ČR je to 9,4 %).[158] Oproti tomu je potřeba naplňovat recyklační cíle vycházející ze směrnic Evropské unie, které adekvátně reagují na problém enormního vzniku odpadů.

Změnit přístup je nutné také k organickému odpadu jakožto článku cyklu živin, který je nutné navracet do půdy a tím ji zkvalitňovat. Je potřeba podporovat kompostování na obecní i komunitní úrovni, například dotacemi na kompostéry nebo budováním obecních kompostáren. Zatím se na žádné úrovni neřeší ani využití lidských výměšků ve formě kompostovacích toalet, ty při dobrém zpracování mohou rovněž sloužit jako půdní hnojivo. Současný systém infrastruktury s odpadními vodami s takovým cyklem živin nepočítá a spíše problém komplikuje. Je potřeba připravit plán, jak tuto infrastrukturu proměnit na více cirkulární a udržitelnou.

8. Podpora rozvoje sdílené ekonomiky

Sdílená ekonomika, čili ekonomika postavená na (často nepeněžní) směně, má silný potenciál podporovat úsporu materiálů a výrobků. Dá se podpořit skrze vznik veřejných sdílecích online platforem nebo skrze různé lokální projekty typu půjčovny nářadí a zahradnických pomůcek, prostory pro výměnu nábytku, vybavení a oblečení nebo rozvoj místních knihoven. Zároveň je však potřeba zamezit rozmachu na zisku založených online platforem typu Uber, které např. obcházejí zákoník práce.

Bezplatná půjčovna věcí funguje v malém měřítku v Praze pod názvem Library of Things a nově také v Brně jako Knihovna věcí. Obě jsou provozovány spolky.

9. Co nejrychleji implementovat evropský Akční plán pro cirkulární ekonomiku[159] a naplňovat ho

Plán pro rozvoj cirkulární ekonomiky již na evropské úrovni existuje. Je potřeba začít s jeho rychlou implementací do české legislativy a zaváděním kroků k přechodu na cirkulární ekonomiku popsaných v dokumentu.

10. Podpora investic do výrobků a technologií ukládajících uhlík

Kromě tlaku na snižování emisí u výroby a nakládání s odpady je také potřeba rozvíjet technologie a design výrobků, které ukládají uhlík. Jednou z cest je např. v rozumné míře podpora výstavby dřevostaveb (dlouhodobé skladování uhlíku) nebo opětovné použití a ukládání uhlíku v produktech. Státní investice by měly být nasměrované do podpory výzkumu a vývoje těchto možností. Toto opatření je ve snaze o bezuhlíkovou společnost spíše doplňkové.

Garant a garantka kapitoly:
- **Ivo Kropáček**, Hnutí DUHA
- **Karolína Brabcová**, Arnika

156. Ke kritice státního zákona podrobněji zde → https://www.hnutiduha.cz/aktualne/poslanci-podporili-drazsi-skladkovani-ale-ne-rychly-konec-skladek-ani-pojistku-proti-dovozu.

157. Další příklady dobré praxe nakládání s odpadem dostupné zde: → https://www.epa.ie/pubs/reports/research/waste/Annex%20Small%20Version.pdf.

158. Podrobněji zde: → https://www.odpady-online.cz/mzp-skladkovani-je-problemem-odpadoveho-hospodarstvi-v-cesku/.

159. Viz poznámka č. 38.

11 PENÍZE, KTERÉ SLOUŽÍ

Sociálně-ekologická transformace na bezuhlíkovou ekonomiku se neobejde bez hlubších zásahů do současného ekonomického systému, který svým nastavením v důsledku způsobuje klimatickou krizi i výrazné sociální nerovnosti. Klíčovým úkolem Nové dohody je proto zahájit proces odklonu od nestabilního a ekologicky destruktivního modelu ekonomiky směrem ke spravedlivé a udržitelné budoucnosti. Našim cílem musí být přenastavení ekonomického systému tak, abychom se dokázali v co nejrychlejším čase zbavit fosilních paliv a adaptovat celou společnost na dopady klimatické krize. Zároveň ale musíme zajistit, aby transformace nezhoršila postavení lidí s nízkými příjmy a neuvrhla do chudoby další skupiny lidí.

Zásadní otázka proto zní: Kde je možné získat pro uskutečnění transformace dostatek finančních prostředků a jak přenastavit fungování současného ekonomického modelu tak, aby nadále nepodporoval prohlubování klimatické krize a růst společenských nerovností, ale aby naopak podpořil udržitelnost a spravedlnost?

160. O příčinách klimatické krize více třeba v knize Naomi Klein *This Changes Everything* viz → https://denikreferendum.cz/clanek/18771-kapitalismus-versus-klima.

161. O vlivu ekonomického růstu na destrukci planety pojednává v knize *Ekonomie koblihy* ekonomka Kate Raworth: → https://ideabooks.cz/eshop/book/ekonomie-koblihy.

162. Vznik a vývoj představy tržní ekonomiky podrobil přísné kritice už v roce 1944 Karl Polanyi v knize *Velká Transformace*. Ze sociálně ekologických pozic ideu volného trhu kritizuje už jednou zmiňovaná ekonomka Kate Raworth v knize *Ekonomie koblihy*.

163. Viz → https://www.owu.edu/news-media/from-our-perspective/global-climate-solutions-require-global-cooperation/.

164. Emise sklenikových plynů celosvětově v posledních třiceti letech neklesají, naopak většinou rostly, v některých letech stagnovaly. K poklesu dochází jen v některých zemích, a to nedostatečně rychle. Viz → https://climate.nasa.gov/vital-signs/carbon-dioxide/.

165. Viz → http://www.oecd.org/fossil-fuels/data/.

KONTEXT: SOUČASNÝ EKONOMICKÝ SYSTÉM ZPŮSOBUJE NEROVNOST I KLIMATICKOU KRIZI

Současný ekonomický model je hlavní příčinou klimatické i sociální krize.[160] Může za to zejména jeho strukturální závislost na fosilních palivech a ekonomickém růstu.[161] Nestabilitu společnosti zvyšuje také nerovnoměrné rozdělení bohatství a rostoucí nerovnost mezi nejbohatší elitou a zbytkem společnosti (viz kapitola ***Skutečnou demokracii pro všechny***).

Proto při snaze o sociálně-ekologickou transformaci nemůžeme pouze hledat cestu, jak na ní získat dostatek peněz, ale také jak proměnit celý ekonomický model. Současný finanční systém založený na představě volného trhu zvýhodňuje ty, kteří usilují o dosažení krátkodobého zisku a namísto spolupráce propaguje vzájemné soutěžení.[162] Investice potřebné pro uskutečnění sociálně-ekologické transformace však přinášejí výnosy v mnohem delší době, než vyžadují investoři a finanční instituce. Navíc pro zvládnutí klimatické krize bude nutná široká spolupráce napříč společností a státy.[163]

Z vývoje v posledních třiceti letech je patrné, že čistě tržní řešení klimatické krize selhávají[164] a bez aktivní role státu, samospráv a občanů i občanek nebude transformace uskutečnitelná. Náš plán transformace ekonomiky je proto založený na dvou souvisejících bodech. **Zaprvé musíme získat dostatek financí** pro rychlé uskutečnění sociálně-ekologické transformace. Tyto prostředky chceme získat kombinací **daňové reformy a uvolňováním takzvaných zelených dluhopisů**. Velké množství peněz je možné také čerpat z evropských fondů a programů spojených s evropskou Zelenou dohodou. **Zadruhé musíme přenastavit parametry fungování finančního systému** tak, aby nepodporoval další prohlubování klimatické krize a společenských nerovností, ale naopak byl dlouhodobě udržitelný a spravedlivý. Vzhledem k tomu, že finanční sektor České republiky je propojený v rámci Evropské unie, je potřeba níže navržené politiky prosazovat i na celoevropské úrovni. V mnoha případech bude nutné usilovat také o přenastavení fungování společného evropského i globalizovaného trhu ve prospěch lokálních trhů.

SPRAVEDLIVÝ A UDRŽITELNÝ DAŇOVÝ SYSTÉM

Nastavení daňového systému tak, aby byl spravedlivý a udržitelný, hraje zásadní roli v uskutečnění sociálně-ekologické transformace. Daně nejsou jen nástrojem pro získání peněz, ale také nástrojem umožňujícím omezit neekologické chování (například zpoplatněním nebo zvýšením ceny). Daně mají také redistributivní roli, která umožňuje snižovat společenskou nerovnost. Cílem našich návrhů je zajistit, aby se ničení životního prostředí nadále nevyplatilo, a velké firmy či nejbohatší lidé, kteří na nespravedlivě nestaveném systému v posledních desetiletích nejvíce vydělávali, pomohli zaplatit sociálně-ekologickou transformaci. Zadruhé by reforma daňového systému měla zastavit veškerou podporu fosilnímu průmyslu z veřejných peněz. Potřebné zvyšování daní by mělo být progresivní, tedy zatížit méně chudé a nízkopříjmové domácnosti.

POŽADOVANÉ POLITIKY

1. Zrušení dotací fosilnímu průmyslu

Jako první je nutné vytěsnit soukromé i veřejné investice poškozující životní prostředí a zastavit veškeré dotace fosilnímu průmyslu. Pro Českou republiku nejsou známá detailní data, avšak podle OECD jsme podpořili fosilní průmysl mezi lety 2005 až 2011 téměř osmdesáti miliardami korun.[165] Jedná se zejména o daňové úlevy a odstraňování ekologických zátěží. Tyto dotace je poté potřeba přesměrovat do sektoru obnovitelných zdrojů a do adaptačních projektů na následky klimatické krize. Každoročně pak stát nepřímo dotuje fosilní průmysl tím, že financuje zdravotní náklady na léčbu nemocí, které spalování

fosilních paliv způsobuje (nejčastěji nemoci plic a srdce). I tyto náklady je nutné připočítat na účet fosilním korporacím.

2. Progresivní zdanění příjmů právnických osob

Daň z příjmů právnických osob u nás tvoří (v roce 2019) devět procent příjmů státního rozpočtu.[166] V případě vyšší daňové progrese by každoročně mohl stoupnout objem příjmů státního rozpočtu o vyšší miliardy korun, přičemž by pomohl především českým malým a středním podnikům. Progresivní daň dává smysl jak z hlediska příjmů, tak i funkčnosti ekonomiky.[167] Umožňuje totiž rozvoj menších domácích podniků a družstev, které jsou důležitým pilířem zaměstnanosti. Abychom se vyhnuli odlivu firem a peněz do zahraničí,[168] měly by mít firmy sídlící v daňových rájích horší podmínky pro podnikání v České republice.[169]

3. Zavádění sektorových daní

V odůvodněných případech je nutné zavádění sektorových daní, které se týkají pouze některých (vybraných) odvětví ve společnosti. V České republice již byla schválena například digitální daň, která se vztahuje na služby poskytované na internetu. Jako další se nabízí bankovní daň zaměřená na banky nebo daň z finančních transakcí (takzvaná Tobinova daň), která daní finanční spekulace na burze.[170]

4. Progresivní zdanění příjmů fyzických osob

V současnosti většina příjmů státního rozpočtu z daní z příjmu fyzických osob proudí od lidí ze střední příjmové třídy.[171] Tvoří jedenáct procent příjmů státního rozpočtu.[172] Proto doporučujeme vrátit se k daňové progresi, která už například fungovala v Československu v období první republiky a byla opuštěna až v roce 2006. Uvažovat se dá také nad zrušením nadbytečných výjimek, jako jsou například slevy na manželku či manžela, které více využívají vysokopříjmové domácnosti a vytváří nerovnosti na trhu práce. Progresivní zdanění uplatňují téměř všechny země na západ od České republiky.

5. Vyšší majetková daň

Zvýšení majetkové daně nepovede k významnému zvýšení státního rozpočtu, protože tvoří jen malou část jeho příjmů. Její zvýšení nicméně umožní obcím aktivně přispět například k řešení bytové krize, jelikož mohou pomocí ní regulovat vlastnické bydlení a budou moct rozvíjet i jeho jiné formy a realizovat nezbytná adaptační opatření na změnu klimatu. Vyšší majetková daň může dát při transformaci lepší manévrovací prostor obcím při aktivní bytové i ekologické politice. Pro konkrétní parametry pro bytovou politiku viz kapitola *Dostupné a kvalitní bydlení pro všechny*.

6. Zelené dluhopisy

Zelené dluhopisy jsou finančním nástrojem, který je speciálně určený pro ekologické investice. Od roku 2007 je vydává například Evropská investiční banka, která je nyní jejich největším emitentem. V kontextu České republiky je může vydávat například Česká národní banka. Zelené dluhopisy umožňují přímé a okamžité veřejné financování projektů potřebných pro rychlé uskutečnění sociálně-ekologické transformace. Právě pomocí zelených dluhopisů může stát rychle získat peníze pro uskutečnění investic do transformace energetiky, dopravy či zemědělství.

7. Regulace komerčních bank pomocí taxonomie

Pro zajištění toho, aby v případě komerčních bank a soukromých firem investice šly skutečně do projektů potřebných pro snižování emisí skleníkových plynů, je třeba zavést takzvanou taxonomii. Veškeré investice dostanou ohodnocení z hlediska toho, jak velký dopad mají na klima a životní prostředí. Inspirovat se dá z návrhu taxonomie od Evropské unie.[173] Návrh Evropské unie však nepočítá s tím, že by členské státy mohly přímo regulovat a postihovat neekologické investice a nezapočítává ani sociální dopady investic. Tyto aspekty doporučujeme do návrhu taxonomie zahrnout.

166. Viz → https://www.mfcr.cz/cs/aktualne/tiskove-zpravy/2020/rozpocet-na-rok-2021-schvalen-39709#:~:text=St%C3%A1tn%C3%AD%20rozpo%C4%8Det%20bude%20po%20zapo%C4%8Dten%C3%AD,investicemi%20za%20187%2C5%20mld.

167. O výhodách progresivního zdanění píše například ekonom Jan Bittner v analýze nazvané Ekonomické nerovnosti a koronavirus → https://rosalux.cz/wp-content/uploads/2020/09/Bittner-Studie_nerovnosti_-1.pdf.

168. Ekonomické analýzy ukazují, že z České republiky ročně odteče více peněz než přiteče na zahraničních investicích → https://www.vlada.cz/assets/media-centrum/aktualne/Analyza-odlivu-zisku.pdf.

169. Evropská unie taková pravidla zatím neumožňuje. Proto boj proti daňovým rájům a přenastavení fungování společného evropského trhu je nutné vést také na celoevropské úrovni.

170. O Tobinově dani více zde: → https://sedmagenerace.cz/co-je-za-ni-tobinovou-dani/.

171. O nadměrném zatížení střední třídy v případě daní z příjmu fyzických osob hovoří například ekonomka a rektorka Mendelovy Univerzity Danuše Nerudová → https://mendelu.cz/32288n-nerudova-dane-plati-stredni-trida.

172. Viz → https://www.finance.cz/dane-a-mzda/dane-v-cr-a-v-eu/dane-v-cr/inkaso-dani/.

173. Evropská zelená taxonomie: → https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/banking-and-finance/sustainable-finance/eu-taxonomy-sustainable-activities_en.

UDRŽITELNÝ FINANČNÍ SYSTÉM

8. Podpora etických, družstevních, veřejně vlastněných (obecních i státních) a bezúročných bank a podniků

Pro umožnění spravedlivější distribuce peněz potřebujeme podpořit nekomerční a etické formy bankovnictví a podnikání. Je nutné vytvářet prostředí pro rozvoj bank a eko-sociálních podniků, jejichž primárním cílem není generovat zisk a maximalizovat růst. Takové banky například poskytují půjčky malým firmám či družstvům, čímž podporují lokální ekonomiku. Etické banky i sociálně ekologické podniky je nutné zvýhodnit před globálními korporacemi (například vyšším zdaněním velkých firem a zahraničního kapitálu – viz sekce ***spravedlivý a udržitelný daňový systém*** nebo kapitola *Ekonomická demokracie*). Potřebné je také snížit přehnanou regulaci místních a družstevních záložen. Příklady fungování sociálně a ekologicky udržitelných podniků bychom našli například ve Španělsku. Inspirací může být družstvo Catalan Integral Cooperative.

9. Podpora lokálním měnovým systémům

Je potřeba podpořit také obecní projekty komunitní spolupráce založené například i na lokálním měnovém systému. Lokální nebo komunitní měny mohou fungovat jako doplněk k celostátním měnám. Mají menší a omezenější platnost a působnost, mohou být přijímány jen na určitém území nebo v rámci jednoho společenství. Jsou výhodné proto, že dokážou svázat nabídku s poptávkou přímo v určitém místě a jsou odolné vůči výkyvům národní měny. Mimo další sociální a ekologické benefity obcím mohou pomoci rozvíjet lokální ekonomiku a utužit místní komunitu. Je vhodné vytvořit podmínky pro zavádění lokálních a komunitních měn fungujících souběžně s hlavní měnou. Stát by měl také poskytovat osvětu obcím i veřejnosti s cílem vysvětlit koncept lokálních a komunitních měn. V České republice už lokální měnu využívá například obec Křižanky, zavádět jí chce také Kyjov. Na Slovensku v minulosti fungovala lokální měna Živec.

10. Reforma Českomoravské záruční a rozvojové banky

Českomoravská záruční a rozvojová banka v současné době funguje jako instituce poskytující úvěry soukromým firmám, případně obcím a samosprávám. Její role by však měla být aktivnější, například může poskytovat přímé investice (například formou grantů) na vytváření lokálních sociálních a ekologických podniků, což podpoří zaměstnanost v regionech. Kritériem úspěšnosti takových podniků by neměl být zisk, ale veřejná prospěšnost. K podobným účelům je možné využít také Státní fond životního prostředí přidružený k Ministerstvu životního prostředí.

11. Zavedení Indexu skutečného pokroku (GPI)

Měření výkonu ekonomiky pomocí hrubého domácího produktu (HDP) nás vede ke zkresleným představám. HDP je zaměřený pouze na materiálovou produkci, nezahrnuje tak celou škálu aspektů, které přispívají k blahobytu lidí. Například v něm není obsažená kvalita životního prostředí, množství volného času, společenská nerovnost, distribuce příjmů nebo míra zločinnosti. Proto navrhujeme zavést také Index skutečného pokroku (GPI), který všechna tato kritéria zahrnuje a ve výsledku tak vypovídá o stavu společnosti lépe než HDP, který k tomu nebyl nikdy koncipován.

Garant a garantky kapitoly:

- **Ing. Jan Bittner**, Fakulta podnikohospodářská VŠE
- **RNDr. Naďa Johanisová, Ph.D.**, Trast pro ekonomiku a společnost
- **Mgr. Eva Fraňková, Ph.D.**, Trast pro ekonomiku a společnost

12 EKONOMICKÁ DEMOKRACIE

Soukromé vlastnictví je dnes převládající formou vlastnictví. Historicky však víme, že vlastnictví má různé podoby, do kterých spadá i vlastnictví komunitní, družstevní (velmi rozvinuté za první československé republiky), státní nebo obecní. Lokální charakter vlastnictví lépe vyhovuje potřebám lidí i životního prostředí. Podobnou roli sehrávají i malé podnikatelky a řemeslníci.

Pro tak rozsáhlou transformaci, jak ji navrhuje tento dokument, ve které se klade důraz na podporu decentralizovaných, lokálně vlastněných nebo společně spravovaných podniků (například v oblastech zemědělství, energetiky nebo dopravy) je demonopolizace typů vlastnictví zcela zásadní.

Je důležité navrátit vlastnictví rovnováhu a dostat ekonomiku zpod kontroly obřích korporací blíže k lidem. Mezi různými formami vlastnictví musí existovat pluralita, která vede k odstranění společenských nerovností. Smyslem není upřednostňovat jeden typ vlastnictví, ale otevřít prostor pro rozvoj i jiných než soukromých forem. A zároveň podporovat prostředí, v němž se budou rozvíjet podnikatelské modely, které nejsou postavené jen na zisku, ale také na ohleduplnosti k životnímu prostředí, na kvalitním pracovním prostředí, na demokratickém rozhodování a na společenské odpovědnosti.

Globálně dnes velké korporace kontrolují velkou část světového bohatství[174] a současná orientace státní politiky směřuje spíše k jejich podpoře a utužování jejich vlivu a moci. Pro sociálně a ekologicky spravedlivou proměnu společnosti je naopak nutné, aby bylo vlastnictví přístupné všem.

Vlastnictví zároveň můžeme chápat šířeji i jako právo k využívání. Jako právo mít přístup k čistému vzduchu, půdě, vodě, možnost spravovat vlastní zdroje energie, zahrádkařit v zahrádkářské kolonii nebo společně s ostatními vést veřejně prospěšný podnik. Je potřeba omezit vliv vlastníků, jejichž primárním cílem je maximalizace zisku i na úkor životního prostředí a naší budoucnosti. Naopak, musíme posílit zásadu, že vlastnictví zavazuje (jak stojí v Ústavě České republiky) s ohledem na zájmy společnosti a životního prostředí.

KONTEXT: PŘÍSTUP KE SPRÁVĚ JIŽ NENÍ PRO KAŽDÉHO

Česká republika následuje světový trend rozvírání nůžek nerovnosti ve společnosti.[175] Počet lidí, kteří dohromady disponují stejným majetkem jako chudší polovina lidstva, se setrvale snižuje.[176] Globální nerovnost byla ještě více prohloubena v důsledku epidemie covidu-19.[177] V České republice několik oligarchů ovládá média, energetiku a zemědělství, přičemž skrze svůj ekonomický vliv ovlivňují politické dění. Jelikož mají (například skrze nákup médií, sponzoring politických stran nebo přímý lobbing) přístup k moci mnohem snadnější než řadoví občané a občanky, nemůžeme dnes mluvit o demokracii v pravém slova smyslu, protože koncentrace majetku zasahuje do samotných demokratických procesů.[178] V minulosti byly přitom formy vlastnictví u nás mnohem pestřejší. Za první republiky vláda aktivně podporovala vznik a rozvoj různých forem družstevnictví, obecního bydlení nebo kolektivního vlastnictví.[179] Tyto formy vlastnictví však byly v minulém režimu zdiskreditovány a staly se nástrojem státní propagandy. Dnes vůči nim proto panuje ve společnosti nedůvěra. Jejich význam jakožto nástroje pro demokratičtější přístup k majetku však zůstává aktuální i nyní.

POŽADOVANÉ POLITIKY

OMEZOVÁNÍ VELKÝCH VLASTNÍKŮ VE PROSPĚCH MALÝCH

1. Zastropování dotací pro korporace

Korporace (u nás typicky ty zemědělské) často těží ze špatně nastaveného systému dotací, který místo toho, aby podpořil malé podnikatele, slouží jako další nástroj dalšího zbohatnutí velkých korporací. Zastropování dotací a nastavení pravidel tak, aby dotace směřovaly k menším podnikům, družstvům a lokálním aktivitám, je předpokladem spravedlivého přerozdělování veřejných financí.

V případě zemědělství má dobře nastavenou dotační politiku například Rakousko, kde pomoc státu směřuje především do podpory ekologického zemědělství a malých farem. Víc se o tom dočtete v kapitole ***Udržitelné zemědělství otevřené lidem.***[180]

2. Posilování role antimonopolního úřadu

Úřad pro ochranu hospodářské soutěže má v kompetenci regulovat nadměrný vliv velkých společností (tuzemských i zahraničních) na českém trhu. Má potenciál více podporovat malé podnikání, tuto roli však momentálně neplní. Proto je potřeba přenastavit jeho fungování tak, aby měl i tuto funkci.

3. Progresivní zdanění korporací

Velké korporace (často ze zahraničí) vytvářejí prostředí, v němž je pro malé podniky těžké jim konkurovat. Nastavováním nízkých cen (dumpingem) pak ničí konkurenci a připravují tím velkou část lidí o živobytí. Děje

174. Zpráva OSN o ekonomických nerovnostech z roku 2020 → https://www.un.org/development/desa/dspd/wp-content/uploads/sites/22/2020/01/World-Social-Report-2020-FullReport.pdf.

175. Bittner, J.: Ekonomické nerovnosti a Koronavirus, RLS. 2020: → https://rosalux.cz/wp-content/uploads/2020/09/Bittner-Studie_nerovnosti_-1.pdf.

176. → https://inequality.org/facts/global-inequality.

177. → https://www.oxfamamerica.org/explore/research-publications/inequality-virus/.

178. Studie o vlivu ekonomických nerovností a demokracii → https://www.econstor.eu/bitstream/10419/213528/1/1669017478.pdf.

179. Text o historii družstevnictví → http://alternativazdola.cz/wp-content/uploads/2017/06/Ji%C5%99%C3%AD-Guth-a-kol.-Dru%C5%BEstevnictv%C3%AD-v-kostce.pdf; text o rozmachu bytových družstev za první republiky → https://www.czso.cz/csu/stoletistatistiky/zlaty-vek-bytovych-druzstev/.

180. Studie mapující podporu ekologického zemědělství je přístupná zde: → https://orgprints.org/25652/1/willer-meredith-2014-organic-in-europe.pdf.

se tak za cenu zhoršování klimatické krize, poškozování zdravého životního prostředí a nedůstojných platových podmínek.[181] Pro narovnání tohoto vztahu je nutné zavést zdanění velkých korporací podle výše zisku. Daň se následně může odvádět do státních nebo obecních fondů, které budou sloužit k podpoře menších podniků, družstev a veřejně prospěšných služeb.

4. Klíčový majetek přístupný lidem

V některých případech, jako je například zemědělská a potravinářská výroba, bydlení nebo energetika, se vlastnictví resp. ekonomická moc mají tendenci koncentrovat do rukou velmi úzké skupiny lidí (oligarchů), jejichž cílem je co nejvíce vydělat i na úkor životního prostředí a klimatu. To je v rozporu se základními potřebami společnosti (právo bydlet, právo na přístup k zdravým potravinám, právo na kontrolu nad energetickými zdroji) a ekologickou udržitelností (zachování zdraví krajiny, biodiverzity, kvality ovzduší a vody). Oligarchizace ohrožuje svým vlivem na politiku demokracii (dnes dobře pozorovatelné v osobě premiéra Andreje Babiše skrze jeho monopolizaci médií a prolínání finanční a politické moci, ale i jiných oligarchů, jako je třeba Ivo Valenta). Aby byl zajištěn přístup do těchto klíčových oblastí lidem, bude potřeba změnit převládající mocenskou strukturu a omezit vliv oligarchů. Jedním z nástrojů je převzetí klíčových majetků (například formou odkupu akcií) státem a jeho následné spravedlivé přerozdělení lidem.

Podobné procesy proběhly v českém kontextu za první republiky v podobě Pozemkové reformy, kdy byly za náhradu zestátněna a následně přerozdělena mezi lidi půda nebo například ve Spojených státech ve třicátých letech, kdy stát během Velké hospodářské krize koupil ve velkém akcie bank za cílem ozdravení ekonomiky. Během současné probíhající bytové krize přistoupily k nucenému odkupu bytů od spekulantů s nemovitostmi i radnice Berlína a Barcelony.

PODPORA DEMOKRATICKÉHO VLASTNICTVÍ

5. Podpora podnikatelského prostředí postaveného nejen na zisku

Je potřeba opustit představu, že hlavním motivem podnikání má být maximalizace zisku za každou cenu. Zisk, jakožto přebytek příjmů firmy nad náklady, by měl být vnímán v širším ohledu než jen finančním. Podnikání bude mnohem přínosnější, pokud se bude kromě finančního zisku sledovat také společenský a environmentální přínos.[182] To lze formou podpory modelu „not-only-for-profit company“, čili nejen ziskové firmy, resp. různých forem eko-sociálních podniků. Firmy by měly při vykazování zisku a ztrát sledovat alespoň tři kritéria: sociální, finanční (ekonomická) a environmentální. Oproti současnému způsobu zajištění společenské odpovědnosti firem skrze nepovinnou CSR politiku, se jedná o mnohem důslednější přístup. Eko-sociální firmy by měly mít nižší daně, ale zároveň by měly být pravidelně kontrolovány speciálním úřadem, zda dodržují stanovené zásady. Pro zavedení je potřeba adekvátní právní úpravy včetně institucionálního zázemí.

Široce rozvinutou podporu pro sociální podniky má Velká Británie včetně daňových úlev, školení na rozvoj kompetencí pro sociální podniky, nástrojů finanční podpory a přístupu sociálních podniků k tvorbě veřejných politik.[183]

6. Podpora malých podniků

Zatímco je pro sociálně-ekologickou transformaci společnosti potřebné omezovat velikost a vliv velkých vlastníků, malé podniky, které jsou dnes pod tlakem právě velkých korporací, by měly mít naopak zajištěnu podporu. Jsou totiž důležitou součástí kvalitního městského a venkovského života: knihkupectví, malé obchůdky, holičství, pekárny, domácí potřeby a další prodejny tvoří páteř života místní ekonomiky a spoluutvářejí kvalitní život nás všech.

181. Pro hlubší kontext doporučujeme knihu *Keď korporácie vládnu svetu* od Davida Kortena (2001).

182. O tzv. “triple bottom line” přístupu k podnikání je možné dočíst se víc zde → https://www.investopedia.com/terms/t/triple-bottom-line.asp.

183. K různým státním podporám sociálních podniků nejen ve Velké Británii je k dispozici více informací zde: → https://www.innovationpolicyplatform.org/www.innovationpolicyplatform.org/system/files/SE%20Policy%20Note_Jun20/index.pdf,

To lze uskutečnit například skrze státní, obecní nebo krajské veřejné zakázky, které by zvýhodňovaly místní pěstitele, podniky a výrobce. Také toho lze docílit regulací velkých nákupních center a hobbymarketů, jejichž nadměrná koncentrace likviduje malé podnikatele. V Rakousku například vláda financuje kampaně na podporu lokální spotřeby, informuje o výhodách lokalizace. Vídeň skrze veřejné zakázky pro své městské instituce (školy, úřady, nemocnice) nařizuje nákup jídla a jiných výrobků na základě etických principů, mezi nimiž je i vzdálenost od místa spotřeby.[184]

7. Podpora družstevnictví

Družstevnictví je způsob podnikání, jehož cílem je uspokojování ekonomických, ale i kulturních a sociálních potřeb členů. Družstevní principy zahrnují mj. demokratické řízení a odpovědnost za komunitu, v níž družstvo působí. Družstva tak mohou fungovat jako alternativa k soukromému vlastnictví, která podporuje lokální vazby a budování lokálních společenství. V minulosti v ČR existovalo mnoho úvěrních družstev (kampeličky, záložny) nebo bytových, zemědělských i podnikatelských družstev, jejichž spoluvlastnictví bylo přístupné jak zaměstnancům, tak vkladatelkám. Řada družstev, která nerezignovala na družstevní principy, u nás existuje i dnes. Patří k nim např. spotřební družstvo Konzum ve východních Čechách, pražírna kávy Fair&Bio v Kostelci nad Labem nebo sociální družstvo Tři Ocásci v Brně.[185] Pro podporu rozvoje družstev je potřeba lépe ukotvit jejich charakter v zákoně o obchodních korporacích, do něhož je nutné zahrnout sedm družstevních principů[186] schválených Mezinárodní družstevnickou asociací. Rozvoji družstev může pomoci vytvoření poradenských institucí, které by radily se zakládáním družstev a sociálních podniků a pomáhaly by získávat začínajícím družstvům a sociálním podnikům z veřejných zdrojů první finanční prostředky.

8. Podpora obecního vlastnictví

Obecní vlastnictví bylo v minulosti mnohem rozšířenější než dnes. Dobře spravovaný majetek v rukou obce přitom může jak dobře sloužit obyvatelstvu, tak přispívat ke zdravé krajině. Obce mohou na svém majetku nastavovat pravidla, určovat, komu ho dají k dispozici (viz kapitola ***Udržitelné zemědělství otevřené lidem*** – například pronájem obecní půdy jen k účelům ekologického zemědělství) nebo mohou regulovat nájmy v obecních bytech tak, aby bylo bydlení dostupnější. Také mohou svůj majetek různě sdílet – dát k dispozici pozemky pro komunitní zahrady, veřejný prostor pro hřiště, domy pro kulturní a sociální centra nebo také půjčovat komunitní vybavení: sekačku, dodávku a podobně. Obce by měly svůj majetek spravovat tak, aby primárně sloužil potřebám místního obyvatelstva. Měly by také podporovat rozvoj netržních ekonomik a vytvářet podmínky pro různé formy sdílení pro místní lidi. Stát by měl naopak nastavit podmínky, aby pro obce bylo jednodušší svůj majetek rozšiřovat (např. formou předkupního práva pro obce u prodeje pozemků, nemovitostí a půdy).

9. Data ve společném vlastnictví

Velký rozmach různých digitálních platforem v posledních letech nám sice umožňuje lepší komunikaci a koordinaci, přináší však také (kromě energetické náročnosti) i ohrožení soukromí a bezpečnosti uživatelů a uživatelek. Soukromé vlastnictví těchto platforem je rovněž ohrožením některých demokratických principů. Velké korporace koncentrují informace od uživatelů a prodávají je dál, aniž by z toho měli užitek oni sami a komunity.[187] Je třeba tuto digitální infrastrukturu proměnit tak, aby sloužila lidem, ne korporacím. Na státní i lokální úrovni je potřeba podporovat vznik komunitou vlastněných online platforem, které jsou přístupné a kde jsou data ve správě komunity.

Dále je důležité vytvářet platformy, které budou shromažďovat data z různých úrovní státní a veřejné správy tak, aby byly přístupné všem, a ve formátu, který se dá dále zpracovávat k dalším analýzám, zatímco bude garantovat anonymitu, bezpečnost a soukromí.

184. Více o vídeňském projektu Ökokauf a podmínkách pro veřejné zakázky zde → https://www.wien.gv.at/english/environment/protection/oekokauf/criteria-catalogues.html#guidelines.

185. K současným tendencím v družstevnictví viz → https://www.glopolis.org/site/assets/files/1231/druzstevnictvi-nepatri-do-historie.pdf.

186. Družstevní principy podle Mezinárodní družstevnické asociace: → https://www.ica.coop/en/cooperatives/cooperative-identity.

187. K podrobnější analýze problémů digitálních technologií v kapitalismu doporučujeme knihu *The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power* od autorky Shoshana Zuboff (2019).

V demokratizaci dat je velmi progresivní Barcelona, která se snaží převést vlastnictví dat do správy svých obyvatel, chránit je před únikem osobních údajů a zpřístupnit jim také data, která municipalita sbírá ve formě otevřených dat.[188]

10. Podpora nadačního vlastnictví

Nadační vlastnictví patří k formám vlastnictví, které je rovněž postaveno na neziskovém principu. Umožňuje nadaci, aby vlastnila různé statky, typicky půdu, pozemky nebo nemovitosti, a aby je spravovala způsoby, které budou obohacovat komunity, chránit přírodu či podporovat pestrost různých živočichů a rostlin. Principy ekologické a sociální péče má nadace zaneseny ve svých stanovách.

Tato forma vlastnictví je však v České republice málo známá a rozšířená. Je potřeba vytvářet poradenské instituce, které by informovaly o fungování takovýchto nadací a pomáhaly s jejich zakládáním. Příkladem nadace, která za účelem péče, kupuje půdu a pronajímá ji výhradně k ekologickému zemědělství je Nadace pro půdu.[189]

11. Podpora rozvoje veřejně vlastněných finančních institucí

Podpora různých forem veřejně vlastněných institucí, například komunitních a družstevních bank, záložen a dalších, je nutným předpokladem pro rozvoj alternativních forem vlastnictví, pro které bude spolupráce s těmito institucemi mnohem přístupnější a udržitelnější než půjčování peněz od velkých bankovních institucí. Víc o podpoře rozvoje těchto institucí naleznete v kapitole *Peníze, které slouží*.

Během první republiky existovala hustá síť společně vlastněných kampeliček a záložen. Tento typ však v důsledku nástupu centralistické vlády KSČ k moci zanikl a nepodařilo se ho obnovit ani po revoluci.[190] Jako příklad etické družstevní banky lze uvést německou banku GLS. Známá je i holandská banka Tridos, která má nadační strukturu, nebo družstevní italská Banca Etica, jejíž členy, resp. vlastníky, jsou jednotlivci, ale také např. municipality.[191]

12. Podpora různých typů kolektivních a neziskových forem organizace a spolupráce

Komunitní projekty, na nichž se podílí větší množství lidí a v některých případech bývá zapojena i obec, mají mnoho výhod. Spojují místní komunity, mají často veřejně prospěšný charakter a posilují sounáležitost k místu. Tyto projekty se dají podporovat formou státních dotací nebo daňových úlev.

Zajímavým příkladem takové spolupráce jsou projekty v malé obci Hostětín v Bílých Karpatech. Díky dlouholeté spolupráci obce, neziskových organizací (ČSOP Veronica, Tradice Bílých karpat) a nadací (Nadace Veronica, Nadace Partnerství) tu vznikla nejen jedna z prvních kořenových čistíren u nás, ale i moštárna, která cíleně vykupuje místní ovoce, ekologické vzdělávací centrum Veronica či například výtopna, která zpracovává dřevo z místních lesů. Díky vzájemné spolupráci a s využitím rozmanitých zdrojů se tak daří rozvíjet místní komunitu i ekonomiku.[192]

13. Lepší zákon o veřejných zakázkách

Zákon o veřejných zakázkách lze doplnit o kritéria, která podpoří, aby se v zakázkách zohledňovala kromě ceny i forma vlastnictví a velikost společnosti. Lépe tak na ně dosáhnou malí podnikatelé, družstva či sociální podniky. Více o veřejných zakázkách najdete v kapitole *Citlivé a spravedlivé využívání zdrojů*.

Garant a garantka kapitoly:

- **RNDr. Naďa Johanisová, Ph.D.**, Trast pro ekonomiku a společnost
- **Jakub Ort**, re-set

188. Více o data commons v Barceloně zde → https://datacommons.barcelona/our-vision/ nebo zde: → https://ajuntament.barcelona.cat/digital/en/digital-transformation/city-data-commons.

189. Viz → https://nadacepropudu.cz/.

190. Víc o alternativním podnikání a demokratických finančních službách zde → http://ceske-socialni-podnikani.cz/images/pdf/N.%20Johanisov%20Alternativy%20podnikn.pdf.

191. Viz → http://inaise.org/en/.

192. Více o aktivitách v Hostětíně i o dalších zajímavých projektech v jiných obcích ČR se dočtete zde → http://alternativniekonomiky.fss.muni.cz/.

JINÝ SVĚT JE NUTNÝ

Dočetli jste Novou dohodu: program sociálně-ekologické transformace pro Českou republiku, jejímž hlavním účelem je vytyčení hranic, v rámci kterých by se podle nás měl přechod na udržitelnou a sociálně spravedlivou společnost uskutečnit. Nechtěli jsme napsat přesný návod na proměnu společnosti. Jde spíš o kompas ukazující směr, kterým je nutné se vydat. Nápady a politiky určitě nejsou vyčerpávající a mnohé z nich se z dnešního pohledu zdají nereálné. Je pravděpodobné, že v průběhu času bude nutné dokument aktualizovat či doplnit.

Náš plán předpokládá výrazně větší roli veřejného sektoru, ale i zapojení všech lidí do rozhodování o průběhu transformace. Nutným důsledkem této politiky je také omezení moci a bohatství oligarchů a korporací, kteří usilují jen o maximální zisk a vydělávají právě na úkor planety i všech ostatních lidí. Očekáváme také opuštění nesmyslné logiky nekonečného ekonomického růstu, který vede k ničení životního prostředí a klimatické krizi. Jen tak lze čelit současně ekologické i sociální krizi.

Pandemie koronaviru nám ukázala, že jiný svět je skutečně možný a může se nám přihodit i tehdy, když jej nečekáme. Je jisté, že návrat zpátky do života před pandemií už ale možný není. V dobách prohlubujících se nerovností a klimatické krize, kdy jiný svět je nutný, se proto naše Nová dohoda může hodit jako návod pro každého, kdo chce pomoct vytvořit společnost, která bude ve všech ohledech lepší než ta současná.

Naším cílem není pouze popsat možný směr sociálně-ekologické transformace, ale také pro ni získat podporu ve společnosti. Jen organizovaná síla lidí může porazit organizovanou sílu peněz. Vydejte se proto spolu s námi na cestu ke společnosti, kde se nám všem bude dařit lépe. Kde o vlivu člověka na svět nerozhoduje jeho množství peněz a majetku. Svět, ve kterém má každý právo na důstojný život a kde budoucnost neohrožuje rozvrat celosvětového klimatu.

Přidejte se!

Nová dohoda: program sociálně-ekologické transformace pro Českou republiku

Editor a editorka Radek Kubala a Barbora Bakošová

Grafický design a sazba Von Saten

Jazyková korektura Michal Kubina

Tisk KudlaWerkstatt a Roleta39

Vydal re-set: platforma pro sociálně-ekologickou transformaci v roce 2021.

Email info@re-set.cz

Web re-set.cz

O re-setu Re-set je platforma pro sociální a ekologickou transformaci. Naším cílem je udržitelná a spravedlivá ekonomika, které nedosáhneme bez silných a širokých sociálních hnutí. Popularizujeme alternativní ekonomické koncepty, rozvíjíme strategie a postupy pro politiku zdola. Podporujeme iniciativy zdola a spolupracujeme se sociálními hnutími, která usilují o dobrý život pro všechny v různých oblastech. Pomáháme lidem se organizovat a společně prosazovat své zájmy.

Podpořte nás V současnosti se zabýváme především otázkami spojenými s klimatickou spravedlností, právem na město a bydlení a politickým vzděláváním.

Líbí se vám, co děláme? Podpořte nás finančním darem → **https://re-set.cz/daruj/**.

Děkujeme.

Publikace byla vydána ve spolupráci s pražskými kancelářemi Heinrich-Böll-Stiftung a Friedrich-Ebert-Stiftung.

HEINRICH BÖLL STIFTUNG PRAHA
Česká republika | Slovensko | Maďarsko | Chorvatsko

FRIEDRICH EBERT STIFTUNG

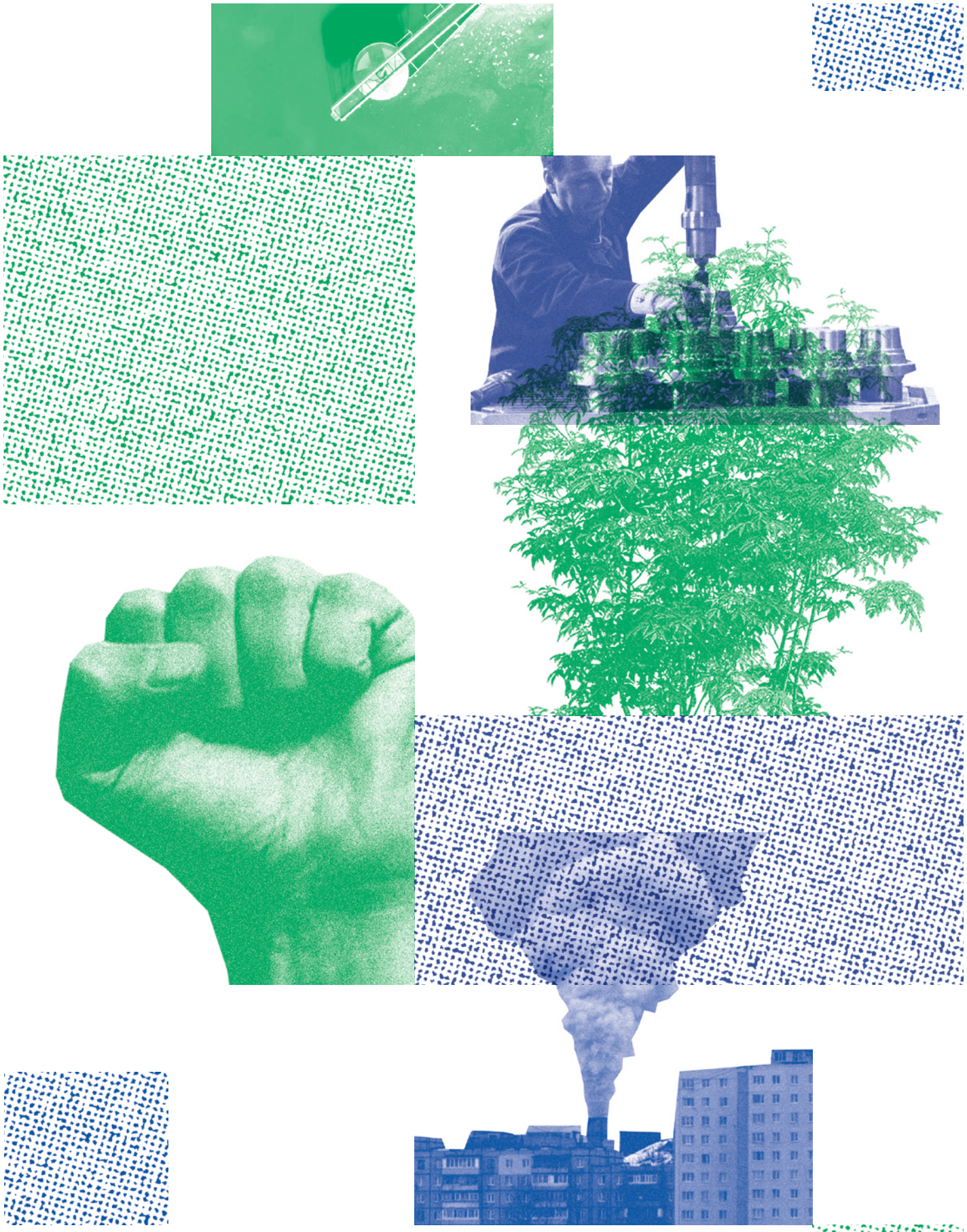

re-set.cz